

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра східної і слов'янської філології

Кваліфікаційна робота магістра з
арабської філології
на тему:

**КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ АРАБСЬКІЙ МОВІ:
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Студентки групи Мар 57-22
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання
Освітньої програми
Східна філологія: Арабська мова і література,
переклад, методика навчання
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – арабська

Коваленко Тетяни Ігорівни

Науковий керівник:
д. філол. наук, проф. Рибалкін В. С.

Допущена до захисту
«___»_____ 2023 року

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

_____
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ.....	6
1.1. Загальне поняття модальності.....	6
1.2. Дослідження категорії модальності в сучасній лінгвістиці.....	12
1.3. Засоби вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу..	20
Висновки до Розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2	
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ В АРАБСЬКІЙ МОВІ.....	31
2.1. Теоретичні засади дослідження категорії модальності у арабській мові.....	31
2.2. Структурно-семантичні особливості і способи вираження модальності в арабській мові.....	40
Висновки до Розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ У МОВІ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	55
3.1. Особливості вираження модальності у творі Ахмада аль-Кармалаві «Літні дощі».....	55
3.2. Особливості вираження модальності у творі Самари Язбек «19 жінок. Сирійська сповідь».....	74
Висновки до Розділу 3.....	92
ВИСНОВКИ.....	94
АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	107

ВСТУП

На сьогоднішній день проблема модальності є однією з найбільш актуальних та цікавих у галузі лінгвістики через свою складність, неоднозначність та різноманітність. Модальні відношення та засоби їх вираження постійно привертають увагу вчених та стають об'єктом інтенсивного дослідження.

Значний внесок у вивченні категорії модальності в арабській мові зробили такі представники класичної лінгвістичної арабської традиції, як ібн Рушд, аль-Фарабі, ібн Сіна, ас-Саві. Щодо сучасних арабських вчених, то це Дж. Джагамі, Шагір ель-Хассан, Сайф ад-Дін Дагфус, Мухаммад аш-Шайбані, Ахмад аль-Мутавакіль, аль-Хадж Муса Саліс та інші. Окремо можна виділити А. Мацкевича, українського вченого, який дослідив шляхи становлення поняття модальності в арабському мовознавстві та розглянув категорію арабської модальності під призмою різних аспектів. Що стосується сучасних європейських дослідників, які вивчали поняття категорії модальності, то можна зазначити таких науковців як Ш. Баллі, Н. Решер, П. Сіпсон, Дж. Лайон, Дж. Коутс, К. Хенгевельд, Ф. Палмер. О. С. Мельничук, Л. О. Кадомцева, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, В. Д. Шинкарук, М. В. Мірченко, О. О. Селіванова, В. М. Ткачук, О. Л. Доценко вважаються українськими вітчизняними вченими, які зробили значний внесок у вивченні даної досліджуваної теми. **Актуальність** даної роботи зумовлюється недостатньою систематизацією наявних наукових даних щодо модальності та способів її передачі при перекладі з арабської мови.

Метою роботи є систематизація та узагальнення наукових даних щодо категорії модальності у сучасній арабській мові та дослідження її структурно-семантичного аспекту.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати поняття категорії модальності та її дослідження у сучасній лінгвістиці;
- розглянути засоби вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу;

- проаналізувати теоретичні засади дослідження категорії модальності в арабській мові;
- дослідити структурно-семантичні особливості і способи вираження модальності в арабській мові;
- дослідити особливості вираження модальності у мові сучасної арабської художньої літератури.

Об'єктом дослідження є категорія модальності в сучасній арабській мові.

Предметом дослідження є структурно-семантичний аспект категорії модальності в сучасній арабській мові.

Матеріалом дослідження слугували відібрані методом суцільної вибірки прості та складні речення з таких творів, як «Літні дощі» Ахмада аль-Кармалаві та «19 жінок. Сирійська сповідь» Самари Язбек, для відображення зразків використання найбільш вживаних та найменш вживаних синтаксичних модальних засобів у сучасній арабській мові та відображення їх найбільш вживаних еквівалентів в українській мові. Було досліджено 200 речень з двох вищезазначених творів, розглянуто їх художній переклад українською мовою та проаналізовано використання синтаксичних модальних засобів у цих реченнях.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань дослідження в роботі застосовано наступні *методи*:

- Індукція
- Дедукція
- Описовий метод
- Метод зіставного та порівняльного аналізу
- Метод кількісних підрахунків
- Метод суцільної вибірки

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі *вперше* була здійснена спроба комплексно проаналізувати структурно-семантичний аспект категорії модальності в сучасній арабській мові на прикладі сучасної арабської художньої літератури.

Висвітлено поняття категорії модальності, її дослідження у сучасній лінгвістиці та засоби вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу.

Уточнено теоретичні засади дослідження категорії модальності в арабській мові.

Виявлено та схарактеризовано структурно-семантичні особливості та способи вираження модальності в арабській мові.

Розроблено відсоткове співвідношення вживання досліджених модальних синтаксичних засобів у творах сучасної арабської літератури та співвіднесеність цих модальних засобів з українськими відповідниками завдяки художньому перекладу вищезазначених творів.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в роботі результати можуть бути використані при подальших дослідженнях у сфері порівняльної лінгвістики, у зіставній граматиці арабської та української мов. У результаті вивчення предмету дослідження було одержано результати, які можна використовувати у викладанні практичного курсу перекладу в вищій школі (розділи «Перекладацький аналіз тексту», «Галузевий переклад», «Аспектний переклад»), Теоретична та зіставна граMATика арабської та української мов (розділ «Частини мови» (дієслово, категорія модальності). Також матеріали дослідження можуть бути використані студентами, спеціалістами-філологами та перекладачами під час підготовки до практичних та семінарських занять з арабської мови та граматики арабської мови, для написання рефератів, курсових та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження проводилась на Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (КНЛУ, 18-19 травня 2023 р.). Тема доповіді: Структурно-семантичні особливості вираження модальності в арабській мові.

Структура кваліфікаційної роботи магістра визначена її метою й завданнями, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків до всієї роботи, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу та анотації арабською мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ

1.1. Загальне поняття модальності

Базові категорії розділу граматики, до яких належать категорії модальності і предикативності, не мають єдиного трактування; тлумачення відношень, які спостерігаються між ними, досить різноманітні (Бріцин, 2015).

Спочатку фахівці з логіки тлумачили термін «модальність» як істинність судження. У лінгвістиці модальності розглядаються як структури, які так чи інакше оцінюють стан речей (Bonyadi, 2011). Вони посилаються на аспекти значення, які розкривають сенс висловлювання не методом фактів, а за допомогою альтернативних можливостей того, як все могло б бути» (Fasold & Connor-Linton, 2006).

Модальне судження – просте судження, яке описує відношення між предметом думки та ознакою предмета думки через особливий характер зв'язку. Цей характер зв'язку відтворюється завдяки спеціальним маркерам, які називаються модальності.

У традиційній логіці модальні судження **за природою модальності** поділяють на:

- 1) судження за об'єктивною модальністю;
- 2) судження за логічною модальністю (Конверський, 2008).

За **об'єктивною** модальністю судження поділяють на:

- 1) судження можливості;
- 2) судження дійсності;
- 3) судження необхідності.

Судження можливості – різновид модального судження, яке висвітлює потенційно існуючу, але ще не реалізовану можливість.

Судження дійсності – різновид модального судження, у якому твердження чи дія розглядаються як уже існуючі в дійсності.

Судження необхідності – різновид модального судження, яке висвітлює неодмінне існування певного предмета, явища або зв'язку між ними.

За **логічною** модальністю судження поділяють на:

- 1) проблематичні (імовірні);
- 2) достовірні

Проблематичне (імовірне) судження – різновид модального судження, яке висвітлює лише гіпотетичне ствердження або заперечення будь-якої ознаки щодо предмета думки.

Достовірне судження – різновид модального судження, яке висвітлює знання, що мають в собі абсолютну констатацію інформації про ознаки вказаного предмету (Конверський, 2008).

У своїй праці дослідник Селіванова (2006) надає нам наступне визначення модальності: «Модальність (від лат. *modus* – міра, спосіб) – категорія мови й мовлення, що виражає реальні/ірреальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем» (с.383).

Розглядаючи модальність, можна помітити, що було досліджено та вивчено вже багато різних типів модальності, що призвело до різноманітних типологій.

Традиційно у сучасній логіці виділяють такі типи модальності:

- 1) алетична модальність
- 2) епістемічна модальність
- 3) деонтична модальність
- 4) аксіологічна модальність

Алетична модальність (від гр. *alethic* – правда) – модальність, яка формується шляхом чотирьох головних способів або модусів, за допомогою яких твердження може бути істинним або хибним: необхідність, випадковість, можливість та неможливість (Menzel, 1995).

Всі судження, які створені за допомогою алетичної модальності, мають значення, які є близькими до істини і дають нам правдиву інформацію. Спроби дослідження алетичної модальності з метою наукового вивчення починаються ще за

часів античності. Завдяки цьому можна вважати, що алетична логіка більшою мірою вважається як база для всієї модальної логіки (Конверський, 2008).

Ці модальності та їх логічний взаємозв'язок можна охарактеризувати наступним чином. Твердження, яке є істинним, але, можливо, хибним, умовно є істинним (наприклад, те, що Арістотель навчав Олександра); те, що є істинним і неможливо хибним, обов'язково є істинним (наприклад, те, що зелені речі є кольоровими). Подібним чином, твердження, яке є хибним, але, можливо, істинним, є умовно хибним (наприклад, те, що левів немає); і те, що є хибним і неможливо істинним, обов'язково є хибним (наприклад, те, що два плюс шість дорівнює десять) (Menzel, 1995).

Епістемічна (від гр. *episteme* – знання), або **теоретико-пізнавальна модальність** пов'язана зі знанням мовця про судження. Ступінь впевненості в знанні твердження може розділятися на кілька ступенів: впевнений, ймовірний і можливий. Таким чином, епістемічну модальність можна визначити як модальність, яка базується на оцінці та судженні мовця щодо ступеня достовірності знань відносно твердження. Епістемічна модальність функціонує для коментування та оцінки інтерпретації реальності під час виконання мовленнєвих функцій. Отже, це стосується того, як мовці висловлюють свої сумніви, впевненість і здогади (свої способи пізнання). Якщо говорити більш технічно, то епістемічна модальність визначається як мовне вираження оцінки ймовірності того, що певний гіпотетичний стан речей, який розглядається, або якийсь його аспект відбудуться, відбуваються або мали місце у можливому світі, який слугує всесвітом інтерпретації для процесу оцінювання (Suhadi, 2011).

Значення епістемічної модальності класифікуються на основі ступеня впевненості і тому їх можна розділити таким чином: впевненість, ймовірність і можливість. Епістемічна впевненість, передає найвищий ступінь впевненості, що ґрунтується на обізнаності мовця щодо твердження. Епістемічна ймовірність та епістемічна можливість передають середній та найнижчий ступінь впевненості відповідно (Suhadi, 2011).

Деонтична, або нормативна модальність вказує на те, чи є твердження, виражене наказом, обов'язковим, доцільним чи допустимим відповідно до певного нормативного підґрунтя, такого як закон, мораль, конвенція тощо. Термін деонтичний походить від грецького слова deont-, deon, що означає «який є обов'язковим»; але це слово прийнято як термін, який відноситься до типу модальності, що охоплює зобов'язання та дозвіл. Деонтична модальність пов'язана зі значенням твердження в позитивному та негативному полюсах у рекомендаціях і заборонах (Suhadi, 2011).

Першим вченим, який намагався дослідити та вивчити природу й логічні зв'язки деонтичних висловлювань, вважається провідний німецький філософ Готфрід Лейбніц. Результати цього дослідження не мали великого впливу на сучасників Лейбніца аж до XVII ст., коли англійський вчений І. Бентам звернув увагу на проблематику Лейбніца і виступив за створення логіки повелінь, або, іншими словами, логіки волі. Фактична історія деонтичної логіки, а з нею і деонтичної модальності, формується у XX ст. завдяки працям та дослідженням Е. Малі. Декілька десятиліть потому, у 1951 році, «Деонтична логіка» Г. фон Врігта поклала початок поняттю «сучасна деонтична логіка» (Конверський, 2008).

Подібно до епістемічної модальності, значення деонтичної модальності класифікуються на основі ступеня обов'язковості і тому їх можна поділити таким чином: необхідність, доцільність та можливість (дозвіл). Деонтична необхідність передає найвищий ступінь обов'язковості наказу. Деонтична доцільність передає середній ступінь обов'язковості наказу. Деонтична можливість передає найнижчий ступінь обов'язковості наказу, так що вона передає сенс дозволу (Suhadi, 2011).

Торговець (2017) зазначає, що **«аксіологічна суб'єктивна модальність** розглядається як вираження ціннісних орієнтирів автора, його особистої позиції, оцінки подій або висловлювання за шкалою «добре/нейтрально/погано» (с.84).

Водночас, Доценко (2006) розглядає аксіологічну (від гр. axios – цінний, logos – поняття, вчення) модальність як «судження об'єкта пізнання про предмет, що впливає зі ставлення предметів та явищ між собою за певними відношеннями або зіставлення певного предмета з обраним зразком» (с.36-37).

Структура оцінювальної основи аксіологічної модальності має низку основних (суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, характер та підстави оцінки) та другорядних елементів, які часто пояснюються у мовному судженні.

Суб'єкт оцінки – особа (або група осіб), яка за допомогою висловлення власних думок надає оцінку певному фактичному явищу.

Об'єкт оцінки – факт або предмет, який оцінюється суб'єктом.

За **характером** всі оцінювальні висловлювання можна розділити на абсолютні та порівняльні. Абсолютні висловлювання утворюються за допомогою таких термінів як добре/ байдуже/ погано, а порівняльні висловлювання формуються за допомогою таких термінів як краще/ рівноцінно/ гірше.

Підстави оцінки – мотиви, які спонукають суб'єкта схвалювати, засуджувати або байдуже ставитися до певних фактів дійсності (Доценко, 2006).

До всіх цих типів модальності Доценко (2006) також ще виокремлює **темпоральну логіку** як розділ модальної логіки. Конверський (2008) розглядає темпоральну, або часову логіку як «логіку, яка досліджує природу, ознаки, логічні зв'язки часових висловлювань» (с.499).

Часове висловлювання – твердження, в якому ключовою ознакою логічної форми є параметр часу (Конверський, 2008).

Модально-часовими маркерами є поняття «минуле», «сучасне», «майбутнє», та «раніше», «рівночасно», «пізніше» та такі модальності як «було так, що...», «буде так, що...», «завжди було так, що...», «завжди буде так, що» (Доценко, 2006; Конверський, 2008).

Перші дослідження в галузі темпоральної логіки ми можемо помітити ще з античних часів у працях Аристотеля, з періоду середньовіччя у працях Д. Кроноса, У. Оккама, Ж. Бурідана, А. Саксонського. Якщо розглядати темпоральну логіку як самостійний розділ науки, то вона розпочала своє формування лише в ХХ ст. Засновниками темпоральної логіки є А. Прайор, Г.Х. фон Врігт, М.Решер, Х. Укварт та інші (Конверський, 2008).

Також деякі вчені окремо ще виділяють такі категорії модальності як динамічна, булетична та евалюативна.

Термін «динамічна модальність» вперше введений фінським вченим фон Врігтом (Al-Khazraji, 2023). У динамічній модальності оцінюється, що суб'єкт-учасник має певні здібності, можливості чи бажання, які можливі у значенні загальних обставин, а не лише як фактична здатність суб'єкта (Шнуровська, 2017; Saadoon, 2021).

Булетична модальність, іноді буломаїчна, стосується того, що можливо або необхідно, виходячи з бажань людини. Це підкатегорія деонтичної модальності, яка виражає бажання мовця, наприклад, я хочу, я сподіваюся та я шкодую. Булетичну модальність можна також перефразувати як «передбачається/ бажано/ побоюються/ на жаль» (Saadoon, 2021). Термін «bouletic» (Palmer, 1986; Matthews, 1991) або «boulemaic» (Rescher, 1968) – також походить з грецької мови – пов'язаний зі значенням бажання або волі. Усі висловлювання, що виражають іллокутивну силу наказів, побажань, бажань, намірів, надій, планів, страхів тощо, включають певний вид індивідуальної чи соціальної волі (Matthews, 1991).

Нуйтс (2005) класифікує булетичні, епістемічні та деонтичні модальності як «категорії ставлення», оскільки всі вони явно відзначають конкретну схильність до ситуації, включаючи волевиявлення, симпатію чи антипатію.

Британський лінгвіст та семасіолог Джон Лайонз описує модальність як думки чи ставлення мовця з використанням таких сентенціальних прислівників як «відверто», «на щастя», «можливо» і «мудро» (Lyons, 1977, pp.451-452). Слова, що позначають думку або ставлення мовця до того, що він або вона вже приймає за істину, традиційно об'єднують в **евалюативну**, або ж оцінну модальність. Це вказує на те, що Лайонз визнає оцінки одним із видів модальності.

Палмер (2001) зауважує, що оцінки інколи входять у модальні системи.

Розглядаючи інформацію про евалюативну модальність, яка наведена вище, можна сказати, що засоби оцінювання, хоча й не є основним інтересом лінгвістів у вивченні модальної логіки, фактично знаходяться в межах модальності.

1.2. Дослідження категорії модальності в сучасній лінгвістиці

У міжособистісній функції мова використовується для вираження ставлення мовця та його судження у спілкуванні з іншими. У лексико-граматичній системі мови для передачі значень використовуються спосіб та модальність.

Спосіб – це система, яка реалізується у виділенні трьох основних іллокутивних актів для вираження дійсності, питання та наказу (Suhadi, 2001).

Термін «модальність» є багатограним і охоплює набір концепцій у сферах філософії та лінгвістики. Його досліджували з різних точок зору багато лінгвістів, і в результаті з'явилася ціла низка визначень.

Модальність – це думка або судження мовця щодо змісту висловлювання. Вона відноситься до області значень, яка лежить між позитивним і негативним полюсами, тобто реалізується процес чи ні (Suhadi, 2001). Модальність описує не властивості світу, а властивості використання мови (Pietrandrea, 2005).

Ш. Баллі традиційно вважається творцем концепції модальності в західноєвропейській лінгвістиці. За цією концепцією будь-яке висловлювання складається з основного тексту (диктуму) та модальної частини (модусу), яка висвітлює емоційно-оцінкові чи вольові твердження суб'єкта висловлення щодо основного тексту (Bally, 1965, p.36). На цій теорії було створено багато праць різних вчених, таких як Н. Решер, П. Сіпсон, Дж. Лайон, Дж. Коутс, К. Хенгевельд, Ф. Палмер та інших.

Фактично, Баллі (1965), цитований у П'єтрандреа (2005), стверджує, що модальність є душею речення, оскільки кожне мовне відтворення залишається віртуальним, якщо воно для суб'єкта мислення не сприймається істинним, хибним або можливим (р.6).

Решер (1968) стверджує, що «коли судження само по собі зазнає певної додаткової умови такого роду, що весь отриманий комплекс сам по собі знову є судженням, тоді кажуть, що ця умова відображає модальність, якій піддається початкове судження» (р.24).

Шеперд (1982) зазначає, що модальність змінює нейтральну семантичну якість вихідного судження, підпорядковуючи її особистому ставленню суб'єкта мови.

Байбі та Флейшман (1995) визначають модальність як семантичну область, яка стосується елементів значення, які виражають мови. Вона включає широкий спектр семантичних відтінків, наприклад:

- юсив – спосіб дієслова, що виражає непряму форму спонукання, наказ, прохання, звернені до 3-ї особи;
- дезидератив – спосіб дієслова, що виражає бажання;
- гіпотетичний;
- потенційний;
- облігатив – спосіб дієслова, що виражає зобов'язання;
- дубітативний (сумнівний) – вказує, що мовець сумнівається в інформації, яка подається;
- хортативний (спонукальний)
- окличний та інші (р.2).

Застосовуючи всі ці елементи, ми маємо на меті доповнення або накладання додаткового значення на найбільш нейтральне семантичне судження, а саме на фактичне та дійсне (Bybee & Fleischman, 1995).

Галлідей (1994) зазначає, що модальність є проміжним ступенем між позитивним і негативним полюсами. Крім того, він каже, що модальність відноситься до області значення, яка лежить між «так» і «ні» – проміжною основою між позитивною та негативною полярністю. У соціальному контексті людина як користувач мови обмінюється своїм мовним досвідом з іншими; все це реалізується у формі тексту. Модальність – частина дії, яку здійснюють користувачі мови, коли вони обмінюються своїм мовним досвідом один з одним і все це також представлено у вигляді тексту. Під час цього обміну суб'єкт мови може надати власні рекомендації чи коментар щодо того, що він говорить. Модальність містить міркування, точку зору, ставлення або твердження адресата щодо інформації або продукції, які реалізуються за допомогою судження, запитання, пропозиції чи наказу.

Продовжуючи думку Галлідея, можна сказати, що у його системній функціональній граматиці модальність розглядається як вираження ставлення мовця

до ситуації чи події, описаної реченням, або щодо судження, вираженого реченням. Модальність є важливим лінгвістичним інструментом для реалізації міжособистісної функції мови та вираження соціальних ролей між мовцем/письменником і слухачем/читачем (Halliday, 1994; Halliday & Hasan, 1989).

Фінські вчені Сулкунен та Тьоррьонен (1997) вважають, що логічне трактування модальностей є надто вузьким для лінгвістів, оскільки воно стосується істинних значень судження. Навпаки, лінгвістичний аналіз модальностей представляє набагато більшу різноманітність у своїй проблематиці та підходах.

Лілліан (2008) зі свого боку зауважує та доповнює фінських вчених, що у лінгвістичних підходах модальність можна аналізувати на різних лінгвістичних рівнях аналізу. На морфологічному рівні аналізу модальність проявляється в лексичних формах у різних мовах. На синтаксичному рівні модальність проявляється в складних синтаксичних сполученнях. Семантика має на меті визначити значення різних модальних виразів і дослідити різні способи, якими ці значення можуть бути виражені морфологічно, синтаксично, фонологічно та прагматично.

П'єтрандреа (2005) зауважує, що особливістю модальності є те, що вона має два наслідки; обидва наслідки є водночас і дуже важливими і суперечливими, тому дуже важливо їх враховувати при аналізі модальності. Перший наслідок полягає у тому, що модальність можна розглядати як «одну з невід'ємних рис кожного лінгвістичного факту ... оскільки не існує диктуму без модусу» (Pietrandrea, 2005, р.6). Другий наслідок полягає у онтологічній характеристиці, а саме у тому, що, будучи описом мови, а не описом світу, категорія модальності не має онтологічних аналогів. Тому розглядаючи другий наслідок, можна сказати, що поняття модальності має бути повністю сформовано лінгвістом, як у його понятійному, так і у формальному аспектах (Pietrandrea, 2005).

Палмер (1986) пише про модальність так:

«Час можна визначити як граматичну категорію, пов'язану з часом, число як категорію, пов'язану з розрахунками. Існують деякі проблеми з точним визначенням аспекту [...], і гендер часто розширюється, щоб охоплювати не тільки стать; але на

практиці немає труднощів вирішити, що слід розглядати як приклади таких категорій. Однак поняття модальності набагато розпливчастіше і залишає відкритим низку можливих визначень» (р.1).

Лайонз (1977) називає модальність «думкою або ставленням мовця до судження, яке висловлює речення, або ситуації, яку описує судження (р.452)».

Також, на противагу Лайонзу (1977), Палмер (1986; 2001) представляє більш загальний огляд модальності як типологічної категорії. Він звертає увагу на суб'єктивну природу модальності, і таким чином визначає її як «граматикалізацію (суб'єктивних) ставлень і думок мовців (1986, р.16)».

Як правило, модальність функціонує на концептуальних «сутностях другого порядку», таких як події, процеси та стани справ, а не на фізичних «сутностях першого порядку», таких як люди, тварини та речі, які відносно постійні щодо своїх перцептивних властивостей (Lyons, 1977, р. 443).

У формальному описі граматики Квірка, Грінбаума, Лічі та Свартвіка (1985), модальність – це «спосіб, у який значення речення кваліфікується таким чином, щоб відобразити судження мовця щодо ймовірності того, що висловлене в ньому твердження є істинним (р.219)».

Українськими лінгвістами, що внесли внесок у теоретичну розбудову категорії модальності, вважаються О. С. Мельничук, Л. О. Кадомцева, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, В. Д. Шинкарук, М. В. Мірченко, О. О. Селіванова та інші. Окремі аспекти модальності в українській мові або в українській у порівнянні з іншими роз'яснено у роботах таких вчених як В. М. Ткачук, Н. М. Сафонова, Т. В. Телецька, О. Л. Доценко, С. Т. Шабат та інших.

Порівнюючи думки західних та українських лінгвістів, можна сказати, що у сучасній лінгвістиці модальність є однією з найголовніших, кардинальних, конститутивних граматичних категорій, під час дослідження якої спираються на такі антонімічні поняття як «диктум – модус», «реальна модальність – ірреальна модальність, потенційна модальність», «об'єктивна модальність – суб'єктивна модальність» та інші. Вагома частина наукових досліджень, приділених цій проблематиці, свідчить про неоднозначність і складність поставленої проблеми.

У праці «Українська мова: Енциклопедія», Вихованець І. Р. (2004) пише про модальність, як «функціонально-семантичну категорію, яка виражає відношення змісту висловлення до дійсності або суб'єктивну оцінку висловлюваного» (с.367).

Також слід зауважити, що завдяки зусиллям мовознавця було проведено дослідження щодо організації речень у семантико-синтаксичному ключі. Саме це дослідження призвело до розуміння мовної модальності. Вихованець (1993) стверджує, що «специфіка речення як основної синтаксичної одиниці виявляється в сукупності обов'язкових суб'єктивних значень, у яких реалізується комунікативний намір мовця, передається його ставлення до відображуваного в реченні фрагмента дійсності. Мовець передусім актуалізує передаваний у реченні об'єктивний зміст, тобто «прив'язує» його до ситуації мовлення, а також наповнює речення іншими обов'язковими суб'єктивними значеннями» (с.117).

Селіванова (2006) характеризує модальність так як і Вихованець (2004), додаючи, що даний термін «...виражає реальні/ірреальні відношення висловлення до дійсності...» (с.383).

Кадомцева Л. О., процитована у Костусяк (2011), характеризує модальність таким чином: «Модальні значення корелятивно протиставлені. Насамперед три основні модуси думки з точки зору реальності, ірреальності й потенційності (можливості) вступають у такий корелятивний зв'язок, при якому реальним значенням протиставляються обидва інші» (с. 40).

Шинкарук (2014) спирається на концепцію «модус – диктум», що є двома основними рівнями в організації змісту речення. Ці два рівні можна охарактеризувати таким чином:

- 1) модусна (модально-комунікативна) частина відображає ставлення мовця до того, що повідомляється, тобто те, як він (мовець) сприймає, оцінює чи визначає певну мікроситуацію, відображену в реченні;
- 2) диктумна (номінативно-репрезентативна) частина представляє реальну дійсність» (Шинкарук, 2014).

Термін «модус» за дослідженням Шинкарука (2002) сформульовано ще й у такий спосіб: «модус – вербалізована суб'єктивна інтерпретація диктумної події, яка

може подаватися в аспекті модальності, тобто можливості, вірогідності події і ступеня достовірності повідомлення про неї, чи в аспекті характеру психічного оброблення інформації про диктумну подію. У модусі, оскільки він завжди уявляється як висловлений, виражено факт усвідомлення суб'єктивного ставлення до події, про яку йдеться» (Шинкарук, 2003, с.25)

Також варто зауважити, що Вихованець (1993) надає власні визначення поняттям «модус» та «диктум» як частини семантико-синтаксичної організації речення. За його словами, диктум «стосується інформації про світ та його пізнання», а модус «містить інтерпретації суб'єктом думки об'єктивного змісту речення, різноманітні оцінки мовця, його почуття й волевиявлення» (Вихованець, 1993, с.117).

Доценко (2001) досліджує модальність з точки зору понять «об'єктивна модальність – суб'єктивна модальність».

Об'єктивна модальність, яка є невід'ємною частиною предикативності, відображає зв'язок між змістом висловлення та позамовною реальністю з точки зору мовця. Об'єктивна модальність характеризує кожне висловлення. Морфологічні, конструктивно-синтаксичні, інтонаційно-синтаксичні та лексико-граматичні засоби виражають об'єктивно-модальні значення. Часові форми дієслів дійсного способу та інтонація розповідності є основними засобами вираження реальної об'єктивної модальності. Умовний спосіб дієслів використовується для опису ірреальних об'єктивно-модальних значень можливості та бажальності. Імператив, інфінітивні речення, інтелектуальні спонукальні інтонемами та форми дійсного та умовного способів дієслів у вторинних значеннях вважаються засобами вираження ірреальної модальності необхідності. Ірреальні об'єктивно-модальні значення можна представити за допомогою схеми «модальний модифікатор + інфінітив». У цих схемах слова з модальним значенням забезпечують усунення модальної «нейтральності» інфінітива (Доценко, 2001).

Суб'єктивна модальність може бути представлена лексико-граматичними засобами у структурі висловлення або може бути імпліцитною (прихованою). Модусні частини об'єктно-з'ясувальних висловлень, вставні конструкції та частки

служать засобами вираження суб'єктивно-модальних значень. Інтонація служить допоміжним інструментом для реалізації суб'єктивної модальності (Доценко, 2001).

В українській мові концепція модальності як суб'єктивного елементу змісту висловлення теоретично висвітлено, зокрема, у колективній монографії «Сучасна українська мова. Синтаксис», де модальність характеризується як «суб'єктивне ставлення мовця до висловленої думки з точки зору реальності, ірреальності або можливості явищ у мовній ситуації, контексті» (Білодід, 1972, с.119).

Розмежовуючи модальність речення слов'янських мов, Мельничук (1966) виділяє сім модальних значень, а саме значення розповідності, питальності, спонукальності, бажальності, умовності, гіпотетичності та переповідності.

Ткачук (2003) включає поняття «макрополя» під час обговорення концептуальних характеристик модальності. Учений стверджує, що розуміння модальності як функціонально-семантичного поля є найбільш переконливим. Ткачук (2003) вважає, що цей метод дає змогу оцінити модальність не лише за певним мовним рівнем або специфічною лексикою, а й дозволяє охоплювати різноманітні модальності і ділити їх на конкретніші види.

Обґрунтовуючи свою точку зору щодо модальності як «можливості вибудувати порівняно чіткі межі її функціонування», Мірченко (2001) аналізує її у вузькому сенсі (с.26). Учений класифікує модальність як обов'язкову ознаку кожного речення-висловлення та відносить її до підкатегорії предикативності, яка відображає зв'язок змісту речення до дійсності з точки зору реальності та ірреальності. Реальність, потенційність та ірреальність складають підкатегорію модальності. Грамеми реальності та потенційності базуються на морфологічних формах теперішнього, минулого та майбутнього часу, а для вираження грамеми ірреальності застосовують морфологічні категорії наказового й умовного способу дієслова.

Загнітко (1990) підкреслює важливість комунікативного фактору у формуванні модальності речення. Учений вважає, що «актуалізація пропозиції в аспекті її комунікативної визначеності й завантаженості» визначає модальність речення (Загнітко, 1990, с.198).

Аналізуючи дослідження Бацевича (2009), можна зробити висновок, що вчений характеризує модальність як «функціонально-семантичну і прагматичну категорію, яка є носієм різних видів відношень змісту повідомлень (висловлювань) до дійсності, а також мовця до того, про що він повідомляє слухачеві: як до правдивого/неправдивого, хорошого/поганого тощо» (с.349).

1.3. Засоби вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу

У попередніх підрозділах було коротко розглянуто загальне поняття про модальність та її дослідження у сучасній лінгвістиці. Але цих лише знань недостатньо. Коли ми розглядаємо модальність, то дуже важливо також знати й засоби її вираження та коли і як їх правильно використовувати. У даному підрозділі буде проаналізовано засоби вираження модальності, які є в українській, англійській та перській мовах.

Засоби вираження модальності в українській мові

В українській мові модальність може бути реалізована за допомогою таких засобів:

- 1) лексико-граматичні засоби (модальні дієслова);
- 2) лексичні засоби (модальні слова та модальні вирази);
- 3) фонетичні засоби (наголос та інтонація)

Модальними дієсловами в українській мові вважаються такі дієслова як *могти, зуміти, мати, мусити, намагатися, сміти* та багато інших. Ці модальні одиниці у дієслівному складеному присудку виражають граматичні значення та лексичні відтінки можливості, неможливості, необхідності тощо (Вихованець, 2004, 161).

Модальні слова – лексико-граматичний клас незмінних слів, що виражають ставлення мовця до висловленої думки.

За значенням модальні слова поділяються на дві групи:

- 1) ті, що передають значення реальності, достовірності, ствердження: *безперечно, безумовно, дійсно, звичайно, зрозуміло, природно, справді, щоправда* та інші;
- 2) ті, що виражають значення можливості, імовірності, припущення: *видно, вірогідно, здається, ймовірно, мабуть, може, можливо, очевидно, напевно, певно, нібито, немов* та інші (Вихованець, 2004, с.367).

Модальні слова походять від різних частин мови, які набули синтаксичної функції вставних слів. Але здебільшого цей клас слів зростає за рахунок

прислівників прикметникового походження (*безперечно, безумовно, можливо, дійсно, звичайно, зрозуміло, ймовірно, напевно, певно*), тому їх нерідко зараховують до модальних прислівників. Також до модальних прислівників ще відносять такі слова *мабуть, нарешті* та інші. До модальних слів також прилягають модальні частки, що означають невпевненість, недостовірність, припущення, здогад: *наче, начеб, начебто, неначе, неначебто, мов, мовби, немов, немовби, немовбито, ніби, нібито, хіба що, ледве чи, навряд чи*. Інші групи модальних слів сформувалась на основі прийменниково-відмінкової форми іменника (*на радість, на диво, на жаль, на лихо, як на гріх, між іншим, без сумніву, за повідомленням*); субстантивованих прикметників (*найголовніше, найсуттєвіше*); дієслівної форми 3-ї особи (*здається, може, розуміється*) (Вихованець, 2004, с.89, 90, 367, 529, 790).

Модальні вирази, або ж вставні словосполучення та речення – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, впевненості, вірогідності, сумніву тощо (Вихованець, 2004, 89).

Вставні словосполучення за своїми значенням та функцією подібні до вставних (модальних) слів, а за будовою – до підрядних словосполучень: *зі свого боку, певна річ, сказати по правді, слово честі, коротше кажучи, з іншого боку* (Вихованець, 2004, 90).

Вставні речення мають структуру простих двоскладних або односкладних речень, порівняно зі вставними словами і словосполученнями відзначаються більшою смисловою насиченістю, поширеністю, можливістю членування: *уявіть собі, як кажуть, міркую собі, можна сказати, соромно казати, як то кажуть, як буває, якщо хочете знати* тощо. Межа між вставними словами, вставними словосполученнями та вставними реченнями часом умовна (Вихованець, 2004, с.90).

Також для вираження модальності в українській мові широко використовуються **інтонаційні засоби**, які супроводжують основний зміст повідомлення емоційно-експресивними відтінками впевненості, сумніву, недовіри, іронії тощо. Іноді суб'єктивної оцінки висловленому надають зміною порядку слів, наприклад, переміщенням головного члена речення у початкову позицію з

відповідним його інтонаційним оформленням (фразовим наголосом) (Вихованець, 2004, с. 368).

Засоби вираження модальності в англійській мові

В англійській мові модальність може бути реалізована за допомогою різних мовних одиниць наступним чином.

1. Модальні дієслова

Немаркований тип модальності виражається такими модальними дієсловами, як *must* (мусити; повинен; має – виражає повинність, сильне припущення), *can* (могти; вміти; мати змогу/можливість; бути у змозі/мати силу – виражає фізичну та ментальну спроможність), *could* (минулий час від *can*), *may* (можна; дозволяти/не заперечувати; може; може бути – виражає дозвіл, суворе попередження, припущення, бажання, невпевненість, можливість виконання якоїсь дії), *might* (минулий час від *may*) (Правдівцева, 2014).

Дієслово *will* ми можемо перекласти як «хотіти»; «збиратися», тобто *will* ми можемо використовувати для вираження волевиявлення мовця, його наміру або ж наполегливості у теперішньому та майбутньому часі. Виражаючи водночас форму майбутнього часу будь-якої дії та впевненість у її виконанні, *will* українською мовою можна перекласти певними дієсловами, або за допомогою дієслів «буду» у різних особах. Переклад завжди залежить від контексту (Gotti, 2003).

Модальне дієслово *would* ми також можемо перекладати як «хотіти»; «збиратися», але вже використовуємо для вираження волевиявлення мовця, його наміру або ж наполегливості у минулому часі або для вираження ввічливості.

Модальне дієслово *shall* ми використовуємо для вираження волевиявлення мовця по відношенню до когось, примушення, погрози, наказу, попередження або обіцянку; щодо остаточного перекладу на українську, то його немає, тобто значення передається інтонаційно або опосередковано (за допомогою інших слів).

Щодо дієслів *should* та *ought*, то в більшості випадків вони не розрізняються за значенням, можуть вільно замінити один одного та виражають моральний обов'язок, пораду, пропозицію, очікування чогось або впевненість. *Should* та *ought* можуть перекладатися як «повинен», «слід», «краще б було...», «скоріш за все».

Модальність в англійській мові також може виражатися такими напівмодальними дієсловами як *need* та *dare*. Дієслово *need* ми перекладаємо як «треба», «потрібно», «необхідно» та можемо використовувати для висловлення потреби виконання тієї чи іншої дії. Тим часом дієслово *dare* ми перекладаємо як «насмілюватися», «наважуватися», «відважуватися», «сміти», «вважаю», «допускаю», «цілком імовірно», «смію сказати», «упевнений», «не без того щоб», «наважуватися сказати/ стверджувати». У розмовній англійській мові дієслово *dare* часто вживають разом з дієсловом *say*, тобто – *daresay*.

Значення, які модальні та напівмодальні дієслова виражають, може відрізнятися залежно від контексту (Suhadi, 2011; Shepel & Goncharova, 2022).

2. Модальні слова

Модальність також може бути виражена за допомогою таких слів, як *certainly* (звісно), *definitely* (без сумніву), *probably* (можливо), *possibly* (можливо), *perhaps* (можливо), *maybe* (можливо), *surely* (звісно), *obviously* (очевидно), *of course* (звичайно), *without a doubt* (без сумніву), *in fact* (фактично), *in truth* (правду кажучи), *naturally* (звісно), *happily* (на щастя), *fortunately* (на щастя), *unfortunately* (на жаль), *undoubtedly* (без сумніву) та іншими (Ралдугіна, 2008).

Аби висловити сумнів, припущення використовують такі модальні слова, як *perhaps*, *maybe*, *probably*, *possibly*.

Для того, щоб показати впевненість, можна вжити такі модальні слова: *definitely*, *certainly*, *of course*, *surely*, *without a doubt*, *no doubt*, *naturally*, *undoubtedly*.

Для того, щоб виразити впевненість, що базована на достовірних даних, використовують також такі модальні дієслова, як *in fact*, *in truth*, *truly* (Suhadi, 2011; Shepel & Goncharova, 2022).

3. Лексичні дієслова

За допомогою деяких лексичних дієслів ми також можемо висловлювати модальний сенс речення. Це такі дієслова, як *allow* (дозволяти, (на)давати дозвіл/можливість), *beg* (просити, молити), *believe* (вірити, думати), *command* (наказувати), *forbid* (забороняти, не дозволяти), *guarantee* (гарантувати), *guess* (вважати), *promise* (обіцяти, запевняти), *suggest* (думати, припускати), *warn*

(застерігати, попереджати), *wonder* (цікавитися/хотіти знати, сумніватися), *wish* (бажати, хотіти), *think* (думати, гадати, вважати), *suppose* (припускати, вважати, думати) та багато інших (Suhadi, 2011, p.159).

4. Лексико-модальні конструкції

Модальність також може бути виражена лексико-модальними конструкціями, такими як *be able to* (могти, бути в змозі), *be about to do sth* (уживається на позначення того, що має відбутися вже невдовзі), *be apt to do* (бути схильним), *be/feel honour bound to do sth* (відчувати моральний обов'язок зробити щось), *be certain to* (бути впевненим), *be due to* (бути належним), *be going to* (збиратися щось робити), *be liable to do* (бути схильним), *be sure to* (бути впевненим), *be to* (мати, повинен, мусити, збиратися – виражає обов'язок, необхідність виконання якохсь дії за планом/за розкладом), *be likely to* (ймовірно), *be meant to* (судитися, бути призначеним), *be supposed to* (очікувати (вживається у пасивному стані), бути зобов'язаним), *have to* (слід; треба; бути зобов'язаним щось зробити; бути певним, що щось має бути – виражає сильну повинність) , *have got to do sth* (бути зобов'язаними щось зробити), *had better* (краще зробити.../ потрібно – вживається, коли ми надаємо пораду та говоримо, що краще зробити = should), *would rather* (краще зробити... - вживається, коли ми говоримо чому або кому надаємо перевагу = prefer/ would prefer), *would sooner* (те ж саме значення що і would rather) та іншими (Suhadi, 2011).

5. Підрядні речення з прикметниками

Модальність в англійській мові також може бути реалізована у підрядних реченнях з прикметниками, після яких йде або інфінітив, або *that*, яке виконує функцію сполучника. Найпоширенішими прикметниками, які використовуються для вираження модальності, є *sure* (упевнений), *certain* (упевнений, переконаний), *likely* (ймовірний), *possible* (ймовірний, можливий), *probable* (ймовірний), *willing* (готовий, бажаючий) та інші (Suhadi, 2011).

6. Підрядні речення з дієприкметниками минулого часу

Ще одним способом, щоб виразити модальність в англійській мові, є речення з дієприкметниками минулого часу, після яких, як і у реченнях з прикметниками, йде

або інфінітив, або *that*. Найпоширенішими дієприкметниками минулого часу для таких речень є *allowed* (дозволено/дозволяється), *determined* (сповнений рішучості; той, що має намір), *confirmed* (підтверджено/підтверджується), *obliged* (зобов'язаний), *required* (потрібно, необхідно), *supposed* (передбачається) та інші (Suhadi, 2011).

7. Підрядні речення з іменниками

Іншим варіантом вираження модальності в англійській мові є створення речення, яке починається або з безособового займенника *it*, або з екзистенційного *there* та продовжується іменником та сполучником *that*. *Must* (необхідність), *chance* (можливість, вірогідність), *certainty* (впевненість, безсумнівність), *likelihood* (ймовірність), *possibility* (можливість), *probability* (ймовірність), *determination* (визначення) є найпоширенішими іменниками, які ми можемо використати, щоб висловити модальний сенс у реченні. Перекладаючи такі речення на українську, ми всі ці іменники перекладемо як прислівники, тобто замість «необхідність» ми скажемо «необхідно» (Suhadi, 2011).

8. Умовні речення

Умовні речення можуть мати значення модальності для вираження ймовірності. Якщо виконується будь-яка умова, то можливо, ймовірно або безсумнівно, що буде виконано іншу умову (Suhadi, 2011).

9. Посєднання модальних дієслів та модальних слів

Модальність також може бути виражена комбінацією модальних дієслів та модальних слів (Suhadi, 2011).

Засоби вираження модальності в перській мові

Далі я б хотіла розглянути, якими засобами може бути реалізована модальність у граматиці перської мови .

Перську модальність можна класифікувати на такі дві основні категорії:

- 1) модальні дієслова
- 2) модальні слова

Щодо дієслівної модальності, то вона також поділяється на дві групи:

1. допоміжні модальні дієслова

2. складні модальні дієслова (Hojatollah, 2006).

Прикладами допоміжних модальних дієслів є *باید* «повинен; потрібно; слід», *شاید* «можна; можливо», *توانستن* «могти» та *خواستن* «хотіти».

Модальне дієслово *باید*, є допоміжним дієсловом у перській мові та не має узгодження у числі та особі. Дієслово *شاید* має таку саму роль та функцію у реченні як модальне дієслово *باید* (Hojatollah, 2006, p.39). Історичні дані показують, що і *باید* і *شاید* є єдиними формами неповноцінних дієслів *بایستن* «має бути; бути необхідним» та *شایستن* «можна, заслуговувати», які функціонували як модальні (Lambton, 1961; Lazard, 1992).

Оскільки *باید* та *شاید* поводяться не так, як інші дієслова, можна припустити, що вони поводяться подібно до модальних слів, які виражені прислівниками, наприклад *مطمئناً* «напевно» та *احتمالاً* «можливо». Але якщо робити такі припущення, то звідси випливають два нюанси. По-перше, *باید* як в офіційній, так і в розмовній перській мові та *شاید* у літературній мові мають заперечні форми, тоді як прислівники не мають заперечної форми (Hojatollah, 2006).

آنها نباید پول ناهار را پردازند.

Вони не повинні платити за обід

نشاید امروز من تأخیر داشته باشم.

Сьогодні мені не можна запізнюватись.

По-друге, у реченнях з перськими прислівниковими засобами вираження модальності ставляться дієслова дійсного способу, тоді як у реченнях з *باید* та *شاید* ставляться дієслова умовного способу. Давайте розглянемо це на прикладах.

احتمالاً آنها این بار در مدرسه امتحان می دهند.

Можливо, цього разу вони складуть іспит у школі.

تو باید در دریا استراحت یکنی.

Тобі слід відпочити на морі.

شاید شما در این مسابقه موفق بشوید.

Можливо, ви досягнете успіху у цих змаганнях.

Наступним допоміжним модальним дієсловом є *توانستن* «могти, бути у змозі». *توانستن* це допоміжне модальне дієслово, яке повністю узгоджується з підметом,

тобто має узгодження у числі та особі. می توان є формою теперішнього-майбутнього часу. Крім того, на відміну від минулих модальних дієслів, توانستن має також форму минулого часу – توانست «міг, був у змозі» (Hojatollah, 2006).

Ще одне допоміжне модальне дієслово – خواستن «хотіти». Як і дієслово توانستن, خواستن повністю узгоджується з підметом. Формою теперішньо-майбутнього часу є می خواه, а формою минулого часу – خواست.

На відміну від допоміжних модальних дієслів, розглянутих вище, у перській мові для вираження модальності застосовують ще складні модальні дієслова. Вони складаються з недієслівного елемента та дієслова, що не несе семантичного навантаження. Складні модальні дієслова можна класифікувати на два підкласи залежно від того, чи є одиниця недієслівного елемента іменникова чи прикметникова.

Складні модальні дієслова з іменниковим елементом:

- ✓ احتیاج «потреба» داشتن «мати» - потребувати
- ✓ اجازه «дозвіл» داشتن «мати» - дозволяти, можна
- ✓ احتمال «можливість» داشتن «мати» - мати можливість, можливо
- ✓ امکان «ймовірність» داشتن «мати» - мати ймовірність, бути вірогідним
- ✓ فرصت «шанс, змога» داشتن «мати» - мати шанс, змогу
- ✓ خواهش «прохання» کردن «робити» - просити
- ✓ فکر «думка» کردن «робити» - думати
- ✓ قصد «намір» داشتن «мати» - могли, мати намір
- ✓ امید «надія» داشتن «мати» - мати надію, сподіватися
- ✓ میل «бажання» داشتن «мати» - хотіти, бажати (Hojatollah, 2006).

Варто лише зауважити, що всі ці складні модальні дієслова узгоджуються з підметом у числі та особі, окрім таких дієслів як احتمال داشتن та امکان داشتن, які завжди приймають узгодження третьої особи однини навіть з підметом у множині (Hojatollah, 2006).

Складні модальні дієслова з прикметниковим елементом:

- ✓ مجبور «змушений» بودن «бути» - бути зобов'язаним/змушеним
- ✓ مجبور «змушений» شدن «ставати» - ставати зобов'язаним/змушеним

- ✓ ممکن «можливий» بودن «бути» - бути можливим
- ✓ قادر «спроможний» کردن «робити» - бути спроможним
- ✓ امیدوار «той, хто сподівається» بودن «бути» - сподіватися

Тут також варто зауважити, що всі ці складні модальні дієслова повністю узгоджуються з підметом, окрім дієслова *ممکن بودن*, яке завжди приймає узгодження третьої особи однини навіть з підметом у множині. Ще варто зазначити щодо дієслів *مجبور بودن* та *امیدوار بودن*, які можуть вживатися як з дієсловом, так і без нього, приймаючи таку форму – о.з. + *مجبور* та о.з. + *امیدوار*. Під скороченням о.з. мається на увазі особове закінчення (Hojatollah, 2006).

Друга категорія засобів вираження перської модальності – модальні слова. У перській мові дуже багато видів модальних слів. Я хочу навести приклади прислівникових модальних слів. До цієї групи належать такі модальні слова, як *مطمئناً* «безперечно», *حتماً* «безперечно», *احتمالاً* «ймовірно», *کاشکی* «ой, якби ж» (Hojatollah, 2006).

Висновки до Розділу 1

Підсумовуючи всю вищезазначену інформацію у Розділі 1, можна зробити наступні висновки.

У традиційній логіці розрізняють поділ модальних суджень за природою модальності, а саме судження за об'єктивною та логічною модальністю. За об'єктивною модальністю судження поділяються на судження можливості, судження дійсності та судження необхідності. За логічною модальністю судження поділяються на проблематичні (імовірні) та достовірні.

У сучасній логіці виділяють такі типи модальності як алетичні, епістемічні, деонтичні, аксіологічні та темпоральні (часові). Також деякі вчені ще виділяють динамічну, булетичну та евалюативну модальності.

Термін «модальність» є багатограним і охоплює набір концепцій у сферах філософії та лінгвістики. Його досліджували з різних точок зору багато лінгвістів, і в результаті з'явилася ціла низка визначень.

У сучасній лінгвістиці модальність є однією з найголовніших, кардинальних, конститутивних граматичних категорій, під час дослідження якої спираються на такі антонімічні поняття як «диктум – модус», «реальна модальність – ірреальна модальність, потенційна модальність», «об'єктивна модальність – суб'єктивна модальність» та інші. Вагома частина наукових досліджень, приділених цій проблематиці, свідчить про неоднозначність і складність поставленої проблеми.

Ш. Баллі традиційно вважається творцем концепції модальності в західноєвропейській лінгвістиці. На його концепції було створено багато праць різних вчених, таких як Н. Решер, П. Сіпсон, Дж. Лайон, Дж. Коутс, К. Хенгевельд, Ф. Палмер та інших.

Українськими лінгвістами, що внесли внесок у теоретичну розбудову категорії модальності, вважаються О. С. Мельничук, Л. О. Кадомцева, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, В. Д. Шинкарук, М. В. Мірченко, О. О. Селіванова та інші. Окремі аспекти модальності в українській мові або в українській у порівнянні з іншими роз'яснено у роботах таких вчених як В. М. Ткачук, Н. М. Сафонова, Т. В. Телецька, О. Л. Доценко, С. Т. Шабат та інших.

Як наслідок специфічних труднощів у побудові та визначенні цієї категорії, ряд понять, які не можна вважати суто модальними, часто об'єднують у групу «модальність». У семасіологічних описах модальність часто зближується з категоріями нижчого рівня або іншої природи, такими як епістемічна модальність, деонтична модальність, динамічна модальність та інші або такою категорією як спосіб; в ономасіологічних описах модальність об'єднується разом з іншими прагматичними категоріями, такими як статус реальності і доказовості, іллокуція.

Щодо засобів вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу, то в українській мові модальність може бути реалізована за допомогою таких засобів: модальні дієслова, модальні слова, модальні вирази, наголос та інтонація.

В англійській мові модальність може бути реалізована завдяки таким мовним одиницям: модальні дієслова, модальні слова, лексичні дієслова, лексико-модальні конструкції, підрядні речення з прикметниками, підрядні речення з дієприкметниками минулого часу, підрядні речення з іменниками, умовні речення, речення з поєднанням модальних дієслів та модальних слів.

Підсумовуючи все про перську модальність, можна зробити висновок, що вона може бути реалізована завдяки таким мовним одиницям як модальні дієслова, які у свою чергу поділяються на допоміжні модальні дієслова та складні модальні дієслова, та модальні слова.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ В АРАБСЬКІЙ МОВІ

2.1. Теоретичні засади дослідження категорії модальності у арабській мові

Розглядаючи категорію модальності, яка характеризується зв'язками між суб'єктом та предикатом у судженнях, в історичному аспекті, можна сказати, що вона була сформульована ще в логічній теорії – в класичній логіці Аристотеля (Grigore, Sitaru, 2016).

Враховуючи те, що завдяки перекладам творів Галена, Гіпократу, Птолемея, Евкліда та, зокрема, Аристотеля, в середні віки арабська культура зазнала значного впливу грецької культури, можна припустити, що концепція модальності Аристотеля також використана в арабській логіці (Grigore, Sitaru, 2016).

Сучасний арабський вчений Дж. Джагамі (1992) вивчав логічну теорію у праці ібн Рушда «Короткий виклад «Герменевтики» Аристотеля» та виявив, що арабський термін *الجهة* є еквівалентом латинському та французькому термінам «modus» та «le mode» відповідно. Дж. Джагамі (1992), процитований у Мацкевич (2014), зазначає, що *الجهة* ібн Рушда – це «слово, яке вказує на якість існування предиката щодо суб'єкта, і має два види: необхідний та можливий» (с.86).

Крім того, ібн Рушд зазначав, що категорія «необхідного» поняття *الجهة* поділяється ще на підкатегорію «обов'язкового» (*الواجب*) та «неможливого» (*الممتنع*). Отже, категорія «необхідного» вказує на «необхідність буття» (*ضروري الوجود*) або на «необхідність небуття» (*العدم ضروري*). Категорія «можливого» поняття *الجهة* вказує лише на те, що є «ймовірним» (*محتمل*) (ابن رشد، 1978).

Ібн Рушд також стверджував, що існує саме дві категорії поняття *الجهة*, оскільки його значення повинно відповідати «реальності» (*الموجود*), яка має два елементи. «Реальність» буває або «потенційна» (*بالقوة*) або «дійсна» (*بالفعل*). Аналізуючи вищенаведену інформацію, можна зробити висновок, що категорія «необхідного» охоплює те, що є дійсним, а категорія «можливого» охоплює те, що є потенційним (ابن رشد، 1978).

Дане визначення поняття *الجهة*, яке запропоновано в логічній теорії ібн Рушда, належить до концепції об'єкта модальної логіки Аристотеля, де розглядаються відносини між суб'єктом і предикатом у судженнях з використанням логічних операторів (модальностей). «Необхідність» та «можливість», які є зазвичай стандартними модальностями, використовуються для вираження способу розуміння суджень про об'єкт, явище або подію.

З огляду на все вищесказане, можна підтвердити те, що термін *الجهة* є арабським еквівалентом категорії модальності, яка представлена у логічній теорії Аристотеля. Більше того, інші коментатори логіки Аристотеля, такі як аль-Фарабі, ібн Сіна та ас-Саві, також використовують термін *الجهة* для визначення модальності (Grigore, Sitaru, 2016).

Згідно з коментарем аль-Фарабі до «Герменевтики» Аристотеля, визначення терміну «модальність» (*الجهة*) полягає у тому, що це «слово» (*اللفظة*), яке пов'язане з предикатом судження, вказує на «якість існування» (*كيفية الوجود*) предиката відносно суб'єкта. У цьому контексті можна виділити різні модальні слова, які слугують для вираження цієї модальності, а саме *يُمتنع* – неможливо, *يُمكن* – можливо, *يُحتمل* – ймовірно, *يُجب* – потрібно, *يُنْبَغِي* – необхідно, *جَمِيلٌ* – гарний, *قَبِيحٌ* – бридкий, *وَاجِبٌ* – обов'язковий, *مُمتنعٌ* – неможливий, *مُحتملٌ* – ймовірний, *ضَرُورِيٌّ* – необхідний, *مُمكنٌ* – можливий (ابن رشد، 1978).

У той же час, у праці «Герменевтика» ібн Сіна, так само як і аль-Фарабі й ібн Рушд, визначає модальність (*الجهة*) як «слово» (*اللفظة*), яке вже вказує на «відношення» (*النسبية*) предиката до суб'єкта. Це відношення вимірюється за допомогою категорій «необхідності чи її відсутності» (*نسبية ضرورية أو لا ضرورية*), і в залежності від цього може бути передана «впевненість» (*تأكد*) або «можливість» (*جواز*) (ابن رشد، 1978).

Крім того, у працях ібн Сіни «Порятунок в логіці та теології» (*النجاة في المنطق*) та «Джерела мудрості» (*عيون الحكمة*) ми можемо знайти класифікацію модальності, яка складається з трьох «категорій» і яка загалом співпадає з класифікацією модальності ібн Рушда. Далі ми хочемо розглянути ці «категорії». Першою з них є «обов'язкова модальність» (*الواجبة*), яка наголошує на «постійності

буття» (دوام الوجود). Другою «категорією» вважається «неможлива модальність» (الممتنعة), яка зазначає «постійність небуття» (دوام العدم). Щодо третьої «категорії», то це «можлива модальність» (الممكنة), яка підкреслює «непостійність буття й небуття» (لا دوام وجود ولا عدم) (Grigore, Sitaru, 2016). Далі ми хочемо навести приклади вживання цих трьох «категорій».

يجب أن يكون الأخ صديقاً.

Слід, щоб брат був другом («обов'язкова модальність»).

يمنتع أن يكون أخي شجرة.

Неможливо, щоб мій брат був деревом («неможлива модальність»).

يمكن أن يكون أخي مهندساً.

Можливо, що мій брат є інженером. («можлива модальність»).

Приблизно в XIX столітті модальність Аристотеля була перенесена зі сфери логіки до сфери мови західними граматистами. Ця зміна базувалась на працях Х. фон Вольфа та Е. Канта. В результаті, модальність стала розглядатися як категорія, що визначає спосіб дієслова, а водночас асертотичні, аподиктичні та проблематичні судження логіки були пов'язані з грамемами, що виражали дійсність, можливість та необхідність (Grigore, Sitaru, 2016).

Шагір ель-Хассан зазначає, що арабські граматисти майже не використовували поняття модальність до кінця XX століття. Це можна пояснити тим, що середньовічна арабська лінгвістика мала практичну та релігійну спрямованість, та, перш за все, служила для тлумачення й захисту Корану. Хоча лінгвістичні дослідження поступово віддалялися від релігійної проблематики, проте зв'язок із теологією не був остаточно втраченим (Мацкевич, 2014).

З цієї причини можна лише сказати, що є деякі елементи теорії модальності в працях класичних арабських граматистів, які могли мати на увазі імпліцитну (невиражену) теорію модальностей, коли вони говорили про лексико-синтаксичні засоби категорії «модифікуючи слів» (النواسخ), наприклад:

- إِنَّ وَأَخَوَاتِهَا
- كَانَ وَأَخَوَاتِهَا
- أفعال المقاربة

На відміну від визначення «модальності» середньовічними мусульманськими логіками – (الجهة), яке стосується семантики модальних відношень у судженні, давні арабські граматисти формально проаналізували клас «модифікуючих слів» та визначили, що роллю всіх цих елементів є ніщо інше як зміна флексії інших слів. Отже, із семантичної точки зору, зрозуміло, що не лише лексико-синтаксичні засоби категорії «модифікуючих слів» здатні виражати модальність. Як наслідок, очевидним фактом є відсутність єдиної системи класифікації та відбору засобів, які можна вважати модальними в середньовічній арабській граматиці (Grigore, Sitaru, 2016).

В сучасній арабській лінгвістиці, для позначення відношень мовця до висловленого, використовується термін الجهة як категорія модальності. Це поняття також може доповнюватись іншим словом, الوجه, яке має схоже значення та походить від того ж кореня. Англійським варіантом назви цієї категорії є «modality», а французьким – «modalité» (Grigore, Sitaru, 2016).

Один з арабських вчених лінгвопрагматики, Мас'уд ас-Сахраві (2005), використовує поняття الجهة як термінологічний еквівалент «максими способу» مسلمة (الجهة) для опису «принципу співробітництва» (مبدأ التعاون) Г.-П. Грайса у комунікації.

У той час як інші дослідники, такі як Сайф ад-Дін Дагфус та Мухаммад аш-Шайбані, перекладають термін «максими способу» як قاعدة الكيف, що відповідає англійському «maxime of manner» та французькому «maxime de manière» (Grigore, Sitaru, 2016).

У 1990 році Шагір аль-Хасан відзначив, що модальність як категорія була відсутня в середньовічній арабській граматиці, а арабські грамматики мало досліджували її. Запроваджуючи свій власний термін «الموقفية» (modality), він звернув увагу на необхідність дослідження цієї категорії (El-Hassan, 1990). Шагір аль-Хасан ввів новий термін всупереч тому, що у 1985 році арабський вчений-прагматик Ахмад аль-Мутавакіль використав лексему «الجهة» для позначення модальності, перекладаючи його також як «modality» (1985) المتوكل .

Аналізуючи це, можна зазначити, що сучасна арабська лінгвістика продовжує пошук термінологічного еквіваленту для категорії модальності, незважаючи на використання лексеми «الجهة» для позначення логічної модальності. Підсумовуючи це, ми можемо сказати, що «الجهة» є не єдиним терміном, який використовується для виділення модальності у сучасній арабській лінгвістиці.

Водночас аль-Хадж Муса Саліс (.د) визначає термін «الجهة» лише як категорію аспекту і посилається на модальність, на яку вказує лексема «موقف». Підкреслюючи суб'єктивну природу модальності, аль-Хадж Муса Саліс запозичує визначення цієї категорії зі «Словника лінгвістичних термінів. Англійсько-арабська мова» Рамзі Баалбакі (1990), який каже, що термін «موقف» «виражає ставлення та точку зору мовця чи автора щодо висловлювання» (ثالث، د، ص.64).

Поряд з цим, «модальність» (موقف) може бути виражена «формою дієслова» (صيغة الفعل) та різними «граматичними частками» (أدوات نحوية), які використовуються, зокрема, для (Grigore, Sitaru, 2016):

- 1) «підтвердження висловлювання» (تأكيد الخبر), наприклад,

частка إن:

إنّه قادر أن ينفذ قراره.

Дійсно, він здатний виконати своє рішення.

комбінація часток و/إن/ل:

وإنّه لقادر أن ينفذ قراره.

А й справді, він здатний виконати своє рішення.

частка قد з доконаною формою дієслова:

قد جاء قادر أن ينفذ قراره.

Той, хто здатний виконати своє рішення, вже прийшов.

- 2) «заперечення висловлювання» (نفي الخبر), наприклад,

частка لا з недоконаною формою дієслова:

لا أذكر هذا الشارع.

Я не пам'ятаю цю вулицю.

частка لم з недоконаною скороченою формою дієслова:

لم أذكر هذا الشارع.

Я не пам'ятав цієї вулиці.

3) вказівка на «сумнів» (شك), «ймовірність» (احتمال) та «запит» (رجاء),
наприклад,

частка لعل:

لعل كنت واهما.

Можливо, ти був неправим.

частка قد з недоконаною формою дієслова:

قد تكون واهما.

Можливо, ти неправий.

У «французько-англійсько-арабському словнику лінгвістичних термінів» інший дослідник, Мубарак Мубарак (1995), використовує слово «مشروطية» для позначення модальності з англійським еквівалентом «modality» та французьким еквівалентом «modalité». Мубарак Мубарак (1995) дає таке визначення терміну «مشروطية»: «спосіб мовця або автора, який він використовує, щоб висловити своє ставлення» (ص.183).

Однак, зосереджуючись на суб'єктивній, антропоцентричній природі модальності (тобто на ставленні мовця), то визначення терміну «مشروطية», дане Мубараком, не збігається з інтерпретацією модальності в інших лексикографічних джерелах, які посилаються на поняття «الجهة», що інтерпретується в логіці як «ставлення суб'єкта до предиката, яке стосується необхідності, можливості чи неможливості».

Слід зазначити, що арабська модальність, яка має англійський еквівалент «modality», також може позначатися як شكل، كيفية، نمط، شكلية/صيغة/طريق

У той же час вплив Заходу на визначення модальності іноді проявляється у використанні транслітерованих термінів المودلايتي та المودل з відповідним англійським еквівалентом, що знову вказує на двозначність арабських філологів у сучасних підходах до цього поняття (Grigore, Sitaru, 2016).

Сабір аль-Хабаша (2008) бере поняття «модальності» (الجهة) з арабського перекладу книги А. Ребуль та Ж. Мешлера «Прагматика сьогодні: нова наука у взаємозв'язку» у своє дослідження. Таким чином, модальність Сабіра аль-Хабаша

(2008) є семантико-прагматичною категорією, яка вказує на «відношення, яке виражає мовець у змісті свого мовлення, тобто в судженні» (86.ص) і має таке значення:

1) «модальність, пов'язана з можливістю» (جهة متعلقة بالإمكان), наприклад:

وصل أحمد إلى كييف/ يمكن أن يصل أحمد إلى كييف.

Ахмад приїхав до Києва. – Можливо, Ахмад приїде до Києва.

2) «модальність, пов'язана з необхідністю» (جهة متعلقة بالوجوب), наприклад:

درس أحمد بجد/ يجب أن يدرس أحمد بجد.

Ахмад навчався сумлінно. – Ахмаду потрібно сумлінно вчитися.

3) «модальність, пов'язана з темпоральністю» (جهة متعلقة بالزمن), наприклад:

يفكر أحمد في وظيفة جديدة/ كان أحمد يفكر في وظيفة جديدة.

Ахмад думає про нову роботу. – Ахмад (довго) думав про нову роботу (значення минулого тривалого часу) (الحباشة، 2008، ص.86).

Сабір аль-Хабаша також розширює ідеї А. Ребуля та Ж. Мешлера (2003), стверджуючи, що існують різні способи вираження модальності, зокрема за допомогою лексичних засобів. Як для прикладу, лексичними засобами для вираження можливості є такі дієслова як يمكن «можливо», يحتمل «ймовірно» та частки і їх сполучення – ربما «можливо» та інші (الحباشة، 2008).

Роблячи наголос на семантико-прагматичному визначенні модальності, теорія аль-Хабаша збігається з ідеями аль-Хаджа Муси Саліса та Мубарака Мубарака щодо трактування цієї категорії як індикатора різних семантичних типів спілкування суб'єктів мовлення.

Інший лінгвіст, Шагир ель-Хассан, запозичує модальну теорію у Ф. Р. Палмера, члена Лондонської школи функціональної лінгвістики, і виділяє два семантико-функціональні типи модальності в арабській літературній мові, а саме епістемічну модальність та деонтичну модальність. Самі поняття цих двох модальностей детально розглянуто у розділі 1 цієї роботи. Тут хочу лише виділити якими засобами у арабській мові може виражатися кожна з цих модальностей. Епістемічна модальність виражається, наприклад, такими засобами, як похідні форми від кореня م-ك-ن (يمكن، من الممكن) «можливо» чи ح-م-ل (يحتمل، من المحتمل)

«можливо, ймовірно»); дієслівна частка *قد* (окрім випадків з'єднання з дієсловами минулого часу) та *ربّما* зі значенням невпевненості («можливо, мабуть»); зворот *لا بدّ* зі значенням «очевидно, що...», яке вказує на «єдиний можливий висновок». Водночас, деонтична модальність може виражатися такими засобами, як частка *لن* «не повинен, ніколи» та частка підсилення висловленого *ل* «повинен», за якою іноді слідує частка майбутнього часу *سوف* й набуває значень «обов'язково, неодмінно»; такі звороти для дозволу *له أن/ يمكنه أن/ بإمكانه أن/ بوسعه* «він може» або *لا أسمح له* «він не може»; наказова форма дієслова, а також звороти *أن عليه* або *أن يجب (عليه)* «він мусить, йому потрібно» (рішуче зобов'язання мовця), *أن ينبغي* «слід, треба» (просте зобов'язання), *لا يتوجب عليه* «він не мусить» (Мацкевич, 2014).

Згідно висловлюванню Шагіра ель-Хассана (1990), можна зробити висновок, що арабська модальність передається завдяки лексичним та граматичним засобам, а саме через використання модальних слів (дієслів або часток) та «вкладних речень», які стоять після модальних засобів та зазвичай вводяться через *أن* або *أنّ*. Одним із прикладом структури модальних речень є *أنّ/ أن + S* – «можливо, що... + S», де «S» є підрядним речення, що додається до головного речення.

Проте Камаль Гатта Насір аль-Тамімі (2012) розглядає модальність як семантичну категорію (з трьома основними значеннями: упевненість, можливість і ймовірність) виражену численними лексичними одиницями, вербальними та невербальними. Наприклад для значення ймовірності модальності можна використати дієслово *يرجح* «можливо», прийменникову фразу *من الأرجح* «ймовірно» та іменну конструкцію *أغلب الظن* «найбільш ймовірно» (р.7). Тому, на відміну від Шагіра ель-Хассана, Камаль Гатта Насір аль-Тамімі не вказує на лексико-граматичний зв'язок модальних дієслів, словосполучень та конструкцій з наступним реченням після частки *أن* або *أنّ* (Grigore, Sitaru, 2016).

Ясер Салім Хілал аль-Мухайні (2008) поділяє ідею аль-Тамімі про широкий спектр модальних лексичних засобів у арабській мові та визначає модальність як семантичну категорію, яку часто вивчають ритори та семантики у галузі відомої як «наука значень» (р.2).

Аналізуючи вищенаведену інформацію, можна підсумувати, що в арабських філологів усіх часів немає єдиного визначення терміна «модальність» через різносторонні підходи як арабських так і західних вчених до цього поняття. Також можна зазначити, що сучасна арабська лінгвістика продовжує пошук термінологічного еквіваленту для категорії модальності, незважаючи на використання лексеми «الجهة» для позначення логічної модальності.

2.2. Структурно-семантичні особливості і способи вираження модальності в арабській мові

В арабській граматичній літературі тема «модальності» розглядається при вивченні певних часток, які можуть виступати як лексико-граматичні засоби вираження різних значень модальності. Вони ставлять дієслово у форму نصب, тобто «умовний спосіб». Арабські граматисти виділяють 9 таких часток:

أَنَّ، لَنْ، إِنَّ، كَيْ، لِ (لَامُ الْجُحُودِ)، حَتَّى، فَ (الْجَوَابُ بِالْفَاءِ)، وَ، أَوْ.

Розглянемо всі ці частки більш детально.

Частка «أَنَّ» ставить дієслова в «умовний спосіб» і використовується у різних видах підрядних речень: означальних, з'ясувальних та обставинних. Частка «أَنَّ» також може мати похідні сполучники, які утворились внаслідок поєднання أَنَّ з іншими частками та прийменниками, наприклад:

إِلَّا أَنَّ، مُنْذُ أَنَّ، كَأَنَّ، بَدَلَ أَنَّ، عَلَى أَنَّ، مِنْ غَيْرِ أَنَّ، إِلَى أَنَّ، بَعْدَ أَنَّ، دُونَ أَنَّ (بِدُونَ أَنَّ، مِنْ دُونَ أَنَّ)، قَبْلَ أَنَّ، لِأَنَّ (لِئَلَّا – негативна форма).

أود في البداية أَنْ أُعْرِبَ عن بالغ التقدير لجمهورية مصر العربية الشقيقة رئيسا وحكومة وشعبا على الجهود المبذولة لإنجاح هذه القمة وعلى حسن الاستقبال (قناة الجزيرة مباشر).

На початку я хотів би висловити глибоку вдячність Президенту, уряду і народу Арабської Республіки Єгипет за зусилля, зроблені для успішного прийому на цьому саміті та за добру гостинність.

ولم يعد أمامنا إزاء هذا الوضع إلا أَنْ نَقِفَ سويا بحزم من أجل إيقاف الحرب ضد الشعب السوري وفقا نهائيا بعيد الاستقرار لسوريا ويوفر الأمن والكرامة لأشقائنا السوريين (قناة الجزيرة مباشر).

У нас немає іншого вибору, окрім як твердо стояти разом, щоб раз і назавжди зупинити війну проти сирійського народу, відновити стабільність в Сирії і забезпечити безпеку та гідність нашим сирійським братам.

وكتب ترامب على تويتر "... مِنْ دُونَ أَنْ يُحَدِّدَ موعداً لذلك (فرانس24).

Написав Трамп у Twitter, не уточнивши дату (букв. Написав Трамп у Twitter, без визначення дати)

Розглядаючи частку أَنَّ також варто відзначити думку відомого ліванського граматиста Антуана Дахдаха, який вважає, що якщо речення містить в собі

достовірні дані чи інформацію (знання чогось), то дієслово після частки أَنْ у формі умовного способу не вживається (الدحاح، 1993).

علمتُ أَنْ قد يَرْجِعُ (الدحاح، 1993، ص.58).

Я знав, що він може повернутися.

Частка «لَنْ» перекладається на українську мову як «ні в якому разі не», «ніяк не», «ніколи». Завдяки їй ми можемо висловити різке заперечення того, що відбудеться у майбутньому, наприклад:

لَنْ أَكُونَ مناصراً للفاستين (الدحاح، 1993، ص.272).

Я ні в якому разі не буду прихильником корупціонерів.

لَنْ يَجُودَ البخيل (الدحاح، 1993، ص.139).

Скупий ніяк не буде щедрим.

لَنْ يَتَحَقَّقَ السلام والاستقرار والأمن في منطقتنا إلا بالوصول إلى تسوية عادلة وشاملة تستند إلى قرارات الشرعية الدولية والعربية وفق مبدأ حل الدولتين (قناة الجزيرة مباشر).

В нашому регіоні ніколи не будуть досягнуті мир, стабільність та безпека без визнання справедливого і всеосяжного врегулювання на основі постанов міжнародної та арабської резолюції відповідно до принципу рішень двох держав.

لَنْ تَأَلُو دولة قطر جهدا في تحقيق ذلك بالتعاون مع الأشقاء (قناة الجزيرة مباشر).

Держава Катар ні в якому разі не пошкодує зусиль для досягнення цього у співпраці з нашими братами.

Частка «إِذَنْ» трохи відрізняється від тих часток, про які згадувалось раніше. Частка إِذَنْ «в такому разі, якщо так» використовується, коли нею розпочинається фраза, яка є відповіддю на іншу фразу як її наслідок. При цьому дієслово йде безпосередньо після частки إِذَنْ і має значення майбутнього часу, наприклад:

- أدرس في جامعتي بجد.

- إِذَنْ تَبْلَغُ القصد (الدحاح، 1993، ص.139).

- Я старанно вчуся в університеті.
- У такому разі ти досягнеш мети.

Посилаючись на працю Антуана Дахдаха «Арабський граматичний словник», ми можемо зробити висновок, що дієслово після частки إِذَنْ вживається в умовному способі лише у трьох випадках:

- 1) у відповіді на питання;
- 2) якщо частка пов'язана саме з дієсловом;
- 3) якщо дієслово належить до майбутнього часу (الدحداح، 1993).

- لماذا يجب أن أتعلّم وأعرف العديد من اللغات الأجنبية؟

- إِذْنُ تَنْجَحَ في مهنة المترجم وفي الحياة بشكل عام.

- Навіщо мені вивчати і знати багато іноземних мов?
- У такому разі ти досягнеш успіху в професії перекладача і в житті загалом.

إِذْنُ لَا أَزُورَكَ (الدحداح، 1993، ص.10).

У такому разі я до тебе не навідаюсь.

إِذْنُ أَذْهَبُ بعد زيارتك (الدحداح، 1993، ص.10).

Якщо так, то я прийду після твого візиту.

Частка «كَيْ» має значення «щоб», «для того, щоб», тобто у такий спосіб ми можемо висловити мету та наміри дії, наприклад:

اعمل كَيْ تَنْجَحَ (الدحداح، 1993، ص.267).

Працюй, щоб досягти успіху.

نحتاج جهودا جماعية كَيْ نُوَاصِلَ النضج وكَيْ نَحَافِظَ على استمرارية كوكبنا الهش (عربي BBC News).

Нам потрібні колективні зусилля, щоб продовжувати розвиватись і підтримувати цілісність нашої тендітної планети.

فتركت حياة الترف ومهنة أكاديمية مميزة كَيْ تُكْرِسَ كل طاقاتها لتراقب الأولاد وتغسل أقدامهم ولتقول وهي تنظر في عيونهم إن حياتهم مهمة (عربي BBC News).

Вона залишила розкішне життя і видатну академічну кар'єру для того, щоб присвятити всю свою енергію тому, щоб піклуватися про дітей, розмовляти з ними і розповідати, що їхнє життя має значення.

Частку كَيْ ще називають «مَصْدَرِيَّةٌ», у зв'язку з тим, що особові форми дієслова у деяких випадках можуть замінятись масдаром у абсолютному (дієслівному) значенні, наприклад:

استقم كَيْ تُفْلِحَ. = استقم لِإِفْلَاحٍ (الدحداح، 1993، ص.267).

Не сиди на місці, щоб досягти успіху.

Частка «حَتَّى» має значення «для того, щоб», «до тих пір, поки».

سافر إلى الغرب حَتَّى يَطَّلَعَ على أحداث التطورات في حقله (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Він їздив на Захід для того, щоб побачити останні розробки у своїй галузі.

Деякі граматисти звертають увагу на те, що прийменник إِلَى з часткою أَنْ є рівнозначним частці حَتَّى, наприклад:

اضرب المذنب حَتَّى يَثُوبَ. = اضرب المذنب إِلَى أَنْ يَثُوبَ (الدحاح، 1993، ص.139).

Бий грішника для того, щоб він покавсяся.

Розглядаючи цю частку, треба також відзначити те, що не всі дієслова після حَتَّى стоять у формі مَنْصُوبٍ, тобто в умовному способі, наприклад:

أصر (النظام) على المضي قدما والاستمرار بغزو الكويت حَتَّى يُشَكِّلَ تحالف دولي غير المعادلة العسكرية على الأرض خلال فترة وجيزة (الجزيرة نت).

Режим навпаки наполягав на просуванні вперед і продовженні вторгнення в Кувейт до тих пір, поки не буде сформована міжнародна коаліція, яка за короткий період змінить військове співвідношення на території.

У даному випадку ми бачимо, що після частки حَتَّى смислове дієслово має кінцевий оголос ُ (дійсний спосіб), так як відсутній відтінок модальності. У даних реченнях частка حَتَّى перекладається на українську як «до тих пір, поки» і позначає межу дії.

أصر (النظام) على المضي قدما والاستمرار بغزو الكويت حَتَّى يُشَكِّلَ تحالف دولي غير المعادلة العسكرية على الأرض خلال فترة وجيزة (الجزيرة نت).

Режим навпаки наполягав на просуванні вперед і продовженні вторгнення в Кувейт для того, щоб сформувати міжнародну коаліцію, яка за короткий період змінить військове співвідношення на території.

А в цьому випадку смислове дієслово має модальне значення і приймає форму умовного способу з кінцевим оголосом ُ, ось тому ця частка, висловлюючи мету чи наміри, перекладається на українську як «для того, щоб».

Частка «لِ» має значення «щоб», «для того, щоб». Використовуючи цю частку, ми можемо висловити мету чи намір вчинення дії, наприклад:

خذ الدواء لِتَبْرَأَ (الدحاح، 1993، ص.139).

Приймай ліки, щоб одужати.

سوف نبذل ما في وسعها لِيُيَسِّرَ تحقيقَ هذا الهدفِ وَلِيَكُونَ مفهوماً بجلاءِ أَنَّهُ لَنْ يتمَ شيءٌ من شأنه الإخلالُ بالحقوقِ المدنيةِ والدينيةِ للجماعاتِ غيرِ اليهوديةِ المقيمةِ في فلسطينِ أو بالحقوقِ والأوضاعِ غيرِ القانونيةِ التي يتمتعُ بها اليهودُ في أيِّ دولةٍ أخرى (عبد الحسين شعبان).

Ми зробимо все можливе, щоб сприяти досягненню цієї мети та чітко дати зрозуміти, що нічого не буде зроблено того, що б порушило громадянські і релігійні права неєврейських груп, що проживають в Палестині чи незаконні права та статуси, якими користуються євреї в будь-якій іншій країні.

إنَّ دعوةَ الفكرةِ جبورٌ وتأييدُ عمرو موسى يطلبان دعماً دبلوماسياً عربياً وإسلامياً وحشداً إعلامياً وإسناداً وتضامناً من جانب مؤسسات المجتمع المدني لِيَبْقَى وعد بلفور في دائرة الضوء (عبد الحسين شعبان).

Заклик Джаббура до ідеї та підтримка Амра Муси вимагають арабської та ісламської дипломатичної підтримки, мобілізації ЗМІ, підтримки та солідарності з боку інституцій громадянського суспільства, щоб Декларація Бальфура залишалася в центрі уваги.

Ця частка у поєднанні з іншими частками може створювати такі сполучники, як (لِكَيْ، كَيْلًا، كَيْلًا) لِكَيْ. لَأَنَّ (لِئَلَّا، أَلَّا)، لِكَيْ (لِكَيْلًا، كَيْلًا). Ці сполучники мають значення «для того, щоб», «з метою, щоб» (негативна форма – «для того, щоб не»). Наприклад:

وَلِكَيْ يَتَحَقَّقَ لبريطانيا ولطوني بلير شخصيا دور الوساطة فعليهما تقديم اعتذار رسمي إلى الشعب العربي الفلسطيني وإلى الأمة العربية على المأسى التي تسببت من جرّاء العدوان والحروب والنزاعات العسكرية وهدر الأموال وتعطيل التنمية والديموقراطية وخطط الإصلاح (عبد الحسين شعبان).

Для того, щоб Великобританія і особисто Тоні Блер могли виконати роль посередника, вони повинні принести офіційні вибачення палестинському арабському народу і арабській нації за трагедії, викликані агресією, війнами, військовими конфліктами, марною тратою грошей і перешкоджанням розвитку, демократії і планів реформ.

Якщо ми використовуємо у реченні сполучник «ف» і маємо на увазі не просто послідовний зв'язок між діями, а причинно-наслідковий зв'язок між дієсловами речення, то у такому випадку ми смислове дієслово ставимо в умовний спосіб, а сам сполучник перекладаємо як «для того, щоб», «з тим, щоб», «і в такому випадку». При цьому важливо, щоб попереднє дієслово виражало питання, заперечення, наказ, заборону, побажання чи пропозицію, наприклад:

باليثني كنت معهم فَأَفُوزَ فوزاً عظيماً (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Хотів би я бути з ними і в такому випадку я б здобув велику перемогу.

Сполучник «وَ» використовується у тому ж значенні і при тих же умовах, що і сполучник «فَ», якщо за допомогою сполучника ми висловлюємо одночасність дій обох дієслів, наприклад:

وقد أسندت الحركة الصهيونية إلى هذا التصريح لتحقيق برنامجها... وَبَدَأَتْ تَتَحَرَّكُ وفقاً لذلك وَتُتَمَهَّدُ لاحتلال الأراضي (عبد الحسين شعبان).

Сіоністський рух використав цю заяву для реалізації своєї програми... Згідно з цією програмою справа сіоністського руху зрушила з мертвої точки і в такому випадку проклала шлях до окупації території.

Щодо сполучника «أَوْ», то він має значення «для того, щоб», «або ж», наприклад:

اضْرِبْهُ أَوْ يُطِيعَ (الدحداح، 1993، ص.139).

Вдар його для того, щоб він послухався.

Не лише умовний спосіб використовується для передачі модальності. Модальний відтінок можливості вчинення дії можна передати і завдяки дійсному способу імперфекта (тобто формі теперішньо-майбутнього часу дієслова) у комбінації з часткою قَدْ, наприклад:

وهو ما قَدْ يَحْصُلُ "على الأرجح" قبل نهاية تشرين الأول/أكتوبر (فرانس 24).

Очікується, що це може статися «швидше за все» до кінця жовтня.

Розглядаючи усі ці частки, як лексико-граматичні засоби вираження модальності, можна прийти до таких висновків:

- 1) для висловлення намірів, вимог, заборон, бажань, мети, цілі, прохань та інших модальних відтінків, ми можемо використовувати широкий ряд часток (і в залежності від мети висловлювання та змісту – сполучників, утворених від тих же часток);
- 2) найбільш вживаними в арабській мові вважаються частки كَيْ، إِذَنْ، لَنْ، أَنْ، لَنْ، إِذَنْ، كَيْ;
- 3) вираження модальності з частками وَ، أَوْ й використання після них умовного способу зустрічається вкрай рідко.

В сучасній стандартній АМ (Modern Standard Arabic) модальність також може виражатися модальними дієсловами у поєднанні з частками, які вимагають постановки смислового дієслова в умовний спосіб. Такі засоби служать як синтаксичні засоби вираження модальності в АМ. Ці синтаксичні конструкції мають такий вигляд:

- а) модальне дієслово + частка أَنْ + імперфект в умовному способі;
- б) модальне дієслово + віддієслівне ім'я (масдар).

Модальними дієсловами в АМ вважаються дієслова, які не позначають самостійної дії, а лише вносять відтінок можливості, необхідності або заборони у смисловий центр речення, що виражає можливу, необхідну чи заборонену дію. У групу модальних дієслів (або модальних зворотів) включені наступні дієслова:

...يَلْزَمُ (أَنْ)...	треба, потрібно
...يَجِبُ عَلَى (أَنْ)...	необхідно
...يُمْكِنُ لِ (أَنْ)...	можна, могли, можливо
...يَنْبَغِي لِ (أَنْ)...	слід, належить
...يَجُوزُ (أَنْ)...	можна, можливо
...لَا يَجُوزُ (أَنْ)...	(Al-Khazraji, 2023; El-Hassan, 1990) не можна

Наприклад:

يُمْكِنُكَ دَائِمًا أَنْ تُحَقِّقِي مَا تُوَمِّنِينَ بِهِ (عربي BBC News).

Ти завжди можеш досягти того, у що віриш.

إن كانت الأسباب لَا يَجُوزُ تَبْرِيرُ الإرهاب فنحن جميعا ندين الإرهاب بكافة أشكاله وصوره (قناة الجزيرة مباشر).

Немає жодних причин для виправдання тероризму, тому ми всі засуджуємо це явище у всіх його формах і проявах. (букв. Тероризм не можна виправдати причинами, тому ми всі засуджуємо тероризм у всіх його формах і явищах)

Модальне дієслово يَجِبُ عَلَى أَنْ «необхідно, повинно» може виступати в трьох варіантах, зберігаючи у них однакове смислове значення:

1. Дієслово з прийменником «يَجِبُ عَلَى أَنْ»

لماذا يَجِبُ عَلَيْنَا أَنْ نَعْتَرِ من أنفسنا؟ (أسماء كفايفي).

Чому нам необхідно змінюватися самі?

2. Дієслово без прийменника «يَجِبُ أَنْ»

يَجِبُ أَنْ يَسْتَمِرَّ العمل الثقافي من أجل إعادة تصميم هذه الهياكل كي تتمكن النساء من التعبير عن أنفسهن بشكل كامل (عربي BBC News).

Культурна робота повинна продовжуватися, щоб перебудувати ці структури таким чином, щоб жінки могли повною мірою виразити себе.

3. Прийменник без дієслова «عَلَى أَنْ»

عَلَيْنَا أَنْ نُوضِحَ بشكل جازم وقاطع أنّ هذا النظام ليس جزءاً من أي حل (قناة الجزيرة مباشر).

Ми повинні чітко дати зрозуміти, що ця система не є частиною будь-якого рішення.

عَلَيْنَا جميعاً أَنْ نَصْطَفَّ إلى جانب الشرعية في اليمن ورفض سياسة فرض الأمر الواقع (قناة الجزيرة مباشر).

Ми всі повинні підтримати легітимність в Ємені і відмовитися від політики нав'язування доконаного факту.

Що ж до морфологічних проявів модальності, тобто у випадку дієслівно-часового відтінку модальної структури, то тут, модальні дієслова не містять у собі певної часової характеристики. Якщо модальному дієслову необхідно надати часовий відтінок, використовується допоміжне дієслово كان, яке виступає в застиглій формі (тобто у формі 3-ї особи однини чоловічого роду) і у відповідному часі. В залежності від того, який час необхідно передати, дієслово كان може перебувати в минулому كان, теперішньо-майбутньому يكون або майбутньому سيكون.

Крім вищезгаданих дієслів повинності, необхідності, можливості, дозволу та заборони, до модальних дієслів ще належать і дієслова (يَسَعُ) وَسِعَ (يَسَعُ) – могли, бути можливим, бути у змозі (Al-Khazraji, 2023; El-Hassan, 1990).

لا يَسَعُنِي أَنْ أَسْكُتَ عن الظلم (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Я не можу мовчати про несправедливість.

لا يَسَعُنِي إِلَّا أَنْ أَشْكُرَكَ (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Я не можу не подякувати тобі.

أعذرنِي، كان البشر بحاجة لهذه التفسيرات في عصور الظلام، كي يَسْتَطِيعُوا التَعَامُلُ مع غموض الحياة (أحمد القرملوي، ص.52).

Вибачте, але ці пояснення потрібні були людям у темні віки, щоб вони могли подолати таємниці життя.

ولا يمكنني وصف دهشتي ولا سعادتني حين أخبرتني ماما أن لي أباً معلوماً أَسْتَطِيعُ مُقَابَلَتَهُ (أحمد القرملاوي، ص.116).

Я не можу описати ні свого здивування, ні свого щастя, коли мама сказала мені, що у мене є відомий батько, з яким я зможу зустрітись.

Дієслова أَسْتَطِيعُ, أَسْتَطَاعَ, أَمَكَّنَ виражають здатність (фізичну або розумову), вміння виконати дію. Дієслово أَمَكَّنَ є найбільш уживаним, може передавати модальні значення дозволу, заборони (із запереченням). У запитальному реченні передає дозвіл.

هل يُمْكِنُ لي (يُمْكِنُني) أَنْ أَدْخُلَ إلى قاعة المحاضرات؟

Чи можна зайти до аудиторії?

لا يُمْكِنُ فَصْلُ ظاهرة الإرهاب عن عوامل عديدة تراكمت على مدى العقود الماضية... (قناة الجزيرة مباشر).

Феномен тероризму неможливо відокремити від багатьох факторів, які накопичилися протягом останніх десятиліть...

Дієслово جَازَ використовується для вираження дозволу, гіпотези з відтінком сумніву, можливості вчинення дії. У негативній формі لا يَجُوزُ передає заборону та зазвичай перекладається українською мовою словом «не можна».

لا يَجُوزُ أَنْ يَتَحَوَّلَ الحصار على الشعب الفلسطيني الصامد على أرضه إلى حالة طبيعية (قناة الجزيرة مباشر).

Не можна, щоб блокада стійкого палестинського народу «на своїй власній землі» перетворилася на цілком нормальну ситуацію.

Дієслова يَنْبَغِي, لَزِمَ, وَجِبَ в більшості випадках висловлюють моральний обов'язок, необхідність через обставини вчинити якісь дії і перекладаються українською мовою словами «повинен, треба, необхідно, слід».

يَنْبَغِي عَدَمُ الإبتداء في أي مشروع إلا بعد دراسته بدقة (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Не вивчивши проект уважно, не слід його розпочинати.

يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ متوفراً على شروط التسجيل (القواميس والمعاجم: عربي-عربي).

Згідно з умов реєстрації йому необхідно бути присутнім.

فدائماً ما يُلزَمُ الصَّمْتُ حتى يقدم ذاكراً مزيداً من الشرح حين يريد... (أحمد القرملاوي، ص.87).

Треба завжди мовчати, поки Закір не надасть додаткових пояснень, коли він захоче...

يَجِبُ عَلَيْنَا جميعاً العملُ على اجتثاثه من جذوره لكونه يهدد مجتمعاتنا ووحدتها الوطنية ويشل قدراتها على العطاء والبناء والتفاعل الإنساني والحضاري (قناة الجزيرة مباشر).

Всі ми повинні працювати, щоб повністю викоринити його (тероризм), тому що він загрожує нашому суспільству і їхній національній єдності та паралізує їхні можливості давати, будувати і взаємодіяти з людством і цивілізацією.

Дієслово يُنْبَغِي вживається рідше дієслів لَزِمَ و وَجِبَ. Крім того, дієслово يُنْبَغِي має тільки одну часову форму – форму теперішньо-майбутнього часу.

Серед модальних дієслів найбільш уживаним є також дієслово أَرَادَ «хотіти, бажати», наприклад:

أُرِيدُ أَنْ أَصْبِحَ عبرة للجميع لأنَّ الرجال عندنا لا يخافون (عربي BBC News).

Я хочу бути прикладом для всіх, тому що наші хлопці не несуть відповідальності за свої вчинки.

...فهي تُرِيدُ أَنْ يَتِمَّ كَنَ كل طفل من رؤية نفسه في القصص التي يقرأها (عربي BBC News).

...вона бажає, щоб кожна дитина могла бачити себе в історіях, які вона читає.

Для передачі модального значення «хотіти, бажати, просити» використовуються також дієслова وَدَّ (يُودُّ), رَجَا (يَرْجُو).

وقبل أن أختتم هذه المقالة أودُّ أن أنوِّه بالجهد المتميز الذي بذله الفكر السوري الدكتور جورج جبور لإبراز وبلورة فكرة تحرك... (عبد الحسين شعبان).

Перш ніж закінчити, я хотів би віддати належне зусиллям сирійського мислителя д-ра Джорджа Джаббура за висвітлення та кристалізацію ідеї руху...

Поряд з модальними дієсловами та створеними за їх участю модальних зворотів, в АМ використовуються також безособові звороти, що виражають модальність і слугують як синтаксичні засоби передачі модальних значень і відтінків:

حَرِيٌّ ب... أَنْ... краще, слід

مِنَ الْأَكِيدِ أَنْ... безперечно

مِنَ الْمُنتَظَرِ أَنْ... очікується

مِنَ الْمَعْلُومِ أَنْ... відомо

مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ... відомо

لَا فَرْقَ أَنْ... немає ніякої різниці

لا شك أن...
 بالتأكيد
 من المتوقع أن...
 очікується, що
 لا بد من... أن...
 необходимо
 من المقرر أن...
 вирішено
 بشرط أن...
 за умови
 من الطبيعي أن...
 природно
 من الممكن أن...
 можна
 من المستحيل أن...
 марно, неможливо

من المهم أن... (Al-Khazraji, 2023; El-Hassan, 1990) важливо

لا شك أن الجامعة العربية ظلت مستمرة في أداء واجبها بوصفها أملاً للشعوب العربية في تحقيق التضامن وتوحيد الصف وظل الإيمان بدورها ومكانتها العامل الحاسم في بقائها واستمرارها (قناة الجزيرة مباشر).

Ліга арабських держав, безсумнівно, продовжувала виконувати свій обов'язок як надію арабських народів досягти солідарності та згуртувати ряди, а віра в її роль і статус залишалися вирішальним фактором її виживання та продовження.

وَمِنَ الْمُتَوَقَّعِ أَنْ يَصِلَ مسبار الأمل إلى الكوكب الأحمر في فبراير/ شباط من عام 2021 (عربي BBC News).

Очікується, що зонд «Надія» досягне Марса в лютому 2021 року.

أما على البند البعيد فالإيد من معالجة الأسباب ومواجهة العوامل التي أدت إلى بروزه (قناة الجزيرة مباشر).

Щодо довгострокової перспективи, то необхідно з'ясувати причини та чинники, що призвели до появи цієї проблеми.

الأولى هي الإقرار بأن إجحافا بحق الشعب العربي الفلسطيني قد حصل ولابد من العمل على تصحيحه رغم مرور 90 عاماً (عبد الحسين شعبان).

По-перше, потрібно визнати, що сталась несправедливість по відношенню до палестинського арабського народу і що необхідно виправити її, незважаючи на минулі 90 років.

وَمِنَ الْمُقَرَّرِ أَنْ يَجْمَعَ بيانات تساعد على دراسة مناخ الكوكب والطقس هناك (عربي BBC News).

Вирішено зібрати дані, які допоможуть вивчити клімат планети і погоду на ній.

Таким чином, з усіх прикладів видно, що конструкція, що включає в собі модальне дієслово і дієслово у формі умовного способу з часткою أن, являє собою

складнопідрядне речення, в якому відрізок з модальним дієсловом виступає як головне речення, частка **أَنْ** виступає як підрядний сполучник, а відрізок з дієсловом у формі умовного способу виступає як підрядне речення.

Замість модальних дієслів також можуть вживатися утворені від них віддієслівні імена, які утворюють безособові або так звані предикативні модальні звороти:

... في إمكانٍ أَنْ...، في وَسْعٍ...، في إسْتِطَاعَةٍ... – зі значенням «бути у змозі, могли».

Наприклад:

قضت د. صفاء سنوات طويلة في اكتشاف فصائل نباتية مقاومة للفيروسات ومنها فصائل من الفول في إمكانه أَنْ يُقاومَ فيروس السوس الأصفر (FBNYV) (عربي BBC News).

Лікарці Сафі знадобилося багато років, щоб виявити види рослин, стійкі до вірусів, в тому числі вид квасолі, який може протистояти вірусу некротичного жовтого кольору бобів.

В арабській мові поряд з використанням дієслова в умовному способі поширеним засобом вираження модальності та її відтінків є також вживання масдара (віддієслівного імені) у значенні модальності.

Важливо відзначити, що модальні висловлювання зі значенням «можна, не можна, потрібно, треба, слід і т.д.» в арабській мові передаються по-різному. Найчастіше вони виражаються за допомогою відповідних дієслів або їх поєднань з масдарами в означеному стані, наприклад:

يمكن القول. - Можна сказати.

يجب الظن. - Слід думати.

ينبغي الإشارة. - Слід вказати.

وَيُمْكِنُ الْقَوْلُ أَنَّ الْقَنَاةَ تَشْكَلُ أَحَدَ أْبْرَزِ الْقَطَاعَاتِ الَّتِي تَسَاعِدُ مِصْرَ عَلَى تَحْقِيقِ طُمُوحَاتِهَا التَّنْمِيَّةِ وَمُوَاجَهَةِ أَزْمَاتِهَا الْاِقْتِصَادِيَّةِ... (إبراهيم محمد).

Можна сказати, що канал є одним із найвидатніших секторів, які допомагають Єгипту досягти своїх амбіцій щодо розвитку та протистояти економічній кризі...

Таким чином, в якості синтаксичних засобів вираження модальності загальним для всіх дієслів є те, що до структури речення з модальним дієсловом як

обов'язкові елементи в наступній послідовності входять: модальне дієслово, суб'єкт модальності, повнозначне (або смислове) дієслово.

Висновки до Розділу 2

Аналізуючи всю інформацію, наведену у Розділі 2, можна підсумувати, що завдяки перекладам творів Галена, Гіпократу, Птолемея, Евкліда та, зокрема, Аристотеля, в середні віки арабська культура зазнала значного впливу грецької культури. Можна припустити, що концепція модальності Аристотеля також використана в арабській логіці. Дослідження середньовічних ісламських логіків про модальність арабської мови показують, що «слово» (لفظة) є носієм цієї категорії і вказує на «якісні відношення» (كيفية) між суб'єктом та предикатом судження. Середньовічні ісламські вчені класифікували логіко-модальні якісні відношення в арабській мові шляхом поділу їх на реальні-дійсні (بالفعل) – «обов'язкові», «неможливі» або «необхідні» відношення, а також реальні-потенційні (بالقوة) – «можливі» відношення. Таким чином, визначення модальності в арабській середньовічній логіці за допомогою поняття الجهة узгоджується з тлумаченням модальності, запропонованим класичною логікою Аристотеля.

Також слід зазначити, що виявлення розбіжності в межах дослідженого матеріалу щодо поняття «الجهة» у контексті модальності, відштовхуючись від ставлення мовця до висловленого (наприклад, Мас'уд ас-Сахраві), або намагання впровадити новий термін в арабській мові для позначення модальності (наприклад, Шагир ель-Хассан), свідчить про перехід від середньовічних арабських модальних теорій до розвитку нових, лінгвістично орієнтованих моделей вивчення модальності в арабській мові. Ці нові підходи запозичуються з сучасних теорій західного мовознавства, особливо з внеском від Ф. Р. Палмера, А. Ребуля, Ж. Мешлера та інших дослідників. При цьому, активно проводяться пошуки відповідного арабського терміну для поняття модальності, з пріоритетом використання традиційної лексеми «الجهة», яка широко використовувалась середньовічними арабськими логіками.

Підсумовуючи інформацію про засоби вираження модальності в арабській мові, можна виділити наступне. Розглядаючи усі модальні частки, як лексико-граматичні засоби вираження модальності, можна прийти до таких висновків:

- 1) для висловлення намірів, вимог, заборон, бажань, мети, цілі, прохань та інших модальних відтінків, ми можемо використовувати широкий ряд часток (і в залежності від мети висловлювання та змісту – сполучників, утворених від тих же часток);
- 2) найбільш вживаними в арабській мові вважаються частки أَنْ، لَنْ، إِذَنْ، كَيْ؛
- 3) вираження модальності з частками ف، وَ، أَوْ й використання після них умовного способу зустрічається вкрай рідко.

Також у сучасній стандартній АМ (Modern Standard Arabic) модальність може виражатися модальними дієсловами у поєднанні з частками, які вимагають постановки смислового дієслова в умовний спосіб. Такі засоби служать як синтаксичні засоби вираження модальності в АМ. В якості синтаксичних засобів вираження модальності загальним для всіх дієслів є те, що до структури речення з модальним дієсловом як обов'язкові елементи в наступній послідовності входять: модальне дієслово, суб'єкт модальності, повнозначне (або смислове) дієслово.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ У МОВІ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Особливості вираження модальності у творі Ахмада аль-Кармалаві «Літні дощі»

Предметом дослідження у цьому підрозділі є особливості використання синтаксичних засобів вираження модальності у творі Ахмада аль-Кармалаві «Літні дощі».

Для з'ясування особливостей використання у тексті оригіналу та особливостей перекладу синтаксичних модальних засобів українською мовою з твору Ахмада аль-Кармалаві «Літні дощі», було виокремлено 100 речень, які містять синтаксичні модальні засоби мовою оригіналу, та порівняно з українськими реченнями з перекладу, виконаного С. Рибалкіним. Наше дослідження має на меті визначити методом вибірки який арабський синтаксичний модальний засіб є найбільш вживаним, а який є найменш вживаним. Також завдяки перекладу даного твору ми маємо на меті з'ясувати українські еквіваленти досліджених модальних засобів та, проаналізувавши, визначити якими еквівалентами дані модальні засоби перекладаються найбільше.

Розглядаючи у Розділі 2 засоби модальності в сучасній АМ, ми дійшли до висновків, що модальність може виражатися як лексико-граматичними, так і синтаксичними засобами. У цьому підрозділі ми хочемо розглянути саме синтаксичні засоби вираження модальності, а саме модальні дієслова у поєднанні з частками, які вимагають постановки смислового дієслова в умовний спосіб, модальні звороти, безособові звороти.

Прочитавши та проаналізувавши арабський текст твору «Літні дощі», я виявила наступні синтаксичні модальні засоби:

- 1) модальні дієслова وودّ، استطاع، أراد؛
- 2) модальні звороти (أن)، يلزم (أن)، يمكن ل (أن)، يجب على (أن)؛
- 3) безособові звороти بشرط أن، لا بد من...أن؛
- 4) предикативний зворот بإمكان (أن).

Далі ми хочемо розглянути особливості використання та перекладу кожного модального засобу окремо, розміщуючи їх у порядку спадання від використання у тексті оригіналу.

Першим і найбільш вживаним синтаксичним засобом модальності у творі «Літні дощі» вважається модальний зворот (أن) يمكن ل, який використовується 29 разів.

Далі хочемо розглянути вживання даного модального звороту на прикладах.
ويمكننا تسويق الصور حتى نتوصل لتعاقد معقول يليق بياسمين، لكن عليّ أن أوضح أن ذلك سيستغرق وقتًا طويلاً، فهناك دائماً من هي أجمل وأكثر جاذبية وحرصاً على استباقنا لهذه الفرصة أو تلك (القرملاوي، 2016، ص.120).

Ми можемо продавати фотографії, коли дійдемо розумної угоди, гідної Ясмін, але я повинен чітко пояснити, що це займе багато часу, тому що завжди є ті, хто красивіші, привабливіші, і дуже прагнуть випередити нас за кожної нагоди (аль-Кармалаві, 2023, с.112).

لا يمكن انتظار الغد (القرملاوي، 2016، ص.9).

Немає можливості чекати на завтра (аль-Кармалаві, 2023, с.9).

يمكن طبعاً... الأسطى عبيد لا يصنع تحفة كهذه، بأصابع الشّامين التي يملكها (القرملاوي، 2016، ص.24)!

Звісно, це неможливо... Уста Абід не здатний зробити такого шедевра своїми товстими пальцями (аль-Кармалаві, 2023, с.23)!

هل يمكن أن تصفي طبيعة المشروع ب... بتفصيل أكبر (القرملاوي، 2016، ص.30)؟

Чи не могла б ти описати характер проекту де... детальніше (аль-Кармалаві, 2023, с.30)?

لن يمكنك التفريق بين آلة وأخرى، فلن نعتمد على مهارة الصانع أو حرفته الفطرية، بل على مواصفات وإجراءات قياسية دقيقة (القرملاوي، 2016، ص.30)...

Не буде кращих або гірших інструментів, тож нам не доведеться покладатися на вміння чи вроджену майстерність виробника, все залежатиме від точних специфікацій та стандартних процедур (аль-Кармалаві, 2023, с.30)...

ولا دفعه حديث للتفكير في الوكالة بهذه الواقعية المُجرّدة؛ مبنى حجريّ يضمّ مساحات يُمكن استغلالها، يحوي أصولاً يُمكن تحويلها لأرصدة رقمية (القرملاوي، 2016، ص.34).

Про Агентство ще жодного разу не говорили з такою чистою, меркантильно-реалістичною логічністю: кам'яна будівля з просторами, які можна використовувати, містить активи, які можна перетворити на цифровий капітал (аль-Кармалаві, 2023, с.33)...

ولا يمكننا التهاون في معالجة صدع بهذا الحجم بطريقة غير منهجية (القرملاوي، 2016، ص.38).

Нам потрібен фахівець, і ми не можемо недбало лікувати тріщину такого розміру безсистемним способом» (аль-Кармалаві, 2023, с.38).

رنا إليه ذاكر، أوصاه بإعداد فريق يليق بسمعة المدرسة ويستعيد أمجادها، وألا يشغل ذهنه بسفاسف الأمور، فكل ما يطمح إليه يُمكن إنجازُه لاحقاً (القرملاوي، 2016، ص.48).

Устаз поглянув на Юсуфа уважно і рекомендував організувати команду, яка би личила репутації школи й продовжувала її славу, не займаючись дріб'язковими справами, що забивають голову, оскільки все це можна буде здійснити пізніше (аль-Кармалаві, 2023, с.46).

أوماً باستغراب، فأردفت: "إنها شريحة إلكترونية لاسلكية تعمل باللمس، يمكنها أن تحوّل آلة موسيقية واحدة لأوركسترا كاملة" (القرملاوي، 2016، ص.50).

Юсуф здивовано кивнув, Зіна пояснила: «Це бездротовий електронний сенсорний чіп, який може перетворити один інструмент на цілий оркестр» (аль-Кармалаві, 2023, с.48).

لكنه اختبر مساحته وتأمّل مواطن قوّته وركوزه، تدوّق نبرته التي تنتمي لعالم آخر... لا يمكن إلا أن يكون نفس الصوت (القرملاوي، 2016، ص.52).

Проте, чим більше він вслухався в інтонації і тембр, чим довше смакував цей тон, що лунав ніби з потойбічного світу, тим сильніше переконувався: неможливо, проте це – той самий голос (аль-Кармалаві, 2023, с.49).

حجم الصوت ليس بهذه الأهمية، فدائماً يمكنك استخدام مايكروفون (القرملاوي، 2016، ص.62).

Гучний звук не є настільки важливим, ти завжди можеш використати мікрофон (аль-Кармалаві, 2023, с.59).

الآن، بعدما فقد الأمل في أبويه، يُمكنه التفكير بحرية أكبر، واستكشاف الفرص في مجال أوسع (القرملاوي، 2016، ص.63)...

Тепер, коли він втратив надію на своїх батьків, Зіяд може мислити ширше та з більшою мірою свободи шукати можливостей у різних сферах (аль-Кармалаві, 2023, с.60)...

ألا يُمكن أن تُنِيب أحدًا للقيام بذلك (القرملاوي، 2016، ص.77)؟

Хіба ти не можеш це комусь доручити (аль-Кармалаві, 2023, с.73)?

الأمر جَلُّ هذه المرة، ولا يَمَكُنني التساهل معه (القرملاوي، 2016، ص.77).

На часі велика справа і я не можу дозволити собі послаблення (аль-Кармалаві, 2023, с.73).

بابا، لا يَمَكُنني تركك في حالتك هذه (القرملاوي، 2016، ص.77)!

Тату, я не можу тебе покинути у такому стані, як ти зараз є (аль-Кармалаві, 2023, с.73)!

أبي أيضًا لا يقل جاذبية عنها، ولا يَمَكُنني وصف دهشتي ولا سعادتني حين أخبرتني ماما أن لي أبا معلومًا أستطيع مقابله (القرملاوي، 2016، ص.79).

Тато мій також не менш привабливий, ніж мати, і я не можу описати свого щасливого здивування, коли мама сказала мені, що у мене є відомий батько, з яким я можу зустрітися (аль-Кармалаві, 2023, с.75).

وانجب منها بنتًا لطيفة في بساطة أمها (عجبت كثيرًا لكونها نصف أخت لي) لا يَمَكُنها إدارة منزل فضلًا عن مشروع اقتصادي (القرملاوي، 2016، ص.81)!

Та народила таку ж милу у своїй простоті донечку (я була вражена – це ж виходить моя єдинокровна сестра), котра й домашнє господарство вести не може, не кажучи вже про комерційне підприємство (аль-Кармалаві, 2023, с.76)!

حتى وقع على أفضل مكان يُمكن استئجاره لهذا الغرض (القرملاوي، 2016، ص.90).

Йому вдалося знайти найкраще місце, котре можна орендувати для цієї мети (аль-Кармалаві, 2023, с.84).

"سنهتّم بهذه التفاصيل"، قاطعه المصوّر باقتضاب، "متى يَمَكُننا المعاينة؟" (القرملاوي، 2016، ص.90).

«Ми подбаємо про ці деталі пізніше», – коротко перебив фотограф, – «Коли можна усе оглянути?» (аль-Кармалаві, 2023, с.85).

ويُمكنه العودة في غضون ساعة ونصف على وجه التقريب (القرملاوي، 2016، ص.90).

Орієнтовно, впоратися можна за півтори години на все про все (аль-Кармалаві, 2023, с.85).

عَلِمَهَا أَبُوهَا أَنَّكَ أَنْتَ التَّعَلُّقُ بِالْأَحْيَاءِ يورث الألم، أَنَّ الْعَاقِلَ لَا يَرْبِطُ مَصِيرَهُ بِمَا يُمَكِّنُ فَقَدُهُ (القرملاوي، 2016، ص.94).

Батько вчив її тоді, що прив'язаність до живого породжує біль, що мудра людина не пов'язує свою долю з тим, кого можна втратити (аль-Кармалаві, 2023, с.88).

هل يمكننا الجلوس في البلكونة اللطيفة هذه (القرملاوي، 2016، ص.96)؟

Чи можемо ми посидіти на цьому гарному балкончику (аль-Кармалаві, 2023, с.90)?

ولكن، أما وقد تضررت صورة الوكالة فلا يمكننا الصمت (القرملاوي، 2016، ص.122).

Однак, оскільки іміджу Агентства було завдано шкоди, я не можу змовчати (аль-Кармалаві, 2023, с.114).

فقال إن ذلك ليس مهمًا... "يمكنك استكمالها حين تعود" (القرملاوي، 2016، ص.132).

Кувейтець зауважив, що це не надто важливо: «Можеш завершити, коли повернешся» (аль-Кармалаві, 2023, с.124).

مرجعيتي هي العقل والمنطق، وأؤمن بكل ما يمكنني إخضاعه للتجربة (القرملاوي، 2016، ص.138).

Моє джерело, до якого я звертаюся – це розум та логіка, і я вірю в усе, що можу пізнати досвідом (аль-Кармалаві, 2023, с.130).

تأملت في السابق أفكارا مُشابهة، وقرأت آراء فلسفية في ذات السياق، ولكنني توصلت لقناعة تُرضيني؛ ثمة أفكار لا يمكنني قبولها كحقيقة مُطلقة، ولا يمكنني أيضا رفضها بشكل جازم (القرملاوي، 2016، ص.139).

Я розмірковувала над подібними поглядами у минулому, у тому ж контексті цікавилася філософією, і дійшла переконання, яке мене задовольняє: існують ідеї, котрі я не можу прийняти як абсолютну істину, й однаково я не можу їх рішуче відкинути (аль-Кармалаві, 2023, с.130).

لا يمكن استنساخها مهما حاول الصانع (القرملاوي، 2016، ص.150).

Неможливо зробити точну копію і виготовити ідентичний уд, яких би зусиль не докладав майстер (аль-Кармалаві, 2023, с.141).

Проаналізувавши приклади, які проілюстровані вище, виявлено, що модальний зворот (أن) يمكن має ось такі еквіваленти в українській мові: «могти», «можна», «можливо», «можливість», «буде». Також є приклади речень, у яких يمكن ل (أن) має антонімічний переклад – «неможливо», «не міг би».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального звороту (أن) يمكن з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Могти	16	56%
Можна	7	25%
Можливо	3	10%
Можливість	1	3%
Міг би	1	3%
Буде	1	3%
Всього	29	100%

Далі за кількістю йде модальний зворот يجب على (أن), який використовується тут 25 разів. Модальний зворот يجب على (أن) у даному творі виступає в трьох варіантах, зберігаючи у кожному однакове смислове значення.

1. Дієслово з прийменником

لدينا طلبة من الجنسين، غادون رائحون على امتداد اليوم، كما أن المبنى أثريّ، وثمة أبعاد جمالية يجب الحفاظ عليها (القرملاوي، 2016، ص.106).

У нас студенти обох статей, вдень тут ходять дівчата; будівля старовинна, тож є ще й естетичні аспекти, про які потрібно подбати (аль-Кармалаві, 2023, с.98).

2. Дієслово без прийменника

يجب التعامل معه بصبر (القرملاوي، 2016، ص.89)...

Із нею треба поводитися терпляче (аль-Кармалаві, 2023, с.84)...

تمكنت من إفحامه بمنطق بسيط ومُتماسك؛ لا يجب أن يدفع أيّ منهما أي شيء، بل أن يتقدّمًا بفاتورة العلاج لشركة الإنتاج الفني (القرملاوي، 2016، ص.136).

Зіна змусила Юсуфа замовкнути, коли повідомила, що жоден з них двох не повинен нічого платити, а, скоріше, треба подати рахунок за лікування до їхньої компанії, що займається мистецтвом (аль-Кармалаві, 2023, с.128).

يجب أن يُحاسب ذلك المخبول (القرملاوي، 2016، ص.130)...

Цей божевільний водій повинен понести відповідальність (аль-Кармалаві, 2023, с.122)...

3. Прийменник без дієслова

هل عليّ أن ألفت انتباهك كل مرة (القرملاوي، 2016، ص.86)؟!

Чи кожного разу треба звертати на це твою увагу (аль-Кармалаві, 2023, с.82)!!?
ويمكننا تسويق الصور حتى نتوصل لتعاقد معقول يليق بياسمين، لكن عليّ أن أوضح أن ذلك سيستغرق وقتًا طويلاً، فهناك دائماً مَنْ هي أجمل وأكثر جاذبية وحرصاً على استباقنا لهذه الفرصة أو تلك (القرملاوي، 2016، ص.120).

Ми можемо продавати фотографії, коли дійдемо розумної угоди, гідної Ясмін, але я повинен чітко пояснити, що це займе багато часу, тому що завжди є ті, хто красивіші, привабливіші, і дуже прагнуть випередити нас за кожної нагоди (аль-Кармалаві, 2023, с.112).

كيف عليّ أن أقول هذا (القرملاوي، 2016، ص.130)؟!

Тож як би мені це розповісти (аль-Кармалаві, 2023, с.122)!!?
عليّ أن أشير هنا لدور الواري المحترم، الذي قام بمحاولة مخلصّة لإفهامي هذا الطقس الغرائبي (القرملاوي، 2016، ص.158).

Тут я повинна відзначити роль шановного оповідача, який зробив щиру спробу пояснити мені цей ритуал (аль-Кармалаві, 2023, с.149).

الآن، عليه أن يُرتّب أفكاره (القرملاوي، 2016، ص.9)...

Тепер йому слід навести лад у своїх думках (аль-Кармалаві, 2023, с.8)...
لا بد من تهنئة يوسف قبل مُغادرة الوكالة، عليه أيضا أن يُهاتف زبونه العراقي قبل تأخر الوقت (القرملاوي، 2016، ص.9).

Перед тим, як покинути Агентство, потрібно привітати Юсуфа, також треба зателефонувати іракському клієнтові, поки ще не пізно (аль-Кармалаві, 2023, с.8).

كل ما عليه أن يستقر في البيت لبضعة أيام، أو أسابيع، حتى يتكشّف له الأمر ويقبض الثمن (القرملاوي، 2016، ص.43)...

Все, що Зіядові потрібно зробити – це залишитися вдома на кілька днів або тижнів, поки він не розбереться у ситуації й не отримає на руки необхідну суму (аль-Кармалаві, 2023, с.41)...

عليه أن يشقّ طريقه وحيداً غير ممسوك بأمل (القرملاوي، 2016، ص.113).

Далі доведеться шукати свій життєвий шлях самому, не перебуваючи у полоні надії (аль-Кармалаві, 2023, с.105).

عليه أن يتوقّف مؤقتاً عن البحث، ويعود للاندماج في حلقة الذكر (القرملاوي، 2016، ص.71).

Юсуф вирішив, що йому слід зробити тимчасову перерву у дослідженні і повернутися до гуртка зікру (аль-Кармалаві, 2023, с.67).

في رد الفعل الأمثل لهذا العرض المفاجئ؛ مشعل هو محور الجلسة، وعليه أن يبقى كذلك سواء تحمس للمشروع أم لا (القرملاوي، 2016، ص.71).

Він міркував, як краще відреагувати на таку несподівану пропозицію: центральною фігурою при зустрічі був Міш'аль, і йому слід залишатися в цій ролі поза тим, чи схвилювала Зіяда озвучена ідея, чи ні (аль-Кармалаві, 2023, с.79).

شعر بالحديث يُفليت من بين يديه، عليه أن يفهم الموضوع، ولكنه تمادى قليلاً: "أفضل ألا أكون موجوداً حين يتحرشون بك، فوجودي لن يمنعهم من شيء" (القرملاوي، 2016، ص.85).

Зіяд відчув, як розмова вислизає з його рук – він мав би зрозуміти вже, про що йдеться, проте занадто глибоко замислився і тепер обмежився жартом: «Я волів би не бути поруч, коли вони це робитимуть, бо моя присутність їм ні в чому не завадить» (аль-Кармалаві, 2023, с.81).

قال الطبيب: المحنة غير هيئة يا ابنتي، ولكن عليك أن تتماسكي من أجل والدك (القرملاوي، 2016، ص.126).

Лікар продовжив: «Випробування нележке, донечко, але ти повинна триматися батька» (аль-Кармалаві, 2023, с.118).

عليك أن تعي أن مصلحة ذاكر رسلان نُحتم علينا إبعاده عن متاعب الإدارة (القرملاوي، 2016، ص.150).

Тобі слід усвідомити, що інтереси Закіра Расаліяна передбачають, аби ми тримали його подалі від адміністративних клопотів (аль-Кармалаві, 2023, с.142).

بل إن لها بعداً آخر أكثر أهمية علينا أن نعيه قبل الشروع في التدريب (القرملاوي، 2016، ص.45).

Є й інший, важливіший вимір, який ми повинні усвідомити перед тим, як приступити до навчання (аль-Кармалаві, 2023, с.43).

سيحتاج لعلاج طويل الأمد مع مُتخصص في التخاطب، عليكم أن تبادروا بذلك فور اطمئناننا على استقرار حالة المخ (القرملاوي، 2016، ص.126).

Йому знадобиться тривале лікування у логопеда, вам слід швидше прийняти це, поки ми не переконаємося у стабільності стану його мозку (аль-Кармалаві, 2023, с.118).

ومع ذلك، فالبشر ليسوا في حاجة لتفسيرات ميتافيزيقية لظواهر الحياة التي يعجزون عن فهمها، بل عليهم أن يُدركوا حياها أنهم لم يسعوا كما ينبغي لكشف حقيقتها (القرملاوي، 2016، ص.139).

Проте люди не потребують метафізичних пояснень явищам життя, яких вони не можуть зрозуміти; скоріше, люди повинні усвідомити, що ще не прагнули належним чином дізнатися реальну природу таких явищ (аль-Кармалаві, 2023, с.130).

عليهم اختبارها عقلياً ومعملياً حتى يكشفوا غموضها. عندها سيستعيدون زمام الأمر (القرملاوي، 2016، ص.139).

Потрібно досліджувати їх силою розуму, емпірично, на практиці, і тоді таємниця розкривається, а люди повертають контроль над ситуацією (аль-Кармалаві, 2023, с.130).

عليك فقط أن تستريح (القرملاوي، 2016، ص.69).

А Вам треба тільки перепочити (аль-Кармалаві, 2023, с.65).

عليك بالحذر (القرملاوي، 2016، ص.77).

Будь обережним (аль-Кармалаві, 2023, с.73).

لو لم تنفعه هذه الرزمة الأخيرة، سيكون لزاماً عليهما طلب المعونة من أبيها، هو من بإمكانه توظيف علاقاته لفتح الأبواب المغلقة، وبعث الأوراق الخبيثة من دهاليز المؤسسات (القرملاوي، 2016، ص.77).

Якщо цей останній пакет матеріалів не допоможе Юсуфові, їм доведеться просити допомоги у батька, шейха Закіра, який може використовувати свої зв'язки щоб відкривати зачинені двері, дістаючи приховані папери з надр різноманітних установ (аль-Кармалаві, 2023, с.74).

الأستاذ في أمسّ الحاجة لقوتك، وعليك إثبات جدارتك بينوته، هو من علمنا الإيمان والعطاء (القرملاوي، 2016، ص.143).

Устазу вкрай потрібна твоя сила, ти маєш гідно нести звання його доньки, він – той, хто навчив нас віри та відданості (аль-Кармалаві, 2023, с.134).

Проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що модальний зворот (أن) يجب على має ось такі еквіваленти в українській мові: «потрібно», «треба», «повинен», «мати» (у значенні повинності), частка умовного способу «би», «слід», «доведеться», «мав би», переклад за допомогою наказового способу (наприклад, «будь»). Найбільше використовується конструкція «прийменник без дієслова».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального звороту (أن) يجب على з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Повинен	7	28%
Слід	5	20%
Треба	4	16%
Потрібно	3	12%
Доведеться	2	8%
Мати	1	4%
Частка умовного способу «би»	1	4%
Мав би	1	4%
Будь	1	4%
Всього	25	100%

Далі за кількістю йде модальне дієслово أراد, яке використовується тут 19 разів. Далі розглянуто приклади вживання модального дієслова أراد.

وستُبلغ المتدربين بأن رحمة ستجتمع بهم خلال يومين، لمن أراد منهم للحاق بدورة التدريب القادمة (القرملاوي، 2016، ص.118).

Повідом учням, що з ними протягом двох днів зустрінеться Рахма, аби ті, хто бажає, могли приєднатися до наступної групи і продовжити тренування (аль-Кармалаві, 2023, с.110).

فقال إنه أراد الاعتذار، طلبت إليه أن يذهب الآن، فصديقتها غير راغبة في رؤية أحد (القرملاوي، 2016، ص.134).

Він сказав, що лише хотів вибачитися, однак його попросили негайно піти геть – їхня подруга засмучена і не хоче нікого бачити (аль-Кармалаві, 2023, с.126).

أراد الشيخ أن يُسّرّي عنها، فقال: "عَلِمَني كما عَلِمَكَ" (القرملاوي، 2016، ص.53).

Ібад хотів втішити дівчинку, тож попросив: «Навчи мене, як він навчив тебе» (аль-Кармалаві, 2023, с.50).

هكذا يقول الأسطى فيكون لزامًا على زياد أن يومئ برأسه موفقًا لو أراد إنهاء الجدل (القرملاوي، 2016، ص.88).

Так говорить дядько Абід, тож Зіядові доводиться погоджуватися і кивати, якщо він хоче покласти край цій суперечці й отримати інструмент (аль-Кармалаві, 2023, с.83).

فيما يحكون قصة شاب، أراد طريق الشيخ ردًا من الزمن (القرملاوي، 2016، ص.91).

Говорячи про молоді роки аль-Мосулі, кажуть, що він з юних літ хотів стати на шлях суфійського шейха (аль-Кармалаві, 2023, с.86).

أريد أن أهنئك بالطبع، كما أريد أشياء أخرى سيحين وقتها (القرملاوي، 2016، ص.10).

Звичайно ж, я хочу тебе привітати, як і (хочу) всіляке інше, час якому іще настане (аль-Кармалаві, 2023, с.10).

ما أريده هو أن تقتنع أنت، أن تشاركني الحلم والإيمان بالمشروع، لا بأساطير الموصليّ (القرملاوي، 2016، ص.33)!

Що я дійсно хочу, так це переконати тебе, аби ти розділив мою мрію та віру у проект, а не в легенди аль-Мосулі (аль-Кармалаві, 2023, с.32)!

هذه المقتنيات لم يرَها كثيرون، ولكن ثمة شيء آخر أريد أن أطلعك عليه (القرملاوي، 2016، ص.37).

Мало хто бачив ці артефакти, але є ще одна річ, яку я хочу Вам показати (аль-Кармалаві, 2023, с.36).

أريدك فقط أن تقدّر جسامة المشكلة (القرملاوي، 2016، ص.38).

Я просто хочу, щоб Ви оцінили серйозність проблеми (аль-Кармалаві, 2023, с.37).

غاية ما أريد هو أن تبعدني عن الآثار ومفتشيها (القرملاوي، 2016، ص.38).

Я хочу лише, щоб Ви тримали мене подалі від інспекторів зі старожитностей (аль-Кармалаві, 2023, с.37).

...خاطرة ألهمتني...قد تكون تجربة أريد خوضها (القرملاوي، 2016، ص.47).

Ду... думка, яка мене надихнула...це може бути новим досвідом, через який я хочу пройти (аль-Кармалаві, 2023, с.45).

وحده المنهاج هو ما يصل بك حيث تريد، وما تعتقده إصلاحًا هو دون شك سراب خادع (القرملاوي، 2016، ص.54).

Тільки перевірена методика приведе тебе туди, куди ти хочеш, а те, що ти вважаєш реформою, безсумнівно, є оманливим міражем (аль-Кармалаві, 2023, с.52).

لديك حصّة تدريب لا أريد أن أؤخرك عنها (القرملاوي، 2016، ص.55).

У тебе незабаром урок, тож я не хочу тебе затримувати (аль-Кармалаві, 2023, с.53).

هذه مفاتيح البوابات، أريدك أن تتعاون مع إدارة الجمعية الشرعية لإنشاء المظلة (القرملاوي، 2016، ص.69).

Ось ключі від воріт, і я хочу, щоб ти співпрацював із керівництвом Шаріатської асоціації палафітів (аль-Кармалаві, 2023, с.65).

فأكمل ذاكر: "أريدك أن تنتبه لأمر آخر؛ لا تضع جلاً ثقتك في زياد" (القرملاوي، 2016، ص.69).

Закір продовжив: «Я хочу, щоб ти звернув увагу на іншу справу: не надто покладайся на Зіяда» (аль-Кармалаві, 2023, с.65).

تريد الاطمئنان على أبيها، ولكنها تُرجئ ذلك كي لا تُثقل سويحات نومه القليلة بين العصر والمغرب؛ صارت الساعات الوحيدة التي يتحصّل عليها منذ لزم المنزل (القرملاوي، 2016، ص.94).

Вона хоче перевірити, як там батько, але відкладає це, щоб не порушити кілька годин його сну між полуднем і заходом сонця; це були єдині години спокою, які він мав відтоді, як залишився вдома (аль-Кармалаві, 2023, с.88).

ليز ما يريد، أنا لا أتملق أحداً (القرملاوي، 2016، ص.107).

Подивимося, чого він хоче, я не збираюся ні до кого підлещуватися (аль-Кармалаві, 2023, с.100).

ظل المصوّر يقترب منها رواحًا وجيئة، يضبط جلستها ويعقص وقفنها كيفما يريد، وبين الحين والآخر يحدثها ويشرح لها الحركة المطلوبة (القرملاوي، 2016، ص.119).

Фотограф постійно підходив до неї, відходив, потім повертався знову, поправляв її позу та поставу як йому заманеться, час від часу розмовляючи з моделлю і пояснюючи їй необхідний рух (аль-Кармалаві, 2023, с.112).

Розглядаючи приклади, які проілюстровані вище, виявлено, що модальне дієслово أراد має ось такі еквіваленти в українській мові: «бажати», «хотіти», «заманутись». Також є приклад речення, у якому дієслово أراد взагалі опускається у тексті перекладу. У представлених реченнях також було виявлено, що дієслово أراد у минулому часі зустрічається 5 разів, а у теперішньо-майбутньому часі – 14.

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального дієслова أراد з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
------------	-----------	----------

Хотіти	17	90%
Бажати	1	5%
Заманутись	1	5%
Всього	19	100%

Наступним йде предикативний зворот بإمكان – віддієслівне ім'я, яке утворене від модального дієслова أمكن. Предикативний зворот بإمكان зустрічається 11 разів.

بل أرى أن بإمكاننا تفسيرها حالما نبذل ما علينا من جهد، أفهم ما أعني (القرملاوي، 2016، ص.139)؟

Натомість, я бачу, що ми можемо знайти їм пояснення, щойно докладемо усі необхідні зусилля, чи ти розумієш, про що я (аль-Кармалаві, 2023, с.131)?

أحسّت بأنها تعني تمامًا ما يروق يوسف، وبإمكانها رسمه ببساطة تحريكها لحبات المسبحة (القرملاوي، 2016، ص.26).

Вона відчувала, що повною мірою розуміє вподобання молодого музиканта і в її силах підготувати потрібний дизайн інструменту (аль-Кармалаві, 2023, с.25).

اطمان يوسف قليلا حين اتخذ مقعدين متقابلين على طاولة مُنزعلة، فقد اختفت نصف مفاتها خلف دثار المفرش الأحمر فصار بإمكانه استدعاء دفاعاته من جديد (القرملاوي، 2016، ص.28).

Юсуф трохи заспокоївся, коли вони сіли один навпроти одного за відокремлений столик; половина дівочих чарів зникла за мантиєю червоного покривала, тож він міг знову організувати свій захист (аль-Кармалаві, 2023, с.28).

قال زياد: "بإمكاني عزف أي أغنية دون حاجة لحفظ" (القرملاوي، 2016، ص.61).

Зіяд відповів: «Я можу зіграти будь-яку пісню без необхідності її розучувати» (аль-Кармалаві, 2023, с.58).

أتظنني لا أعرف أن بإمكانني استخدام مايك (القرملاوي، 2016، ص.62)؟

Гадаєш, я не знаю, що можу скористатися мікрофоном (аль-Кармалаві, 2023, с.59)?

كان بإمكانه ضبط أوتاره سريعًا ومعاودة الذّكر، ولكن ثمة شيئًا مفقودًا حال بينه وبين اندماجه الكامل (القرملاوي، 2016، ص.68).

Він міг би швидко налагодити струни і відтворити мелодію для зікру, але чогось бракувало – щось стояло між ним і повним злиттям з музикою (аль-Кармалаві, 2023, с.64).

هل بإمكان زياد أن يتحمّل مسؤولية التدريب (القرملاوي، 2016، ص.72)؟

Чи може Зіяд взяти на себе таку відповідальність й організувати навчальний процес (аль-Кармалаві, 2023, с.69)?

لو لم تنفعه هذه الرزمة الأخيرة، سيكون لزامًا عليهما طلب المعونة من أبيها، هو من بإمكانه توظيف علاقاته لفتح الأبواب المغلقة، وبعث الأوراق الخبيثة من دهاليز المؤسسات (القرملاوي، 2016، ص.77).

Якщо цей останній пакет матеріалів не допоможе Юсуфові, їм доведеться просити допомоги у батька, шейха Закіра, який може використовувати свої зв'язки щоб відкривати зачинені двері, дістаючи приховані папери з надр різноманітних установ (аль-Кармалаві, 2023, с.74).

بإمكانه الآن العودة لقواعده، طالما تخفّف من أعباء الشك (القرملاوي، 2016، ص.99).

Полегшивши тягар своїх сумнівів, він зможе повернутися до основ (аль-Кармалаві, 2023, с.93).

أرى أن بإمكاننا إقامة المظلة كما طلبها الحاج ذاکر في غضون أسبوعين على الأكثر، ولكننا نحتاج لتأمين الحديد وماكينة اللحم والمعدات (القرملاوي، 2016، ص.106).

Я бачу, що ми можемо встановити навіс, як просив хаджі Закір, щонайбільше протягом двох тижнів, але нам потрібно охороняти наше залізо, зварювальний пристрій та інше обладнання (аль-Кармалаві, 2023, с.98).

أيقن أن بإمكانها أن تصير ياسمينية، إذا توافرت لها الإضاءة الكافية (القرملاوي، 2016، ص.119).

Він був упевнений, що вона зможе стати «Ясміною», коли б їй тільки вистачило світла (аль-Кармалаві, 2023, с.111).

Проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що предикативний зворот بإمكان має ось такі еквіваленти в українській мові: «могти», «в силах».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до предикативного звороту بإمكان з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Могти	10	91%
В силах	1	9%
Всього	11	100%

Далі у нашому списку йде модальне дієслово استطاع, яке зустрічається тут 8 разів.

وبيقين لا يهتز، استطاعوا الإفلات من أصوات عاقلة حاولت إثناءهم (القرملاوي، 2016، ص.152).

Їм вдалося ухилитися від голосів здорового глузду, котрі намагалися відговорити присутніх від їхнього задуму (аль-Кармалаві, 2023, с.143).

مرّت ساعة قبل أن يُدْعن لرغبة قاهرة في التدخين، وعندها تحامل على ضعفه ورفع ثقل جسده، وسوّى هيئته قدر ما استطاع (القرملاوي، 2016، ص.154).

Проїшли години, аж поки непереборне бажання курити не змусило Зіяда подолати свою слабкість і підняти усю вагу власного тіла, тримаючи його рівно, як тільки виходило (аль-Кармалаві, 2023, с.146).

إنما هي منهاج قلبي، نستطيع حمله في أي مكان وبين أي مجموعة من البشر (القرملاوي، 2016، ص.28).

Це метод, яким моє серце пізнає світ; ми можемо нести його куди завгодно та поширювати серед будь-якої групи людей (аль-Кармалаві, 2023, с.28).

أعذرنِي، كان البشر بحاجة لهذه التفسيرات في عصور الظلام، كي يستطيعوا التعامل مع غموض الحياة (القرملاوي، 2016، ص.33).

Вибачаюся, людству потрібні були пояснення на кшталт цього в темні віки, щоб мати змогу розібратися з таємницями життя (аль-Кармалаві, 2023, с.33).

فرصة كبيرة لإثبات نفسك كصوليست عود محترف، والحصول على تسجيلات من تأليفك ذات جودة عالمية، تستطيع التقدم بها لدار الأوبرا (القرملاوي، 2016، ص.49).

Чудова можливість проявити себе як професійний соліст на уді та отримати записи твоєї гри світового рівня, які можна буде подати до Оперного театру (аль-Кармалаві, 2023, с.47).

أبي أيضًا لا يقل جاذبية عنها، ولا يمكنني وصف دهشتي ولا سعادتي حين أخبرتني ماما أن لي أبا معلومًا أستطيع مقابلته (القرملاوي، 2016، ص.79).

Тато мій також не менш привабливий, ніж мати, і я не можу описати свого щасливого здивування, коли мама сказала мені, що у мене є відомий батько, з яким я можу зустрітися (аль-Кармалаві, 2023, с.75).

أرجو أن تستطيع، فأنا أفضل ألا يُغادرنا بابا أبدًا (القرملاوي، 2016، ص.103).

Я сподіваюся, в неї вийде, і хочу, щоб тато ніколи не залишав нас (аль-Кармалаві, 2023, с.96).

هو أخبر الناس بها، ويستطيع قراءتها كنوتة موسيقية لأغنية أطفال (القرملاوي، 2016، ص.132).

З'яв розповів знайомим про неї, він міг читати Мабруку як по нотах дитячої пісеньки (аль-Кармалаві, 2023, с.123).

Розглядаючи приклади, які проілюстровані вище, виявлено, що модальне дієслово استطاع має ось такі еквіваленти в українській мові: «вдаватися», «виходити» (у значенні «могти»), «могти», «мати змогу», «можна». У представлених реченнях також було виявлено, що дієслово استطاع у минулому часі зустрічається 2 рази, а у теперішньо-майбутньому часі – 6.

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального дієслова استطاع з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Могти	3	39%
Виходити	2	25%
Вдаватися	1	12%
Мати змогу	1	12%
Можна	1	12%
Всього	8	100%

Далі за кількістю йде безособовий зворот لا بد من, який використовується тут 5 разів.

لا بد من تهنئة يوسف قبل مُغادرة الوكالة، عليه أيضا أن يُهاتف زبونه العراقي قبل تأخر الوقت (القرملاوي، 2016، ص.9).

Перед тим, як покинути Агентство, потрібно привітати Юсуфа, також треба зателефонувати іракському клієнтові, поки ще не пізно (аль-Кармалаві, 2023, с.8).

لا بد من تعديل في الخطة، طالما نال رفضًا صريحًا من أبيه على المشروع (القرملاوي، 2016، ص.42).

Потрібно підправити план, поки він не отримав від батька чіткої й однозначної відмови стосовно свого проекту (аль-Кармалаві, 2023, с.40).

لا بد من احتواء الموقف الذي احتدم صباح اليوم (القرملاوي، 2016، ص.42).

Конфліктні ситуації, як от сьогодні вранці, потрібно стримувати (аль-Кармалаві, 2023, с.40).

لا بد من تجربته، وإلا فشل مسعاه في التوفيق بين الأعباء (القرملاوي، 2016، ص.72).

Щонайменше потрібно спробувати, бо інакше його намагання досягнути успіху зазнають невдачі і так і залишаться тягарем (аль-Кармалаві, 2023, с.69).

لا بد من زيارته اليوم، خاصة وقد سبقته زينة لأداء الواجب وهي الغربية عن عاداتهم كما يقول الأستاذ (القرملاوي، 2016، ص.100).

Треба відвідати шейха Закіра сьогодні, тим більше, що Юсуфа вже випередила Зіна, виконавши свій обов'язок, а вона – людина чужа їхнім звичаям, як каже устаз (аль-Кармалаві, 2023, с.94).

Також проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що безособовий зворот لا بد من має ось такі еквіваленти в українській мові: «потрібно», «треба».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до безособового звороту لا بد من з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Потрібно	4	80%
Треба	1	20%
Всього	5	100%

Далі йде модальне дієслово ود, яке використовується тут 2 рази.

أبوها غاضب مني لأبعد حد، يـ... يوَدُّ لو يركلني لخارج عالمه (القرملاوي، 2016، ص.130).

Її батько такий злий на мене, він... хотів би вигнати мене за межі свого світу (аль-Кармалаві, 2023, с.122).

عيناه تنظران للكاميرا بامتلاء واثق، توَدَّان لو تحتضنان العالم بنظرة أبدية (القرملاوي، 2016، ص.74).

Очі Закіра дивляться в камеру з повною довірою, бажаючи обійняти світ поглядом у Вічність (аль-Кармалаві, 2023, с.71).

Розглядаючи приклади, які проілюстровані вище, підтверджено, що модальне дієслово ود має ось такі еквіваленти в українській мові: «хотів би», «бажати». У представлених реченнях також було виявлено, що дієслово ود зустрічається всі 2 рази у теперішньо-майбутньому часі.

Далі йде безособовий зворот بشرط أن, який використовується тут 2 рази.

قد يصنع مشروعك طفرة هائلة للوكالة، وهذا يروقني تمامًا، ولكن بشرط: ألا يتعارض مع موروثها الروحي

(القرملاوي، 2016، ص.33).

Твій проект може дати Агентству великий поштовх, і це мені цілком подобається, але за умови, що проект не суперечитиме духовній спадщині аль-Мосулі (аль-Кармалаві, 2023, с.32).

ضحك السائق ضحكة فُلقة، ووافق على مَضض أن يصحبه للوكالة، بشرط أن تكون آخر مغامرة (القرملاوي، 2016، ص.154).

Той нервово засміявся й неохоче погодився відвезти Зіяда до Агентства, за умови, що це буде їхня остання пригода (аль-Кармалаві, 2023, с.146).

Також проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що безособовий зворот أن بشرط має ось такий еквівалент в українській мові: «за умови».

Далі йде модальний зворот يلزم (أن), який використовується тут 1 раз.

يلزمه حل مؤقت يوقف اتساع الصدع ويحمي الواجهة الخلفية من الهبوط، كما يمنع مياه الصرف الصحي التي تسري أسفل قواعدها كصديد الأسنان (القرملاوي، 2016، ص.58).

Потрібне тимчасове рішення, що зупинить розширення тріщини та захистить задній фасад від просідання, а також унеможливить проникнення стічних вод вниз до фундаменту (аль-Кармалаві, 2023, с.55).

Розглянувши приклад, який продемонстрований вище, виявлено, що модальний зворот أن يلزم має ось такий еквівалент в українській мові: «потрібно».

Останнім за кількістю використання у реченнях йде модальний зворот ينبغي (أن), який використовується тут 1 раз.

ومع ذلك، فالبشر ليسوا في حاجة لتفسيرات ميتافيزيقية لظواهر الحياة التي يعجزون عن فهمها، بل عليهم أن يُدركوا حياها أنهم لم يسعوا كما ينبغي لكشف حقيقتها (القرملاوي، 2016، ص.139).

Проте люди не потребують метафізичних пояснень явищам життя, яких вони не можуть зрозуміти; скоріше, люди повинні усвідомити, що ще не прагнули належним чином дізнатися реальну природу таких явищ (аль-Кармалаві, 2023, с.130).

Розібравши приклад, який продемонстрований вище, виявлено, що модальний зворот أن ينبغي має ось такий еквівалент в українській мові: «належним чином».

Підсумовуючи все вищесказане, хочу всі результати, а саме використання синтаксичних засобів у 100 реченнях у творі Ахмада аль-Кармалаві «Літні дощі»,

продемонструвати наочно у порядку спадання, а саме у вигляді таблиці у відсотковому відношенні.

Модальний засіб	Кількість	Відсоток
يمكن ل (أن)	27	27%
يجب على (أن)	25	25%
أراد	18	18%
بإمكان	11	11%
استطاع	8	8%
لا بد من	5	5%
ودّ	2	2%
بشرط أن	2	2%
يلزم (أن)	1	1%
ينبغي (أن)	1	1%
Всього	100	100%

Проаналізувавши також і переклад всіх досліджуваних синтаксичних модальних засобів, ми прийшли до висновків, що еквівалентами даних модальних засобів, які були використані найбільше, вважаються наступні:

- «могти» – يمكن ل (أن)
- «повинен» – يجب على (أن)
- «хотіти» – أراد
- «могти» – بإمكان
- «могти» – استطاع
- «потрібно» – لا بد من
- «бажати» – ودّ
- «за умови» – بشرط أن
- «потрібно» – يلزم (أن)
- «належним чином» – ينبغي (أن)

3.2. Особливості вираження модальності у творі Самари Язбек «19 жінок. Сирійська сповідь»

Предметом дослідження у цьому підрозділі є особливості використання синтаксичних засобів вираження модальності у творі Самари Язбек «19 жінок. Сирійська сповідь».

Для з'ясування особливостей використання у тексті оригіналу та особливостей перекладу синтаксичних модальних засобів українською мовою з твору Самари Язбек «19 жінок. Сирійська сповідь», так само як і у минулому підрозділі, було виокремлено 100 речень, які містять синтаксичні модальні засоби мовою оригіналу, та порівняно з українськими реченнями з перекладу, виконаного С. Рибалкіним. Наше дослідження має на меті визначити методом вибірки який арабський синтаксичний модальний засіб є найбільш вживаним, а який є найменш вживаним. Також завдяки перекладу даного твору ми маємо на меті з'ясувати українські еквіваленти досліджених модальних засобів та, проаналізувавши, визначити якими саме еквівалентами дані модальні засоби перекладаються найбільше.

Прочитавши та проаналізувавши арабський текст твору «19 жінок. Сирійська сповідь», я виявила наступні синтаксичні модальні засоби:

- 1) модальні дієслова أَرَادَ، اسْتَطَاعَ;
- 2) модальні звороти لَا يَجُوزُ، يَلْزَمُ (أَنْ)، يُمْكِنُ لَ (أَنْ)، يَجِبُ عَلَيَّ (أَنْ);
- 3) безособові звороти مِنَ الْمَقْرَرِ أَنْ، مِنَ الْمَسْتَحِيلِ أَنْ;
- 4) предикативний зворот فِي وَسْعٍ.

Далі ми хочемо розглянути особливості використання та перекладу кожного модального засобу окремо, розміщуючи їх у порядку спадання від використання у тексті оригіналу.

Першим і найбільш вживаним синтаксичним засобом модальності у творі «19 жінок. Сирійська сповідь» вважається модальне дієслово أَرَادَ, яке використовується 43 рази.

Далі хочемо розглянути вживання даного модального звороту на прикладах.

كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ: سَمِعَا وَطَاعَةً دَائِمًا، لِأَنَّي أَرَدْتُ النِّجَاةَ فَقَطَّ (يزبك، 2018، ص.93).

Я відповідала лаконічно: «слухаюся і робитиму, як скажете», бо просто хотіла вибратися за свободу (Язбек, 2021, с.103).

كنا في الشهر الرابع من 2014 عندما انتهت الامتحانات، وأردتُ العودة إلى أهلي، بقيتُ لشهرين في مناطق النظام (يزبك، 2018، ص.89).

У квітні 2014 року завершилися іспити в університеті і я хотіла вже поїхати до родичів у село, але змушена була залишитися на урядових територіях ще на два місяці (Язбек, 2021, с.99).

فقررتُ أن أخرج من المكان، فأنا لا أريدُ البقاء مع هؤلاء الوحوش في المكان نفسه (يزبك، 2018، ص.91).

Мені не хотілося бути з цими монстрами поруч, тож я вирішила знайти способи вибратися (Язбек, 2021, с.101).

أنا كنتُ فعلاً مغطاةً بالكامل بالأسود كما يريدون، لكنّه أصر على أن يعطيني عباءة من عنده وثياباً قال إنها قانونية وشرعية (يزبك، 2018، ص.92).

Я дійсно була закутана у все чорне, як вони і хотіли, але він наполягав, що мені потрібно придбати абаю та увесь комплект одягу, прийнятий стандартами їхньої комісії (Язбек, 2021, с.102).

فقال لهم: أنا لستُ مرتداً، كنتُ مع "الجيش الحر"، لكنني لستُ مع أحد، ولا أريدُ القتال (يزبك، 2018، ص.94).

Нещасний намагався пояснити, що, справді, провів з ними деякий час, але він сам по собі, і просто не хоче більше воювати (Язбек, 2021, с.104).

منذ ذلك اليوم، توقفتُ عن الذهاب إلى السوق، لأنني لا أريدُ أن أرى ذلك مجدداً (يزبك، 2018، ص.94).

З того дня я повністю припинила походи на базар, бо більше ніколи не хотіла бути свідком такого видовища (Язбек, 2021, с.104).

إذا أردنا أن نكون معهم، فأهلاً وسهلاً بنا، وإذا امتنعنا، فلن يكون لنا وجود (يزبك، 2018، ص.108).

Якщо ми хочемо бути разом із ними – нехай, якщо ні – нам немає місця на цій землі» (Язбек, 2021, с.118).

أنا أعرف أنني فقدتُ إنسانيتي في تلك اللحظة، لكنني لا أريدُ لأهلي أن يموتوا ذبحاً بأيدي السنة! (يزبك، 2018، ص.94)

Я знаю, що втратив тоді в собі усе людське, але я не хотів, щоб моїх близьких зарізали суніти (Язбек, 2021, с.104)!

أردتُ فقط الوقوف إلى جانب الناس المظلومين، وفهم الدوافع التي جعلتهم يحملون السلاح (يزبك، 2018، ص.112).

Мені хотілося підтримати знедолених людей і розібратися у мотивах, що спонукають їх до використання зброї (Язбек, 2021, с.122).

وركزنا على التعليم الحكومي لطلابنا، كانوا من المتفوقين، لأننا أردناهم أن يكونوا قدوة في المجتمع (يزبك، 2018، ص.121).

Ми давали освіту студентам на рівні державних установ, бо хотіли, щоб наші випускники досягали успіху й обіймали вагомі позиції у суспільстві (Язбек, 2021, с.131).

وهذا ما كانت تفعله "القبسيات"، أما نحن ومشايخ كثير، فأردنا بناء مجتمع، ورفضنا تقديس الأفراد (يزبك، 2018، ص.122).

Схожу ідеологію сповідували дівчата з «Ель-Кубейсійят», у той час, як ми і ще деякі мислителі прагнули побудови нового справедливого суспільства, без героїзації окремих постатей (Язбек, 2021, с.132).

أردنا التغيير عبر المقاومة السلمية المدنية بتفاصيل صغيرة، لكننا جوهرية (يزبك، 2018، ص.123).

Ми прагнули мирних перетворень шляхом беззбройного протесту, поступово, починаючи з маленьких, але значних деталей (Язбек, 2021, с.133).

لم يكن الوقت متاحا لأي سؤال، أردنا فقط إيقاف الموت (يزبك، 2018، ص.129).

Час був такий, ми лише прагнули перебороти смерть (Язбек, 2021, с.139).

قال محافظ ريف دمشق إن بشار الأسد سيسمح لنا بالعودة والاحتفاظ بحقوقنا كافة، إذا أردنا البقاء في سورية (يزبك، 2018، ص.133).

Губернатор провінції Дамаск офіційно заявив, що Башар Асад оголосив амністію і дозволив зберегти усі громадянські права колишніх бранців, якщо вони хочуть залишитися в Сирії (Язбек, 2021, с.143).

فقالوا له إنهم يريدون إلغاء قانون الطوارئ (يزبك، 2018، ص.125).

Йому повідомили, що протестуючі вимагають скасувати режим надзвичайного стану (Язбек, 2021, с.135).

عندما رأيتُ طلبتُ منهم أن يُخرجوه، ووقعتُ الأوراق التي يريدونها (يزبك، 2018، ص.130).

Я попросила відпустити його і за це погодилася підписати усі папери, котрі від мене вимагали (Язбек, 2021, с.140).

كانت تحبّ القراءة، وتريد أن تكون كاتبة (يزبك، 2018، ص.131).

Вона любила читати і хотіла стати письменницею (Язбек, 2021, с.141).

تابعتُ دراستي وأردتُ تحدي من حولي، لأنهم عدوني ناقصة بلا حجاب (يزبك، 2018، ص.137).

Я продовжувала навчання і хотіла розібратися зі знайомими, котрі вважали мене неповноцінною без хіджабу (Язбек, 2021, с.147).

كنا أنا وأمي في بيتنا في حي "الميدان"، فسمعنا هتافا عليا: "الشعب يريد إسقاط النظام" (يزبك، 2018، ص.134).

Ми з мамою перебували вдома, у районі Ель-Майдан, чули вигуки протестуючих: «Народ прагне повалення режиму!» (Язбек, 2021, с.144).

وأرادوا إسقاط التمثال، فتدخلت قوات من الفرقة 17، وأطلقت النار بشكل كثيف (يزبك، 2018، ص.152).

Статую хотіли скинути, проте втрутилися силовики сімнадцятої бригади й інтенсивним вогнем відігнали протестуючих (Язбек, 2021, с.162).

أرادوا اعتقالنا، فتدخل الناس لإنقاذنا (يزبك، 2018، ص.154).

Нас хотіли заарештувати, але втрутилася громада і допомогла врятувати (Язбек, 2021, с.164).

قلتُ أريد دخول المركز، وكانت فيه أغطية للنازحين أيضا (يزبك، 2018، ص.154).

Я пояснила, що хочу потрапити до центру, бо там знаходяться ковдри для переселенців (Язбек, 2021, с.164).

لم أستطع الرحيل، لأنّ أمي مريضة، ولا أريد أن أتركها وحدها (يزبك، 2018، ص.155).

Я не могла покинути місто і тому, що не хотіла залишати хвору маму наодинці (Язбек, 2021, с.165).

أنا فخورة بأنني بنت مدينة "الرقّة"، وأريد للعالم كله أن يسمع حكايتنا (يزبك، 2018، ص.158).

Я пишаюся тим, що народилася у місті Ракка, і хочу щоб увесь світ дізнався нашу історію (Язбек, 2021, с.168).

لا تزال حتى الآن تقول إنها ثورة، وتقول لي: نريد سورية حرة (يزبك، 2018، ص.159)!

Попри свою втрату, вона при кожній нашій зустрічі підкреслювала, що залишається вірною революції і казала мені: «Я прагну бачити Сирію вільною!» (Язбек, 2021, с.169).

أنا لم أر الفيديو، ولا أريد، أهل زوجي شاهده، وأكدوه لي (يزبك، 2018، ص.162).

Я сама ту стрічку не бачила, і не бажаю; її бачили родичі чоловіка і підтвердили, що то він (Язбек, 2021, с.172).

صرختُ: أريد عائلتي وأحفادي! ناديتهم بأسمائهم واحدا واحدا (يزبك، 2018، ص.165).

«Хочу побачити свою сім'ю й онуків!» – вигукнула я і кликала кожного на ім'я, одного за одним (Язбек, 2021, с.175).

و عرفتُ بعد ذلك أنهم أرادوا تشويه سُمعة المتظاهرين بهذا التصرف (يزبك، 2018، ص.171).

Вочевидь, спецслужби хотіли використати інцидент щоб очорнити репутацію протестувальників (Язбек, 2021, с.181).

كانت تقتلني فكرة الخيانة والخروج، ولم أكن أريد ذلك (يزبك، 2018، ص.173).

Мене вбивала думка про від'їзд, я асоціювала її зі зрадою і не хотіла полишати місто (Язбек, 2021, с.183).

أردتُ أن أبقى في بيتي مع ناسي، وأصمد معهم (يزبك، 2018، ص.173).

Прагнула залишитися вдома з близькими людьми (Язбек, 2021, с.183).

كان ثوريا صادقا، ومن المناضلين النادرين، كان يرفع دائما لافتة مكتوبا عليها "نريد ديموقراطية تعددية" (يزبك، 2018، ص.169).

Він був справжнім борцем і ходив із плакатом «Прагнемо демократичної мультикультурної Сирії» (Язбек, 2021, с.179).

كانت تُوزع الأموال بشكل خفي، وتنتشر ما تريد (يزبك، 2018، ص.172).

Джебгат ан-Нусра отримували достатньо коштів, щоб дозволити собі робити, що забажають (Язбек, 2021, с.182).

الناس هنا يكرهون التطرف والسلاح والفوضى، ويريدون استمرار الحياة في بلد، يعيشون فيه، لهم حقوق، وعليهم واجبات متساوية (يزبك، 2018، ص.183).

Люди тут ненавидять фанатиків, зброю і хаос війни, вони просто хочуть і далі жити у своїй країні з рівними правами й обов'язками (Язбек, 2021, с.193).

قالت لي إحدى النساء: "لا تُغلقوا المركز، أنتم الأمل الوحيد الذي يجعلنا نستمر في الحياة، نحن نريد أن نتعلم، لقد شعرنا بوجودنا، عرفنا أشياء كثيرة!" (يزبك، 2018، ص.180).

Одна з відвідувачок нам якось сказала: «Не закривайте центр, ви – єдина надія, яка підтримує в нас життя, ми прагнемо навчатися, ми нарешті відчули, що справді існуємо, дізналися так багато нового!» (Язбек, 2021, с.190).

لن أخرج من بلدي، ولن أهزم، أريد دولة الديمقراطية والعدالة، هذا ما أردده في نفسي مرات ومرات في اليوم عندما تُحلّق الطائرة فوق رأسي (يزبك، 2018، ص.182).

Я не зламаюся і не покину батьківщини, я хочу бачити свою країну демократичною і справедливою, це те, що я про себе повторюю щораз, коли вдень над головою пролітає черговий бойовий літак (Язбек, 2021, с.192).

كنتُ أريد رؤية النساء والأطفال، من أجل الكتابة والمواد الصحافية، فقال لي أحد أصدقائي إنه لا يمكنني التحرك وحدي (يزبك، 2018، ص.135).

Я хотіла бачитися з жінками й дітьми, писати та друкувати матеріали про їхнє життя, але один із друзів сказав мені, що я не можу виходити на вулицю сама (Язбек, 2021, с.145).

اتصلتُ بقائد ميليشيات في "الفوعة" من جماعة النظام، وقلتُ له إنني أعدّ تقريراً تلفزيونياً، وإنني أريد تصوير معاناة الناس (يزبك، 2018، ص.202).

Зв'язалася з командиром ополченців урядових сил, сказала що працюю над підготовкою матеріалу для телебачення і хочу показати світові поневіряння простих людей в умовах бойових дій (Язбек, 2021, с.212).

صرتُ ناشطة سياسية، أردنا سورية ديمقراطية، وقد كانت مهيةً لذلك (يزبك، 2018، ص.191).

Тоді я і стала політичною активісткою: прагнула демократичних змін у Сирії – моя батьківщина була готова до цього (Язбек, 2021, с.201).

كان الناس يريدون وحدة فيديرالية مع مصر، لا وحدة اندماجية، فأيد قسم من الضباط الوحدة مع مصر، مع تقييد الحكم المطلق لجمال عبد الناصر (يزبك، 2018، ص.193).

Народ прагнув федерації з Єгиптом, а не утворення єдиної держави за рахунок приєднання, тоді як частина сирійських офіцерів-сунітів підтримувала ідею інтеграції з Єгиптом із передачею повної влади Гамалю Абдель Насеру (Язбек, 2021, с.203).

رفعت الطالبات شعارات مناهضة للمشروع، كنا نريد من الحكومة السورية أن تأخذ موقفاً ضدّ مشروع المملكة المتحدة (يزبك، 2018، ص.197).

Молодь несла плакати з критикою політичного проєкту: ми хотіли, щоб сирійський уряд висловив свою чітку позицію неприйняття плану об'єднання Йорданії й Палестини у єдине королівство (Язбек, 2021, с.207).

تريدون تفريغ البلد من قواها الديمقراطية (يزبك، 2018، ص.198)؟

Ви хочете звільнити країну від сил демократичної опозиції (Язбек, 2021, с.208)?

أردتُ فقط تصوير الجانب الإنساني لمآسي الناس العاديين، فسمح لي (يزبك، 2018، ص.202).

Я збиралася зосередитися на гуманітарному аспекті проблеми і змогла отримати потрібний дозвіл (Язбек, 2021, с.212).

واتهمونا بأننا عملاء، وبقينا لأربع وعشرين ساعة نتفاوض معهم، لأنهم أرادوا اعتقالنا، فطلب القائد "أبو عبدو" الذي سمح بدخولنا، إخراجنا فوراً (يزبك، 2018، ص.202).

Нам закидали, що ми найманці; переговори тривали цілу добу, нас хотіли заарештувати, тож командир, який нас привіз, на ім'я Абу Абдо, попросив нас негайно покинути район (Язбек, 2021, с.212).

Проаналізувавши приклади, які проілюстровані вище, виявлено, що модальне дієслово أراد має ось такі еквіваленти в українській мові: «хотіти», «прагнути», «вимагати», «бажати», «збиратися» (у значенні хотіти почати). У представлених реченнях також було виявлено, що дієслово أراد у минулому часі зустрічається 17 разів, а у теперішньо-майбутньому часі – 26.

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального дієслова أراد з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Хотіти	28	65%
Прагнути	10	23%
Вимагати	2	5%
Бажати	2	5%
Збиратися	1	2%
Всього	43	100%

Далі за кількістю йде модальне дієслово استطاع, яке використовується тут 24 рази. Далі розглянуто приклади вживання модального дієслова استطاع.

في الخمسينات، بدأت أتردد على الاشتراكيين، على الرغم من أنني كنت في الثانية عشرة، ولا أستطيع الانتخاب، إلا أنني ساعدتهم، وكنت سافرة (يزبك، 2018، ص.190).

У 50-ті роки ХХ ст. я почала відвідувати зібрання соціалістів, хоча мені було лише дванадцять років і я не могла голосувати, але я всіляко допомагала їм, і до того ж не носила хіджабу (Язбек, 2021, с.200).

أظنّ أنّ خطأ صلاح جديد هو أنه ترك الجيش، وتفرّغ لتنظيم حزب البعث، لقد اعتقد أنّ حزب البعث يستطيع الوقوف في وجه العسكر (يزبك، 2018، ص.195).

Як на мене, Салах Джадід зробив помилку, коли полишив армію і присвятив себе організації партії БААС, вважаючи її силою, здатною встояти перед військовими викликами (Язбек, 2021, с.205).

على الرغم من الخطر، وأن أحلّ الأمر حتى أستطيع البقاء في بلدي (يزبك، 2018، ص.201).

Попри небезпеку, мені дозволили залишатися на Батьківщині (Язбек, 2021, с.211).

وأهلي نجوا أيضا، قَهْري وحزني لا أستطيع الحديث عنهما ووصفهما الان (يزبك، 2018، ص.95).

Моя родина також змогла врятуватися, але я все ще не можу повною мірою описати те горе і печаль, які нам довелося пережити (Язбек, 2021, с.105).

لم أستطع السكوت (يزبك، 2018، ص.208).

Я не можу про це мовчати (Язбек, 2021, с.218).

حصل هذا بطريقة لاشعورية، ولم أعد أستطيع الذهاب إلى حارات المتظاهرين (يزبك، 2018، ص.102).

Це сталося поступово і несвідомо, але я не могла вже безпечно показуватися у сунітських районах (Язбек, 2021, с.112).

قالها لي حَرْفيا بخوف وعدم رضا، ثمّ أضاف أنّ هذه أوامر عليا، ولا يستطيع مخالفتها (يزبك، 2018، ص.104).

Усе це директор говорив, не проявляючи ентузіазму, і підкреслював, що не може нічого вдіяти проти вищих вказівок керівництва (Язбек, 2021, с.114).

لولا دعم أهلي وزوجي ووقوفهم جانبي، لم أكن أستطيع المتابعة في نشاطاتي إلى الان (يزبك، 2018، ص.133).

Якби не допомога моїх родичів і не підтримка чоловіка, я би не змогла продовжувати свою діяльність дотепер (Язбек, 2021, с.143).

وكان فراق بيني وبينهن، لو لا أبي وأمي لما استطعتُ مواجهة المجتمع وقوة الأنسات "القبيسيات" بهذه المرأة (يزبك، 2018، ص.139).

Ми розійшлися, і якби не підтримка батьків, я не змогла би так сміливо відстояти свою позицію перед суспільством і дівчатами з «Ель-Кубейсіят» (Язбек, 2021, с.149).

لم أستطيع تصديق هذه الفظاعة، وبدلاً من أن أكتب القصة، صرّحت أواسيها وأبكي (يزبك، 2018، ص.135).

Я не могла повірити цьому жаху і, замість того, щоб занотовувати слова нещасної матері, кинулася її втішати (Язбек, 2021, с.145).

كانت لفتيات حلقتنا معتقدات غريبة، حيث ينظرنَ إلى الأنسة المسؤولة عنهن نظرة تقديس، إذ كنَّ يعتقدنَ أنها تستطيع قراءة أفكارهن (يزبك، 2018، ص.138).

Серед нашого гуртка панували дивні погляди: дівчата сприймали Муніру ель-Кубейсі як святу, вірили, що шейха може читати їхні думки (Язбек, 2021, с.148).

اليوم، لا أستطيع أن أتخذ موقفاً واضحاً من جماعة "القبليات"، على الرغم مما أظهر إعلام النظام السوري عن تأييدها إياه (يزبك، 2018، ص.140).

Сьогодні я не можу сформувати єдиної цілісної думки про діяльність угруповання «Ель-Кубейсіят», попри те, що асадівський режим висловив їм у ЗМІ публічну підтримку (Язбек, 2021, с.150).

لم أستطع الرحيل، لأنّ أمي مريضة، ولا أريد أن أتركها وحدها (يزبك، 2018، ص.155).

Я не могла покинути місто і тому, що не хотіла залишати хвору маму наодинці (Язбек, 2021, с.165).

كان الرجل يبكي بلا توقف، ولم أستطع تخفيف ألمه (يزبك، 2018، ص.161).

Чоловік безупинно плакав і я не могла нічого вдіяти аби зарадити його болю (Язбек, 2021, с.171).

هكذا نشأت، ولن أستطيع البوح بتفاصيل حياتي الشخصية لأسباب أمنية (يزبك، 2018، ص.158).

У такій атмосфері я і зростала, більше не можу розповісти з причин безпеки (Язбек, 2021, с.168).

لقد وجدتُ عبر العمل الإنساني والتنموي أننا نستطيع خلق شكل من أشكال السلم الأهلي، إذا كان هناك تكافل اجتماعي بيننا (يزبك، 2018، ص.159).

Завдяки гуманітарній та просвітницькій роботі я помітила, що ми здатні закласти підвалини для мирного діалогу, якщо наявна соціальна солідарність (Язбек, 2021, с.169).

ولا كهرباء عندنا، لا ماء، ولا طعام، والانترنت موجودة عند مَنْ استطاع الحصول على خطّ كهرباء، لكنّ كان الأمر صعباً جداً (يزبك، 2018، ص.174).

Електрика зникла, їжі і води не було, доступ до інтернету також мали лише ті, хто зміг під'єднатися до кабелю живлення, але й їм було непросто (Язбек, 2021, с.184).

كنا محاصرين إلى هذه الدرجة، حيث لا نستطيع مدّ رؤوسنا من النوافذ (يزبك، 2018، ص.172).

Облога була настільки жорстокою, що ми й носа не могли висунути з вікон (Язбек, 2021, с.182).

لقد استطاعت النجاة في 26 شباط عام 1982، لأنّها هربتْ بمساعدة أحد أقربائها، وكان مسؤولاً في الدولة (يزبك، 2018، ص.176).

Мама змогла врятуватися 26 лютого 1982 року, вибравшись за допомогою родича, що займав тоді якийсь важливий пост (Язбек, 2021, с.186).

ربما نستطيع في يوم القيام بنشاطاتنا الأخرى ذات الطبيعة المرفوضة من قبل الجهات الدينية المتطرفة (يزبك، 2018، ص.181).

Із таким досвідом, хтозна, можливо у День страшного суду ми зможемо нарешті зайнятися тими видами діяльності, які не викликають осуду з боку радикалів-ісламістів (Язбек, 2021, с.191).

تابعتُ العمل لساعات طويلة في الصيدلية، لم أستطع ترك الناس يموتون من دون تقديم المساعدة (يزبك، 2018، ص.208).

Я проводила багато годин, працюючи в аптеці, бо не могла залишити людей вмирати без медичної допомоги (Язбек, 2021, с.218).

لم أستطع الأكل في المهجع، بسبب الروائح النتنة الناتجة من الأجساد المتقيحة والممتلئة بالجرب والبثور، والصراصير المنتشرة بكثافة (يزبك، 2018، ص.212).

Я не могла їсти у камері через сморід брудних тіл, повних струпів і гнійників, а також усюдисущих тарганів (Язбек, 2021, с.222).

لن أنسى أنني لم أستطع النوم، لأنّ التحقيق كان كلّ ساعة (يزبك، 2018، ص.213).

Ніяк не можу заснути, бо постійно згадую щогодинні допити у слідчого (Язбек, 2021, с.223).

ولم أستطع السيطرة على أسناني التي تصطكّ بشدّة، وسمع الجميع صوت اصطكاكها (يزبك، 2018، ص.210).

Я не могла контролювати себе – від тремору сильно скрипіли й клацали зуби, і цей звук чули всі (Язбек, 2021, с.220).

Проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що модальне дієслово استطاع має ось такі еквіваленти в українській мові: «могти», «здатний», «дозволяти» (у такому сенсі як, наприклад, «комусь можна щось»). У представлених реченнях також було виявлено, що дієслово استطاع у минулому часі зустрічається 3 рази, а у теперішньо-майбутньому часі – 21

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального дієслова استطاع з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Могти	21	88%
Здатний	2	8%
Дозволяти	1	4%
Всього	24	100%

Далі за кількістю йде модальний зворот يجب على (أن), який використовувався тут 25 разів. Модальний зворот يجب على (أن) у даному творі виступає у трьох варіантах, зберігаючи у кожному однакове смислове значення.

1. Дієслово з прийменником

عموما، نحن مؤمنون بأننا وفي مجتمع الحرب، يجب علينا وضع خطط استراتيجية للمحافظة على بقائنا (يزبك، 2018، ص.181).

Загалом, ми давали собі раду, що суспільство перебуває у стані війни, і нам потрібно міркувати стратегічно, аби плани центру сприяли збереженню того, що від нас залишилося (Язбек, 2021, с.191).

2. Дієслово без прийменника

وهذا بالنسبة إلى "داعش" كُفر، حيث يجب أن يكون شكل المرأة على شكل مربع من الرأس إلى القدمين (يزبك، 2018، ص.88).

Це для ІДІЛ – невідповідність законам ісламу: ідеальна жінка має бути, на їхню думку, схожа на живе прямокутне полотно із тканини з голови до п'яток (Язбек, 2021, с.98).

فقالوا إن الحذاء يجب أن يكون أسود، وحذائي يُعدّ تبرّجاً وزينة، على الرغم من أن عباءتي كانت تُخفي الحذاء، ولا يظهر إلا نادراً (يزبك، 2018، ص.88).

Взуття, за їхніми словами, має бути лише чорним, а мої кросівки – то свідоме бажання виставити себе напоказ, нехай абая ледь не сягала землі і взуття майже ніколи з-під неї не виглядало (Язбек, 2021, с.98).

ويجب ألا تصدر هذه الأحذية صوتاً (يزبك، 2018، ص.92).

До того ж, взуття не мало видавати ні звуку при ході (Язбек, 2021, с.102)!

وهذه مَعْصِيَةٌ وَيَجِبُ أَنْ تَمْرَّ الْمَرْأَةُ أَمَامَ الرَّجُلِ بِصَمْتٍ تَامٍ (يزبك، 2018، ص.92).

Це є неподобство і гріх: жінка мусить проходити повз чоловіків, зберігаючи повну тишу (Язбек, 2021, с.102).

كان يجب أن أعبر البحر (يزبك، 2018، ص.115)!

Мені обов'язково треба було на той берег моря (Язбек, 2021, с.125)!

كان الأستاذ يقول إن القرآن هو دستور الحياة، يجب ألا نبتعد منه في أي حال (يزبك، 2018، ص.120).

Шейх пояснив: Коран є конституцією життя і головною книгою для людини, де вона має шукати поради за будь-яких обставин і незалежно від стану здоров'я (Язбек, 2021, с.130).

قلتُ لهيَ إننا كنساء يجب أن نكون فاعلات، ولنا دور في عملية التغيير (يزبك، 2018، ص.124).

Я й сама говорила, що ми, жінки, мусимо мати активну громадянську позицію, наша роль у суспільних змінах є ключовою (Язбек, 2021, с.134).

واتضح فيما بعد أن هناك أكثر من ألف شهيد، يجب الاعتناء بعوائلهم (يزبك، 2018، ص.128).

На ній дізналися: число загиблих сягнуло за тисячу, і потрібно було тепер подумати, як допомогти родинам (Язбек, 2021, с.138).

في إحدى المرات في "المعضمية"، التقيتُ امرأة، كان يجب أن أكتب قصتها (يزبك، 2018، ص.135).

В один із візитів до Ель-Му'аддамії мені стрілася жінка, чию історію потрібно буде якось переповісти повністю (Язбек, 2021, с.145).

كنتُ داخل "المعضمية"، ويجب أن أعود وأجتازَ حاجز الأربعين لذي قالتُ إنَّ عناصره اغتصبوها (يزبك، 2018، ص.135).

Я була в Ель-Му'аддамії, і, щоби повернутися додому, мені потрібно було подолати КПП № 40, на якому, за словами жінки, вона якраз і зазнала насилля (Язбек, 2021, с.145).

قالت لنا أنسة، إنه يجب ألا نتزوج من طبقة اجتماعية متدنية، وإنه يجب أن نتزوج من يناسبنا اقتصاديا واجتماعيا (يزبك، 2018، ص.137).

Дівчат учили: «Не слід виходити заміж за людей релігійних, шлюб ваш має бути вдалим з економічної та соціальної перспективи» (Язбек, 2021, с.147).

فأخبرتهم من دون خوف: نعم، نحن نؤمن بالله، وأنا وأنتم أولاد بلد واحد، ويجب ألا يقتل بعضنا بعضا (يزبك، 2018، ص.165).

Мене запитали, чи вірю я в Аллаха, і я, не почувуючи страху, пояснила: «Так, я вірую в Аллаха, і ми з вами – діти однієї країни, нам не слід вбивати один одного (Язбек, 2021, с.175).

بعد أسبوع، اتصل بي رجل أمن، وقال يجب أن يرى زوجي لطلب هوية بدل ضائع عوضاً عن هويتي المسروقة (يزبك، 2018، ص.171).

За тиждень, зі мною зв'язався представник служби безпеки, котрий повідомив, що повинен зустрітися з моїм чоловіком, аби той подав заяву на отримання посвідчення особистості на заміну вкраденому (Язбек, 2021, с.181).

وقال إنهم حموني من التحرش الجنسي، وقال إنني مثقفة ومتعلمة، ويجب أن أكون ضدّ هذه الفوضى في البلد (يزبك، 2018، ص.211).

Тюремник сказав, що вони захищали мене від статевої наруги і я маю бути проти хаосу, який стався в країні через революцію (Язбек, 2021, с.221).

دخلت معها في مواجهة وحرب، على أنّ التعليم والقضاء يجب ألا يخضعا لسلطة العسكر (يزبك، 2018، ص.217).

Я з ними вела справжню війну за незалежність, оскільки завжди обстоювала думку, що судочинство та освіта не повинні підпорядковуватися військовим (Язбек, 2021, с.227).

كانت بين السجينات فتاة اسمها سلوى ساعور مختلة عقليا، قال الطبيب يجب حجزها (يزبك، 2018، ص.221).

Одна з арештанток, Сальва Са'ур, мала розумові розлади і лікар сказав, що її потрібно тримати в ізоляторі (Язбек, 2021, с.231).

كان يجب أن نقوم بتغييرات اجتماعية كثيرة، فالثورة أكلت أبناءها (يزبك، 2018، ص.224).

Нам потрібно було провести багато соціальних змін, а революція натомість поглинула і зжерла наших дітей (Язбек, 2021, с.234).

اليوم تحديداً، أنهيتُ حملةً مساوئِ الزواج المبكر على الفتيات، وعندما رأيتُ أثر ذلك على النساء، شعرتُ بالقوة، وبأنني يجب أن أمشي إلى الأمام، ولن يُوقفني سوى الموت (يزبك، 2018، ص.224).

Я успішно провела кампанію проти примусового видання дівчат заміж, і коли пересвідчилася у наслідках своєї роботи, мене охопило сильне почуття: я маю рухатися далі, і ніщо, крім смерті, мене не зможе зупинити (Язбек, 2021, с.234).

3. Прийменник без дієслова

كان عليّ أن يذهب إلى دمشق معقل النظام، من أجل الحصول على جواز سفر (يزبك، 2018، ص.91).

Щоб отримати закордонний паспорт, мені треба було поїхати до Дамаску оформити необхідні документи (Язбек, 2021, с.101).

قلتُ لهم مرة، إنهم يستعجلون الأمور، ويستخفون بها، وعلیهم أن يعرفوا واقع الأمر جيداً، وألا يقللوا من أهمية إجرام الأجهزة الأمنية (يزبك، 2018، ص.109).

Якось я їм сказала, що вони надто кваплять події, потрібно краще розібратися з наявним становищем, і не забувати про сильні позиції служби безпеки (Язбек, 2021, с.119).

كان عليّ اجتياز أحد الأزقة بحذر، كان الزقاق ممثلاً بالدماء، وكان هناك رجل يصرخ بي أن ألتصق بالحائط (يزبك، 2018، ص.134).

Мені потрібно було обережно перейти одну алею, вулиці навколо залиті кров'ю; пригадую, як трапився чоловік, котрий вчасно крикнув мені притискатися до стін будівель (Язбек, 2021, с.144).

أنتم ستتركون للموت فقط، وعلينا جميعاً أن نفكر فيما سنفعله (يزبك، 2018، ص.161).

Вас просто кинули на смерть, залишили напризволяще, і тепер нам разом потрібно думати, що робити далі (Язбек, 2021, с.171).

جاء إلينا عناصر الأمن أخيراً، وقالوا إنّ هناك هدنة، وإنّ علينا الخروج، لأنّ النظام سيُفرغ "برزة" من المدين (يزبك، 2018، ص.175).

Насамкінець, коли надії вже не залишилося, до нас завітали представники служби безпеки і заявили, що почалося перемир'я – ми маємо покинути Барзу, бо урядові війська планували очистити населений пункт від цивільних (Язбек, 2021, с.185).

Проаналізувавши приклади, які продемонстровані вище, виявлено, що модальний зворот (أن) يجب على має ось такі еквіваленти в українській мові:

«потрібно», «мати» (у значенні повинності), «мусити», «слід», «повинен», «треба». Також є приклади речень, у яких يجب على (أن) перекладається антонімічно. Найбільше використовувалась конструкція «дієслово без прийменника».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального звороту يجب على (أن) з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Потрібно	9	36%
Мати	8	32%
Мусити	2	8%
Слід	2	8%
Повинен	2	8%
Треба	2	8%
Всього	25	100%

Далі за кількістю йде модальний зворот يمكن ل (أن), яке використовується тут 4 рази.

كنتُ أريد رؤية النساء والأطفال، من أجل الكتابة والمواد الصحافية، فقال لي أحد أصدقائي إنه لا يمكنني التحرك وحدي (يزبك، 2018، ص.135).

Я хотіла бачитися з жінками й дітьми, писати та друкувати матеріали про їхнє життя, але один із друзів сказав мені, що я не можу виходити на вулицю сама (Язбек, 2021, с.145).

كان يمكن أن نموت في أي لحظة، وهذا ليس مجازاً، كان الطيران يقصفنا باستمرار، وهذا لم يجعلنا نتوقف أيضاً (يزبك، 2018، ص.180).

Ми могли загинути будь-якої миті, і це не метафора: літаки проводили регулярні авіаудари, але навіть вони не здатні були нас зупинити (Язбек, 2021, с.190).

ما كُسر داخلي لا يمكن بناؤه من جديد (يزبك، 2018، ص.213).

Те, що зламало мене зсередини настільки, що дотепер я не можу відновитися (Язбек, 2021, с.223).

صور لا يمكن أن تصفها اللغة (يزبك، 2018، ص.223)!

Такі картини неможливо описати людською мовою (Язбек, 2021, с.233)!

Розглядаючи приклади, які проілюстровані вище, виявлено, що модальний зворот (أن) يمكن له має ось такі еквіваленти в українській мові: «могти», «можливо».

Далі схематично у відсотковому відношенні зображено вживання еквівалентів до модального звороту (أن) يمكن له з наведених вище прикладів.

Еквівалент	Кількість	Відсоток
Могти	3	75%
Можливо	1	25%
Всього	4	100%

Наступним є модальний зворот يلزم (أن). Даний зворот зустрічається тут 1 раз та має український еквівалент «потрібно».

كان الوصول إليه يلزمه توقيع أوراق رسمية، في مكاتبهم التي تشبه مكاتب الدولة (يزبك، 2018، ص.165).

Для відвідування цього закладу потрібно підписати багато офіційних документів у кабінетах, схожих на кабінети урядових установ (Язбек, 2021, с.175).

Далі у нашому списку йде безособовий зворот من المستحيل, який зустрічається тут 1 раз та перекладається за допомогою заперечної частки «не».

ومن المستحيل أن أوافق على لبس الحجاب، فأنا حاربتُ من أجل سفوري، وخضتُ معارك قاسية في المجتمع، ومع "القيبيسات" من أجل هذا الحق (يزبك، 2018، ص.136).

Я не погоджувалася носити хіджаб, я боролася за право ходити з непокритою головою із жорстокими суспільними утисками, у тому числі з боку товариства «Ель-Кубейсіят» (Язбек, 2021, с.146).

Далі за кількістю йде модальний зворот لا يجوز. Цей зворот зустрічається тут 1 раз і має такий еквівалент – «недопустимість».

لم يكونوا ضد تعليم النساء، وأحد شيوخها قال شرعًا وعلناً مرة إنه لا يجوز ترويج الفتاة صغيرة (يزبك، 2018، ص.178).

«Ахрар еш-Шам» не створювали перешкоди навчанню жінок, а один з їхніх шейхів привселюдно й офіційно заявив про недопустимість примусового видання неповнолітніх дівчат заміж (Язбек, 2021, с.188).

Наступним йде предикативний зворот في وسع, який також зустрічається у досліджених реченнях 1 раз та має український еквівалент «могти».

ولم يعد في وسع النساء الخروج من دون حجاب، خرجت مباشرة من سورية، وقررت العمل على الحدود في المخيمات مع النساء والأطفال (يزبك، 2018، ص.141).

Під пануванням ісламістів дівчата більше не могли вільно виходити надвір і пересуватися без родича-чоловіка, тож моїм рішенням стала поїздка до прикордонних територій – працювати волонтеркою з жінками та дітьми у таборах переселенців (Язбек, 2021, с.151).

Останнім за кількістю використання у реченнях йде безособовий зворот من المقّر (أن)، який використовується тут 1 раз та має наступний еквівалент: «передбачається, що».

وكان من المقّر يحضرها جمال عبد الناصر، فحضّرنا أنفسنا للمناداة بإسقاطه، لكنّه لم يأت (يزبك، 2018، ص.192).

Передбачалося, що на її перегляд прибуде сам Гамаль Абдель Насер, тож ми готувалися до участі в мітингу й скандування гасел про повалення диктатора, але президент Єгипту не приїхав (Язбек, 2021, с.202).

Підсумовуючи все вищесказане, хочу всі результати, а саме використання синтаксичних засобів у 100 реченнях у творі Самари Язбек «19 жінок. Сирійська сповідь», продемонструвати наочно у порядку спадання, а саме у вигляді таблиці у відсотковому відношенні.

Модальний засіб	Кількість	Відсоток
أراد	43	43%
استطاع	24	24%
يجب على (أن)	24	24%
يمكن ل (أن)	4	4%
يلزم (أن)	1	1%
من المستحيل	1	1%
لا يجوز	1	1%
في وسع	1	1%
من المقرر	1	1%
Всього	100	100%

Проаналізувавши також і переклад всіх досліджуваних синтаксичних модальних засобів, ми прийшли до висновків, що еквівалентами даних модальних засобів, які були використані найбільше, вважаються наступні:

- «ХОТІТИ» – أراد
- «МОГТИ» – استطاع
- «ПОТРІБНО» – يجب على (أن)
- «МОГТИ» – يمكن ل (أن)
- «ПОТРІБНО» – يلزم (أن)
- заперечна частка «не» – من المستحيل
- «недопустимість» – لا يجوز
- «МОГТИ» – في وسع
- «передбачається, що» – من المقرر

Висновки до Розділу 3

Підсумовуючи всю вищезазначену інформацію у Розділі 3, можна зробити наступні висновки.

У даному Розділі ми проаналізували синтаксичні модальні засоби таких творів, як «Літні дощі» Ахмада аль-Кармалаві та «19 жінок. Сирійська сповідь» Самари Язбек. Ми ці твори взяли не даремно, адже вони є прикладами сучасної арабської художньої літератури. Для з'ясування особливостей використання у тексті оригіналу та особливостей перекладу синтаксичних модальних засобів українською мовою з творів «Літні дощі» та «19 жінок. Сирійська сповідь», було виокремлено 200 речень, які містять синтаксичні модальні засоби мовою оригіналу, та порівняно з українськими реченнями з перекладу, виконаного С. Рибалкіним. Наше дослідження мало на меті визначити методом вибірки який арабський синтаксичний модальний засіб є найбільш вживаним, а який є найменш вживаним у творах сучасної арабської літератури. Також завдяки перекладам даних творів ми мали на меті з'ясувати українські еквіваленти досліджених модальних засобів та, проаналізувавши, визначити якими саме еквівалентами дані модальні засоби перекладаються найбільше.

Проаналізувавши 200 речень з двох творів, ми можемо зробити висновок, що найбільш вживаним синтаксичним модальним засобом є модальне дієслово أراد، а останнє місце між собою поділили наступні модальні засоби: لا يجوز، في وسع، من المفرر، من المستحيل، ينبغي (أن). Далі ми хочемо наочно у вигляді таблиці показати відсоткове співвідношення вживання кожного досліджуваного модального засобу з двох творів.

Модальний засіб	Кількість	Відсоток
أراد	61	31%
يجب على (أن)	49	25%
استطاع	32	16%
يمكن ل (أن)	31	15%
بإمكان	11	6%
لا بد من	5	2%

ودّ	2	1%
بشرط أن	2	1%
يلزم (أن)	1	0,5%
ينبغي (أن)	1	0,5%
من المستحيل	1	0,5%
لا يجوز	1	0,5%
في وسع	1	0,5%
من المقرر	1	0,5%
Всього	200	100%

Проаналізувавши також і переклад всіх досліджуваних синтаксичних модальних засобів з 200 речень, ми прийшли до висновків, що еквівалентами даних модальних засобів, які були використані найбільше, вважаються наступні:

- «хотіти» – أراد
- «потрібно» – يجب على (أن)
- «МОГТИ» – استطاع
- «МОГТИ» – يمكن ل (أن)
- «МОГТИ» – بإمكان
- «потрібно» – لا بد من
- «бажати» – ودّ
- «за умови» – بشرط أن
- «потрібно» – يلزم (أن)
- «належним чином» – ينبغي (أن)
- «заперечна частка «не» – من المستحيل
- «недопустимість» – لا يجوز
- «МОГТИ» – في وسع
- «передбачається, що» – من المقرر

ВИСНОВКИ

У традиційній логіці розрізняють поділ модальних суджень за природою модальності, а саме судження за об'єктивною та логічною модальністю. За об'єктивною модальністю судження поділяються на судження можливості, судження дійсності та судження необхідності. За логічною модальністю судження поділяються на проблематичні (імовірні) та достовірні.

У сучасній логіці виділяють такі типи модальності як алетичні, епістемічні, деонтичні, аксіологічні та темпоральні (часові). Також деякі вчені ще виділяють динамічну, булетичну та евалюативну модальності.

Термін «модальність» є багатограним і охоплює набір концепцій у сферах філософії та лінгвістики. Його досліджували з різних точок зору багато лінгвістів, і в результаті з'явилася ціла низка визначень.

У сучасній лінгвістиці модальність є однією з найголовніших, кардинальних, конститутивних граматичних категорій, під час дослідження якої спираються на такі антонімічні поняття як «диктум – модус», «реальна модальність – ірреальна модальність, потенційна модальність», «об'єктивна модальність – суб'єктивна модальність» та інші. Вагома частина наукових досліджень, приділених цій проблематиці, свідчить про неоднозначність і складність поставленої проблеми.

Ш. Баллі традиційно вважається творцем концепції модальності в західноєвропейській лінгвістиці. На його концепції було створено багато праць різних вчених, таких як Н. Решер, П. Сіпсон, Дж. Лайон, Дж. Коутс, К. Хенгевельд, Ф. Палмер та інших.

Українськими лінгвістами, що внесли внесок у теоретичну розбудову категорії модальності, вважаються О. С. Мельничук, Л. О. Кадомцева, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, В. Д. Шинкарук, М. В. Мірченко, О. О. Селіванова та інші. Окремі аспекти модальності в українській мові або в українській у порівнянні з іншими роз'яснено у роботах таких вчених як В. М. Ткачук, Н. М. Сафонова, Т. В. Телецька, О. Л. Доценко, С. Т. Шабат та інших.

Як наслідок специфічних труднощів у побудові та визначенні цієї категорії, ряд понять, які не можна вважати суто модальними, часто об'єднують у групу

«модальність». У семасіологічних описах модальність часто зближується з категоріями нижчого рівня або іншої природи, такими як епістемічна модальність, деонтична модальність, динамічна модальність та інші або такою категорією як спосіб; в ономасіологічних описах модальність об'єднується разом з іншими прагматичними категоріями, такими як статус реальності і доказовості, іллокуція.

Щодо засобів вираження модальності у мовах синтетичного та аналітичного ладу, то в українській мові модальність може бути реалізована за допомогою таких засобів: модальні дієслова, модальні слова, модальні вирази, наголос та інтонація.

В англійській мові модальність може бути реалізована завдяки таким мовним одиницям: модальні дієслова, модальні слова, лексичні дієслова, лексико-модальні конструкції, підрядні речення з прикметниками, підрядні речення з дієприкметниками минулого часу, підрядні речення з іменниками, умовні речення, речення з поєднанням модальних дієслів та модальних слів.

Підсумовуючи все про перську модальність, можна зробити висновок, що вона може бути реалізована завдяки таким мовним одиницям як модальні дієслова, які у свою чергу поділяються на допоміжні модальні дієслова та складні модальні дієслова, та модальні слова.

Завдяки перекладам творів Галена, Гіпократата, Птолемея, Евкліда та, зокрема, Аристотеля, в середні віки арабська культура зазнала значного впливу грецької культури. Можна припустити, що концепція модальності Аристотеля також використана в арабській логіці. Дослідження середньовічних ісламських логіків про модальність арабської мови показують, що «слово» (الفظة) є носієм цієї категорії і вказує на «якісні відношення» (كيفية) між суб'єктом та предикатом судження. Середньовічні ісламські вчені класифікували логіко-модальні якісні відношення в арабській мові шляхом поділу їх на реальні-дійсні (بالفعل) – «обов'язкові», «неможливі» або «необхідні» відношення, а також реальні-потенційні (بالقوة) – «можливі» відношення. Таким чином, визначення модальності в арабській середньовічній логіці за допомогою поняття الجهة узгоджується з тлумаченням модальності, запропонованим класичною логікою Аристотеля.

Також слід зазначити, що виявлення розбіжності в межах дослідженого матеріалу щодо поняття «الجهة» у контексті модальності, відштовхуючись від ставлення мовця до висловленого (наприклад, Мас'уд ас-Сахраві), або намагання впровадити новий термін в арабській мові для позначення модальності (наприклад, Шагір ель-Хассан), свідчить про перехід від середньовічних арабських модальних теорій до розвитку нових, лінгвістично орієнтованих моделей вивчення модальності в арабській мові. Ці нові підходи запозичуються з сучасних теорій західного мовознавства, особливо з внеском від Ф. Р. Палмера, А. Ребуля, Ж. Мешлера та інших дослідників. При цьому, активно проводяться пошуки відповідного арабського терміну для поняття модальності, з пріоритетом використання традиційної лексеми «الجهة», яка широко використовувалась середньовічними арабськими логіками.

Підсумовуючи інформацію про засоби вираження модальності в арабській мові, можна виділити наступне. Розглядаючи усі модальні частки, як лексико-граматичні засоби вираження модальності, можна прийти до таких висновків:

- 1) для висловлення намірів, вимог, заборон, бажань, мети, цілі, прохань та інших модальних відтінків, ми можемо використовувати широкий ряд часток (і в залежності від мети висловлювання та змісту – сполучників, утворених від тих же часток);
- 2) найбільш вживаними в арабській мові вважаються частки أَنْ، لَنْ، إِذَنْ، كَيْ؛
- 3) вираження модальності з частками وَ، أَوْ використання після них умовного способу зустрічається вкрай рідко.

Також у сучасній стандартній АМ (Modern Standard Arabic) модальність може виражатися модальними дієсловами у поєднанні з частками, які вимагають постановки смислового дієслова в умовний спосіб. Такі засоби служать як синтаксичні засоби вираження модальності в АМ. В якості синтаксичних засобів вираження модальності загальним для всіх дієслів є те, що до структури речення з модальним дієсловом як обов'язкові елементи в наступній послідовності входять: модальне дієслово, суб'єкт модальності, повнозначне (або смислове) дієслово.

У Розділі 3 ми проаналізували синтаксичні модальні засоби таких творів, як «Літні дощі» Ахмада аль-Кармалаві та «19 жінок. Сирійська сповідь» Самари Язбек, як приклади сучасної арабської художньої літератури. Для з'ясування особливостей використання у тексті оригіналу та особливостей перекладу синтаксичних модальних засобів українською мовою з творів «Літні дощі» та «19 жінок. Сирійська сповідь», було виокремлено 200 речень, які містять синтаксичні модальні засоби мовою оригіналу, та порівняно з українськими реченнями з перекладу, виконаного С. Рибалкіним. Наше дослідження мало на меті визначити методом вибірки який арабський синтаксичний модальний засіб є найбільш вживаним, а який є найменш вживаним у творах сучасної арабської літератури. Також завдяки перекладам даних творів ми мали на меті з'ясувати українські еквіваленти досліджених модальних засобів та, проаналізувавши, визначити якими саме еквівалентами дані модальні засоби перекладаються найбільше.

Проаналізувавши 200 речень з двох творів, ми можемо зробити висновок, що найбільш вживаним синтаксичним модальним засобом є модальне дієслово أراد، а останнє місце між собою поділили наступні модальні засоби: من المفرر، في وسع، لا يجوز، من المستحيل، ينبغي (أن).

Проаналізувавши також і переклад всіх досліджуваних синтаксичних модальних засобів з 200 речень, ми прийшли до висновків, що еквівалентами даних модальних засобів, які були використані найбільше, вважаються наступні:

- «хотіти» – أراد
- «потрібно» – يجب على (أن)
- «могти» – استطاع
- «могти» – يمكن ل (أن)
- «могти» – بإمكان
- «потрібно» – لا بد من
- «бажати» – ودد
- «за умови» – بشرط أن
- «потрібно» – يلزم (أن)
- «належним чином» – ينبغي (أن)

- من المستحيل – «заперечна частка «не»
- لا يجوز – «недопустимість»
- في وسع – «МОГТИ»
- من المقرر – «передбачається, що»

АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

تهدف هذه الرسالة إلى تنظيم وتلخيص البيانات العلمية المتعلقة بجهة الطريقة (المودلايتي) في اللغة العربية الفصحى الحديثة ودراسة جوانبها الهيكلية والدلالية.

يتطلب الهدف المحدد تنفيذ المهام التالية:

- توصيف مفهوم جهة الطريقة وأبحاث متعلقة بها في اللغويات الحديثة؛
- النظر في وسائل التعبير عن الطريقة بلغات النظام التركيبي والتحليلي؛
- تحليل الأسس النظرية لدراسة جهة الطريقة باللغة العربية؛
- دراسة الجوانب الهيكلية والدلالية لجهة الطريقة وطرق التعبير عنها باللغة العربية؛
- دراسة جوانب التعبير عن جهة الطريقة في لغة الأدب العربي المعاصر.

استند البحث على جمل تم اختيارها بطريقة العينة العشوائية من أعمال مثل "أمطار صيفية" لأحمد القرملاوي و"تسع عشرة امرأة" سوريات يروين" لسمر يزبك لعرض أمثلة على استخدام الوسائل النحوية الأكثر استخداماً والأقل استخداماً للتعبير عن الطريقة في اللغة العربية الفصحى الحديثة ولعرض معادلاتها الأكثر استخداماً في اللغة الأوكرانية. تشمل دراسة 200 جملة من العملين المذكورين أعلاه، وتم النظر في ترجمتها الأدبية إلى اللغة الأوكرانية وتم تحليل استخدام الوسائل النحوية للتعبير عن الطريقة في هذه الجمل.

في الفصل الأول نظرنا في الأسس النظرية لدراسة جهة الطريقة ووسائل التعبير عنها بلغات النظم التركيبي والتحليلي أي باللغات الأوكرانية والإنجليزية والفارسية.

في الفصل الثاني قمنا بفحص وتصنيف وسائل التعبير عن طريقة باللغة العربية. أيضاً في هذا الفصل تم فحص وتحليل الأسس النظرية لبحث جهة طريقة في اللغة العربية.

في الفصل الثالث قمنا بتحليل الوسائل النحوية للتعبير عن الطريقة، التي تستخدم في لأعمال مثل "أمطار صيفية" لأحمد القرملاوي و"تسع عشرة امرأة" سوريات يروين" لسمر يزبك كأمثلة الأدب الفني العربي المعاصر، وكذلك قمنا بتحليل ترجمات لهذه الأعمال.

في المنطق التقليدي يتم تقسيم الأحكام المشروطة حسب طبيعة الطريقة، أي الأحكام بالطريقة الموضوعية والمنطقية. وحسب الطريقة الموضوعية تنقسم الأحكام إلى أحكام الاحتمال وأحكام الواقع وأحكام الضرورة. في الطريقة المنطقية تنقسم الأحكام إلى إشكالية (محتملة) وموثوقة.

في المنطق الحديث هناك أنواع من الطرائق مثل اليتيك والمعرفية (الإبستمولوجية) وديونتيك وأكسيولوجيكال والزمانية.

إن مصطلح "الطريقة" متعدد الأوجه ويشمل مجموعة من المفاهيم في مجالات الفلسفة واللسانيات. وقد تمت دراستها من وجهات نظر مختلفة من قبل العديد من اللغويين مما أدى إلى تعددية التعريفات.

يعتبر تشارلز بالي تقليدياً مبتكر مفهوم الطريقة في اللغويات الأوروبية الغربية. تم إنشاء العديد من أعمال العلماء المختلفين مثل رشر وسيبسون وليون وكوتس وهينجفيلد وبالمر وغيرهم استناداً إلى المفهوم الذي طوره بالي.

اللغويون الأوكرانيون الذين ساهموا في التطور النظري لجهة الطريقة هم ميلنيتشوك وكادومتسيفا وفيهوفانيتس وزاجنيتكو وشينكاروك وميرشينكو وسيليفانوف وغيرهم.

أما بالنسبة لوسائل التعبير عن الطريقة بلغات النظام التركيبي والتحليلي، ففي اللغات الأوكرانية والإنجليزية والفارسية تعتبر الأفعال المساعدة والكلمات المساعدة وسائل رئيسية وشائعة للتعبير عن الطريقة.

في القرون الوسطى تأثرت الحضارة العربية إلى حد كبير بالحضارة اليونانية من خلال ترجمات أعمال جالينوس وأبقراط وبطليموس وإقليدس، وعلى وجه الخصوص أرسطو.

عند تحليل الفصل الثاني لرسالتنا يمكن ملاحظة أن اللغويات العربية الحديثة تواصل البحث عن معادل مناسب لمصطلح "جهة الطريقة" على الرغم من استخدام الوحدة المعجمية "الجهة" للإشارة إلى طريقة منطقية. وبالتالي يمكننا القول إنه في الوقت الحالي لا يوجد مصطلح واحد شائع الاستخدام يشير إلى الطريقة في اللغويات العربية الحديثة.

تلخيصاً للمعلومات حول وسائل التعبير عن الطريقة في اللغة العربية، يمكننا التمييز بين وسائل مثل حروف النصب وهي وسائل معجمية ونحوية للتعبير عن الطريقة، والأفعال المساعدة مع حروف النصب التي تكون بمثابة وسيلة نحوية للتعبير عن الطريقة.

بعد تحليل 200 جملة من عملي "أقطار صيفية" لأحمد القرملاوي و"تسع عشرة امرأة. سوريات يروين" لسمر يزبك، يمكننا أن نستنتج أن وسيلة الطريقة النحوية الأكثر استخداماً هي فعل مساعدة "أراد"، بينما كانت في المركز الأخير بين وسائل الطريقة التالية:

- من المقرر
- في وسع
- لا يجوز
- من المستحيل
- ينبغي (أن)

بعد تحليل ترجمات جميع وسائل النحوية للطريقة التي تمت دراستها من الجمل المختارة المائتين، كذلك قدمنا معادلات أوكرانية لوسائل الطريقة هذه والتي كانت الأكثر استخداماً.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бацевич, Ф. С. (2009). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
- Білодід, І. К. (1972). *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис*. Київ: Наукова думка
- Бріцин, В.М. (2015). *Модальність і предикативність: лінії розмежування і протиставлення*. *Мовознавство*, 2, 77-85.
- Вихованець, І. Р. (2004). *Вставлені слова, словосполучення і речення*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б. (Ред.), *Українська мова: Енциклопедія* (с. 89-90). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Вихованець, І. Р. (1993). *Граматика української мови. Синтаксис*. Київ: Либідь
- Вихованець, І. Р. (2004). *Допоміжні дієслова*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б. (Ред.), *Українська мова: Енциклопедія* (с. 161). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Вихованець, І. Р. (2004). *Модальні слова*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б. (Ред.), *Українська мова: Енциклопедія* (с. 367). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Вихованець, І. Р. (2004). *Модальність*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б. (Ред.), *Українська мова: Енциклопедія* (с. 367-368). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана
- Вихованець, І. Р. (2004). *Прислівник*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б. (Ред.), *Українська мова: Енциклопедія* (с. 529). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.
- Вихованець, І. Р. (2004). *Частки*. У Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Заблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю. ...Ткаченко, О. Б.

(Ред.), Українська мова: Енциклопедія (с. 789-790). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

Доценко, О. Л. (2001). *Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].

Доценко, О. Л. (2006). *Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності*. Київ: Міленіум.

Загнітко, А. П. (1990). *Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці*. Київ: НМК ВО.

Конверський, А. Є. (2008). *Логіка (традиційна та сучасна)*. Київ: Центр учбової літератури.

Костусяк, Н. М. (2011). *Структура граматичної надкатегорії модальності*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 7, 39-45.

Мацкевич, А. Р. (2014). *Поняття модальності в арабському мовознавстві: становлення і розвиток*. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 61, 85-92.

Мацкевич, А. Р. (2017). *Модально-оцінна семантика в сучасному українському й арабському публіцистичному тексті*. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 65, 41-50.

Мацкевич, А. Р. (2019). *Емоційно-експресивна модальність у сучасному українському й арабському публіцистичному текстах*. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 70, 168-175.

Мельничук, О. С. (1966). *Розвиток структури слов'янського речення*. Київ: Наукова думка.

Мірченко, М. В. (2001). *Структура синтаксичних категорій*. Луцьк: РВВ "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки.

Мірченко, М. В. (2005). *Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення*. Донецьк: ДонНУ

- Правдівцева, Ю. С. (2014). *Розкриття функцій модальності під час перекладу англійського тексту*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць, 45, 308-310.
- Ралдугіна, К. О. (2008). *Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія*. Вісник Запорізького національного університету: Філологічні науки, 1, 156-160.
- Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- Ткачук, В. М. (2003). *Категорія суб'єктивної модальності*. Тернопіль: Підручники й посібники.
- Торговець, Ю. І. (2017). *Парентетичні елементи як засоби вираження суб'єктивної модальності (на матеріалі сучасного американського соціально-політичного есе)*. *Studia Philologica*: збірник наукових праць, 8, 82-86.
- Шинкарук, В. Д. (2003). *Категорія суб'єктивної модальності* (Монографія, Vol. 272). Чернівці: Рута.
- Шинкарук, В. Д. (2014). *Модус і диктум у структурі речення*. Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство, 2(3), 165-172.
- Шнуровська, Л. В. (2017). *Класифікація типів модальності: функціонально-семантичний підхід*. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство, 2(28), 70-75
- Al-Khazraji, N. H. F. (2023). *Arabic equivalents of the English modality*. *International Journal of Humanities and Educational Research*, 5 (1), 399-423 (in English).
- Al Mukhaini, Y. S. H. (2008). *Modality in legal texts: an analytic study in translation between English and Arabic*. Malaysia: Universiti Sains Malaysia
- Al-Tamimi, K. G. N. (2012). *Probability meaning of some English and Arabic verbs in some religious texts: a contrastive study*. *Journal of Education for Pure Science*, 2 (1), 75-95 (in English).
- Bonyadi, A. (2011). *Linguistic manifestations of modality in newspaper editorials*. *International Journal of Linguistics*, 3(1), 1-13.

- Bybee, J., & Fleischman, S. (Eds.) (1995). *Modality in Grammar and Discourse*. In S. Cristofaro & J.-C. Verstraete (Eds), *Typological Studies in Language* (vol.32). Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- El-Hassan, S. (1990). *Modality in English and Standard Arabic: paraphrase and equivalence*. *Journal of King Saud University*, 2(2), 149-166.
- Fasold, W. R., & Connor-Linton, J. (2006). *An introduction to language and linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grigore, G., & Sitaru, L. (2016). *Romano-Arabica XVI: Modalities in Arabic*. Bucharest: University of Bucharest center for arab studies.
- Gotti, M. (2003). *Shall & Will in Contemporary English: A Comparison with Past Uses*. In R. Facchiretti, M. Krug & F. Palmer (Eds.), *Modality in Contemporary English* (pp. 267-300). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M., & Hasan, R. (1989). *Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Lazard, G. (1992). *A Grammar of Contemporary Persian*. Cosa Mesa: Mazda Publishers in association with Bibliotheca Persica.
- Lillian, D. (2008). *Modality, Persuasion and Manipulation in Canadian Conservative Discourse*. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 2(1), 1-16.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* (vol.2). Cambridge: CUP.
- Matthews, R. (1991). *Words and World: On the Linguistic Analysis of Modality*. Frankfurt a.M.: Lang.
- Menzel, C. (1995). *Alethic modalities*. In R. Audi (Ed.), *The Cambridge Dictionary of Philosophy* (2nd ed.) (p.19). New York City: Cambridge University Press.
- Nuyts, J. (2005). *The modal confusion: On terminology and the concepts behind it*. In Klinge, A. and Muller, H. (Eds.). *Modality Studies in form and function*. (pp.5-38). UK: Equinox Publishing Ltd.
- Palmer, F.R. (1986). *Mood and Modality* (1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Palmer, F.R. (2001). *Mood and Modality* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pietrandrea, P. (2005). *Epistemic modality: functional properties and the Italian system*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English language*. New York: Longman.
- Rescher, N. (1968). *Many-Valued Logic*. In: Topics in Philosophical Logic. Synthese Library (vol 17) (pp.54-125). Springer, Dordrecht.
- Saadoon, M. M. (2021). *A semantic study of modality expressions in Arabic TV news channels*. Journals education for girls, 28(2), 7-24.
- Shepel, Y., & Goncharova, M. (2022). *The concept of modality and language means of its expression in English*. Journal “Ukrainian sense”, 1(2), 186-196 (in Ukrainian).
- Shepherd S. (1982). *From deontic to epistemic: an analysis of modals in the history of English, creoles, and language acquisition*. In A. Ahlqvist (ed.). Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics. 316-123. Amsterdam: Benjamins.
- Suhadi, J. (2011). *Epistemic and deontic modality: two sides of a coin*. JULISA, 11 (2), 156-179.
- Sulkunen, P., & Törrönen, J. (1997). *The production of values: The concept of modality in textual discourse analysis*. Semiotica, 113(1/2), 43-69.
- Taleghani, A. H. (2006). *The interaction of modality, aspect and negation in Persian* (Doctoral dissertation, University of Arizona).
- Von Wright G. H. (1951). *An essay in modal logic*. Amsterdam: North Holland.
- Wright, W. (1896). *A grammar of the Arabic language* (3rd ed.) (vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press
- Bally, C. (1965). *Linguistique générale et linguistique française* (4 éd). Bern: A. Francke AG-Verlag
- ابن رشد، أبو الوليد. (1978). *تلخيص كتاب أرسطوطاليس في العبارة*. مصر: مطبعة دار الكتب.
- الحباشة، صابر. (2008). *التداولية والحجاج: مداخل ونصوص مداخل ونصوص*. دمشق: صفحات للدراسات والنشر.
- الدحدح، أنطوان. (1993). *معجم اللغة النحوى العربية*. لبنان: مكتبة لبنان.
- الدحدح، أنطوان. (1995). *معجم تصريف الأفعال العربية*. لبنان: مكتبة لبنان.

- الدحدح، أنطوان. (1981). معجم قواعد اللغة العربية في جداول ولوحات. لبنان: مكتبة لبنان.
- المتوكل، أحمد. (1985). الوظائف التداولية في اللغة العربية. الدار البيضاء: دار الثقافة.
- بعلبكي، رمزي. (1990). معجم المصطلحات اللغوية: إنكليزي - عربي. بيروت: دار العلم للملايين
- ثالث، الحاج موسي. (د). مفهوم الجهة في اللسانيات الحديثة: دراسة نظرية وتطبيقية على اللغة العربية المعاصرة. الرياض: جامعة الملك سعود
- جهامي، جيرار. (1992). ابن رشد: تلخيص منطق أرسطو. المجلد الأول. بيروت: دار الفكر اللبناني.
- روبول آن، موشلار جاك. (2003). التداولية اليوم: علم جديد في التواصل. بيروت: المنظمة العربية للترجمة.
- مبارك، مبارك. (1995). معجم المصطلحات الألسنية فرنسي-إنكليزي-عربي. بيروت: دار الفكر اللبناني.
- صحراوي، مسعود (2005). التداولية عند العلماء العرب: دراسة تداولية لظاهرة "الأفعال الكلامية" في التراث اللساني العربي. بيروت: دار الطليعة.

يزبك، سمر. (2018). *تسع عشرة امرأة. سوريات يروين. منشورات المتوسط*